

Ášši 015/20	Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit	07.07.2020-07.07.2020
Ášši 029/20	Sámedikki dievasčoahkkin	26.08.2020-28.08.2020
Ášši 003/20	Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	24.08.2020-25.08.2020

Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj

	Ášsenr. 20/914
--	-------------------

Áššeovddidus

Sisdoallu

- 1 Duogáš ja álgu
- 2 Čoahkkáigeassu
- 3 Sámi kulturárbbi hálddašeami prinsihpat
- 4 Sámi museat ja Sámedikki bargu
 - 4.1 Sámi museat
 - 4.2 Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus 2013
- 5 Museaid servodatrolla
- 6 Bååstede čuovvuleapmi – sámi kulturárbbi máhcaheapmi
- 7 Museat ja kulturmuutosuodjaleapmi
- 8 Immateriála kulturárbi ja árbediehtu
 - 8.1 Immateriála kulturárbi
 - 8.2 Árbediehtu
- 9 Sámi dáiddačoakkáldagat
- 10 Fágalaš museabargu ja gealbu
 - 10.1 Dutkan ja gealbodárbu
 - 10.2 Čoakkáldathálddašeapmi
 - 10.3 Gaskkusteapmi ja ođasteapmi
 - 10.4 Fágalaš museabarggu mihttomearit ja strategiiijat
- 11 Našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš museabargu
 - 11.1 Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat
 - 11.2 Našuvnnalaš museapolitihkka
 - 11.3 Riikkaidgaskasaš museabargu
 - 11.4 Mihttomearit ja strategiiijat
- 12 Oppasámi museapolitihkka
- 13 Organiseren ja ovddasvástádus
 - 13.1 Museárvvoštallamat
 - 13.2 Sámi museadoaimmaid organiseren

- 13.3 Nasionála ja regionála ovddasvástádus sámi dáidagis, kultuvrras ja kulturárbbis
- 13.4 Mihtut ja strategiiat
- 14 Sámegielaat museain
- 15 Digitaliseren
- 16 Kulturekonomiija
- 17 Museadoarjja
- 17.1 Sámedikki doarjagat
- 17.2 Fylkkasuohkaniid doarjagat
- 17.3 Investerendárbu sámi museain
- 18 Árvalusat áššái maŋná gulaskuddanvuoru

1 Duogáš ja álgu

Sámi museaid hálddašeapmi Norggas sirdui Sámediggái 2002:s. Sirdin lei oassin museareformas. Dál leat ásahuvvon guhtta konsoliderejuvvon museasiidda: Saemien Sijte, Árran julevsáme guovdásj, Várdobáiki sámi guovddáš, Davviálbmogiid guovddáš/Senter for Nordlige folk, RiddoDuottarMuseat ja Deanu ja Várjjet Museasiida/Tana- og Varanger Museumsiida/Tëan da Va'rijel Mu'zeisiida.

Sámi museain lea álo leamaš nana posišuvdna sámi fágaásahussan main leat viiddis mandáhtat. Dan rájes leat dat leamaš áibbas guovddázis Sámedikki ásahus- ja kulturpolitihkas, ja leat leamaš bures vuoruhuvvon. Museat ja museasuorgi ovdána sakka, ja danin lea dárbu hábmet muhtun prinsihpaid ja strategiiat Sámedikki boahttevaš museapolitihkkii.

Sámedikki kultur- ja kulturárbehálddašeamis, ja maiddá sámi museaid hálddašeamis lea oppa-Sámi perspektiiva áibbas guovddázis. Dat lea boađusin das ahte sápmelaččat leat sierra álbmot mas leat iešmearridanvuoigatvuohta. Dát iešmearridanvuoigatvuhtii gullá maiddá vuoigatvuohta oamastit ja hálddašit iežas kultuvrra ja kulturárbbi.

Dán prinsihppačállosis leat váldán vuoddu Sámedikkis dieđáhusas sámi museaid birra mii ovddiduvvui 2004:s, ja Sámedikki museapolitihkalaš čilgehusas 2013 rájes. Eará guoskevaš dokumeanttat leat Ulbmil- ja dárbugorahallan 2011 rájes, ja raporta *Bååstede –tilbakeføring av samisk kulturarv* (Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi 2012), *Sametingsmelding om samiske kulturinstitusjoner* (Sámediggedieđáhus sámi kulturásahusaid birra 2013), lassin guovtti čilgehussii *Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvensuvdna 2020* (Samisk immateriell kulturarv og UNESCO konvensjonen om vern av immateriell kulturarv 2020), ja *Sámediggeráđi čilgehus sámi kulturmuittosuođjaleami birra* (2020).

Sámi museapolitihkka lea maiddá vuodđuduvvon našuvnnalaš kultur- ja museapolitihkkii. Das leat stuoradiggedieđáhusat *Framtidas museum* (2008-2009) ja *Kulturens kraft* (2018) eanemus guovddázis. Ráđđehus galgá ovddidit stuoradiggedieđáhusa museaid birra 2021:s mas maiddá gártá leat mearkkašupmi sámi museaide. Sámediggi ja sámi museat ožžot buktit árvalusaid dán dieđáhusa ráhkadeapmái, ja sáhttet bivdit ráđđádallamiid guoskevaš doaibmabijuide dán dieđáhusas.

Maŋemus jagiid lea sámi kultur- ja museadoaibma bures ovdánan. Našuvnnalaš dásis leat eambbogat diehtán sámi ásahusaid, museaid, dáiddáriid ja ja kulturbargiid dili birra, iešguđet hálddašanorgánat leat ovttasbargagohtán buorebut ja eambbo go ovdal, ja Sámediggi lea ožžon áigái buoret gulahallama našuvnnalaš ja regionála oassádalliiguin. Sámi museabargit nammaduvvojit našuvnnalaš ja regionála stivraide, ráđiide ja lávdegottiide, ja sámi fáttát oidnojit eambbo iešguđet gaskkustanbáikkiin Norggas. Vai sáhttit joatkit dáinna positiiva ovdánemiin, ja vai sáhttit čuovvulit kulturpolitihkalaš suorggi ovdáneami politihkalaš stivrendokumeanttaiguin ja kultursuorggi ođđa-organiseremiin, de oaidná Sámediggeráđi dárbbu hábmet ođđa strategiiat nu ahte sámi museat ovdániit fágalaččat, ekonomalaččat ja organisatuvrralaččat boahtteáiggis.

Dát prinsihppačálus čájeha sámi museaid dálá dili ja daid hástalusaid mat leat sin bargosurggiin, ja

das hábmets maiddáid ulbmiliid ja strategijaid iešguđet suorgái.

2 Čoahkkáigeassu

Sámedikki museapolitiikka vuodđun lea ahte sápmelaččain lea prinsihpalaš riekti oamastit ja hálldašit iežaset kulturárbbi álgoálbmotrievtti oassin. Seammás bargat ovttas Ruota ja Suoma sámedikkiiguin oppa-sámi perspektiivva vuodul sámi kulturárbbi oktasaš hástalusaid ja ulbmiliid ollašuhttit.

Dan fargga 20 jagis go Sámediggi lea hálldašan sámi museaid, de lea dat čuvvon našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš lágaid ja konvenšuvnnaid mat dán fágasuorgái gusket. Lea ain dárbu čalmmustahttit daid hástalusaid ja vejolašvuodaid mat sámi museain leat, ja Sámediggi joatká ain barggu sámi museaid nannemiin boahteáiggis.

Sámedikki oaidnu lea ahte sámi museaid servodatrolla lea vuodđun fágalaš doaimmaide, ja dakko bokte leat museat guovddáš ášahussan sámi servodagain. Daid doaimma galgá duddjot olggosbuktima ja demokratiijabarggu, ja dat galget viidát olahit gaskkustemiin ođđa ja iešguđet joavkkuide servodagas. Dan perspektiivva vuodul hábmeyuvvojit boahteáiggi strategiját. Jus galgat nákcet muitalit sámi muitalusaid stuorát publikummii, de berret eanet deattuhit digitaliserema ja digitála gaskkusteami. Jus dan dahká ovttasráđiid sámi dáidda- ja kultursurggiin, ja fokusere kulturekonomiija, de dat nannešii museaid barggu. Sámegeiela geavaheapmi lea áibbas guovddážiis dán barggus. Sámi kulturárbbi ja sámi museaid barggus leat sámi gielat dehálaččat go dat sisttisdoallet nu olu máhtu vássánaiggi ja dáláaiggi birra.

Boahteáiggis bohtet sámi museat eambbo deattuhit iežaset barggu sámi dáiddačoakkáldagaiguin, ja lea dárbbalaš ášahit sámi dáiddamuseafierpmádaga. Bååstede- prošeakta lea sirdán kulturhistorijálaš dávviriid oamastanvuogavuođa Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorijálaš museas sámi museaide. Muhto eanas sámi meannuide gullevaš dávvirat leat ain olgoriikkaid museaid hálldus, ja lea dárbu iskat movt heivešii daid oázžu ruovttoluotta olgoriikka museain Sápmái, namalassii riikkaidgaskasaš perspektiivvas. Sámi museain lea juo gealbu kulturmuittuid hálldašit, ja dat berrejit oázžut stuorát rolla sámi kulturmuittu-, visttiid- ja fanashálldašeamis. Sámi servodagain leat stuora vuordamušat sámi museaide, ja okta caggi sin barggus lea sámi materiála ja immateriála kulturárbbi gaskkustit. Danin lea áibbas dehálaš ahte sii ožžot resurssaid gaskkustit Bååstede-dávviriid mat maiddáid leat oassin árbedieđu barggus.

Jus sámi museaid ja Sámedikki fágalaš bargu galgá menestuvvat, de dárbbasit buori máhtovuodu. Searválaga Kulturráđiin fertet árvvoštallat sámi museaid vai máhttit hábmets museapolitiikka mii duste boahteáiggi, seammás go dárbbut čalmmustahttojit. Doaimmahit museadoaimma váldá olu návccaid, danin doalaha Sámediggi prinsihpa ahte eai ášahuvvo ođđa museasiiddat. Muhtun oktavuodain sáhtta árvvoštallat ášahit sámi museaovttasbarggu dáčča museain almma ovttasuhttima haga.

Li leat dušše sámi servodaga ovddasvástádus dokumenteret ja gaskkustit sámi dáidaga ja kultuvrra. Maiddáid dáčča ášahusain lea dat ovddasvástádus oassin iežaset servodatrollas ja servodatbarggus. Livččii sávahahtti ahte stuora našuvnnalaš ja regionála ášahusaid stivrrain leat sámi ovddasteaddjit vai dat fuolahit ovddasvástádusaset buori vuogi mielde. Fylkkasuohkaniid ekonomalaš ovddasvástádus sámi museaid guovdu ferte maid šaddat čielgaseabbon. Dat ferte ovdanboahit stuoradiggedieđáhusas museaid birra mii ovddiduvvo 2021:s. Lea dieđihuvvon ahte jáhkkimis ovddiduvvo musea-láhkaevttohus. Sámediggi oaivvilda ahte sámi servodaga riekti hálldašit iežas kulturárbbi iežas eavttuid mielde ja dohkálaš rámmaeavttuiguin, ferte sihkkarastot dán musealágas.

Dán prinsihppačállosa čuovvulit ságastallamiiguin sámi museaiguin ja Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain.

3 Sámi kulturárbbi hálldašeami prinsihpat

Sámedikki kulturpolitiikka lea iešmearridanvuogavuohta ja vuogavuohta iežas kultuvrii ja kulturárbbái, guoddi geađgejuolgin. Iešmearridanvuogavuohta nannejuvvo ON álgoálbmotjuolggastusa

(UNDRIP) artihkal 3:s, ja ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš voigatvuodaid birra (SP) art. 1.

ON álgoálbmotjulggaštus art. 31 nanne ahte «álgoálbmogiin lea voigatvuolta gáhttet, dárkkistit, suodjalit ja ovdánahttit iežaset kulturárbbi ja iežaset árbevirolaš máhtu ja kulturovdanbuktimiid». Álbmotriekti nanne maiddái ahte álgoálbmogiin lea voigatvuolta oassálastit mearrádusproseassain, vrd. ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddaid birra iešheanalaš stáhtain art. 6, art. 18, ja 19 UNDRIP:s art. 18, 19, ja ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš voigatvuodaid birra art. 27.

Vuodđolága § 108 bidjá geatnegasvuoda stáhta eiseválddiide láchit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset kultuvrra, iežaset gielaide ja servodateallima. Dat máksá ahte stáhta galgá sihkkarastit ahte sápmelaččain alddiineaset lea vejolašvuolta hálldašit iežaset kultuvrra ja kulturárbbi. Sámedikki ja stáhta gaskasaš ovttasdoaimma konkretiserejuvvo ee. Sámelága ja ráđđádallanprosedyraid bokte. Kulturárbbi barggus lea Sámediggái dehálaš oažžut buori gulahallama ja proseassa stáhta, Sámedikki, museaid, ásašusaidda ja sámi báikegottiid gaska maidda dat bargu guoská njuolga.

Sámedikkis lea oppa-sámi perspektiiva ja Sámi Parlamentáralaš Ráđi (SPR) bokte digaštallojit kultuvrra ja kulturárbbi oktasaš hástalusat, vaikko Ruoŋas ja Suomas eai leat museat Sámedikkiid hálldašeami vuolde. SPR vuodđooaidnu lea ahte Sámediggi dahje eiseválddit ovttasráđiid Sámedikkiin, nugo sámi museat dahje eará sámi ásašusat, galget guoddit ovddasvástádusa sámi kulturárbeáššiin. Sámi kulturárbbi maid stáhta dahje eará almmolaš orgána oamasta, galgá Sámediggi hálldašit dahje museat dahje ásašusat ovttasráđiid Sámedikkiin.

Sámediggi lea mánggaid jagiid bargan UNESCO konvenšuvnnain (2003) immateriála kulturárbbi suodjaleami birra, man Norga vuolláičálii 2006:s. Bargu sámi kulturárbbiin sámi museaid bokte, lea dehálaš oassi dán barggus. Dát gusto maiddái dan bargui mii dahkko 1972 konvenšuvnnain máilmmi kultur- ja luondduárbbi birra. Jiepmaluovtta báktesárgumat Áltás leat dán konvenšuvnna vuollásaččat, ja kulturárbeguovlu Ceavccageađgi Unjárggas lea maiddái evttohuvvon biddjot dán konvenšuvnna vuollái.

Kulturárbbi barggus Sámi guovllu olggobealde, lea 1970 konvenšuvdna lobihis importta, eksportta ja oamastanrievtti sirdima hárrái kulturhistorijálaš dávviriin, man Norga vuolláičálii 2007:s, áigeiguovdil sámi kulturárbbi máhcahemiid oktavuodas.

4 Sámi museat ja Sámedikki bargu

Sámedikkis lea 2002 rájes leamaš hálldašanovddasvástádus sámi museain. Dál leat mis guhtta konsoliderejuvnon sámi museasiidda maid doaimbguovlu lea Innlandet fylkka rájes lulde Ruošša ráji rádjái nuortan, ja dasto lea vel ovddasvástádus nuortasámi servodagas Suomas ja Ruoššas. Sámi museat leat oalle unnit Norgga museaid bálddas, ja dat hálldašit oktiibuot 43 jahkedoaimma. Njeallje musea leat organiserejuvnon vuodđudussan, ja guokte oasusearvin. Sámi museat dutket, hálldašit ja gaskkustit min historijá ja kulturárbbi, ja leat maiddái mielde dálá servodatdigaštallamiin ja boahtte áiggi muitaleamis. Sámi museaid nanusvuolta lea báikkálaš vuodđu, seammás go leat dehálaš oassádallin sámiid oktasaš muitalusaid gaskkusteamis.

Sámediggi lea vássán 20 jagis čuovvulan sámi museaid strategiijadokumeanttaiguin ja dialogain sámi museaiguin, Sámi museaservviin/Sámi museafierpmádagain ja fylkkasuohkaniiguin, Kulturráđiin, Kulturdepartemeanttain ja eará almmolaš ásašusaiguin.

Sámedikki maŋemus museapolitihkalaš dokumeanta *Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus* (2013) čilge sámi museaid hástalusaid ja vuoruhemiid. Dán kapihttalas addit oanehis čilgehusa ulbmiljoksamis, ja oanehis bajilgova museain.

4.1 Sámi museat

Saemien Sijte – lullisámi musea ja kulturguovddáš

Saemien Sijte –lullisámi musea ja kulturguovddáš lea Snåase gielddas, Trøndelágas, ja ásašuvvui vuodđudussan 2006:s. Das lea museaovddasvástádus olles lullisámi guvlui Norggas, ja dan

váldoulbmil lea leahkit nana fágalaš ja kultuvrralaš áсахuһһan lullisámi kulturárbbi hálddašeamis, dutkamis, gaskkusteamis ja ođasteamis. Seammás galgá Saemien Sijte doaibmat kulturásahuһһan mii nanne lullisámi identitehta. Festivála Tjaktjen Tjáanghcoe, mii lágiduvvo juohke nuppi jagi lea dehálaš festivála. Sin bargogiella lea lullisámegiella ja dárogiella.

Saemien Sijtes lea erenoamáš nana gealbu sámi kulturmuittuid dáfus, ja lea ovttasbargoguoibmin mángga dutkanprošeavttas.

Ođđa museavisti mas lea bistevaš čájáhus lea dál huksejuvvome, ja galgá válbmanit 2021:s. Mihttomearrin lea loktet gussiid máhtu lullisámi kultuvrras, historjjás, servodagas ja gielas.

Árran - Julevsáme guovdásj/ Julevsámi guovddáš

Árran – Julevsame guovdásj/Julevsámi guovddáš lea vuodđudus man Stáhta Gieldddepartemeantta bokte, Nordlánda fylkkasuohkan ja Divttasvuona gielda leat vuodđudan. Ulbmilin lea oamastit ja jođihit Árrana našuvnalaš sámi áсахuһһan mainna sihkkarastá, ovdánahtta ja fievrrida julevsámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Doaimmas lea sihke musea, kulturvisti, giellaguovddáš ja mánáidgárdi. Árranis adno sihke julevsámegiella ja dárogiella beaivválaš doaimmas.

Musea čohkke, gáhtte, dutká ja gaskkusta materiála ja immateriála dovddastusaid olbmuid ja birrasiid birra. Árranis lea museaovddasvástádus julevsámi ja bihtánsámi guovllus. Árran lea deattuhan iežas servodatrolla, ja lea olu bargan váttis áššiiguin ja mitalusaiguin. Museavisti lea dál rievdaduvvome vai čáhkehit Báástede-dávviriid. Dat lea maiddái gieskat vuostáiváldán Hans Ragnar Mathisena dáiddačoakkáldaga ja arkiivva, mas leat mángga duhtá nummara.

Várdobáiki Sámi guovddáš

Fitnodat Várdobáiki AS lea sámi guovddáš man mihttomearrin lea ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima regiounnas. Ossosiid oamastit Sámediggi, Bálága, Evenášši, Rivttága, Áhkánjargga, Siellaga, Skánit ja Dielddanuori gielddat, ja maiddái sámi searvvit ja priváhta oasálaččat. Várdobáiki lea musea, kulturviessu ja giellaguovddáš, ja jođiha maid dearvvašvuodaprošeavttaid. Várdobáiki galgá vára váldit guovllu márkosámi, mearrasámi ja boazosámi kulturárbbis. Várdobáikki bargogiellan leat davvisámegiella ja dárogiella.

Guovddáš lea dál ođđa visttiin Skánihiin. Dál leat bargame vuodđočájáhusa ráhkademiin, ja ordneme magasiinnaid ja gaskkustanlanjaid, ja de sáhtta musea gaskkustit sámi kulturárbbi fágalaš sisdoalu birra jagi. Báástede-dávvirat šaddet dehálaš oassin dávvirčoakkáldagas. Gállogieddi sámi olgomusea lea oassin Várdobáikkis, ja dan guovddášis barget viessogáhttenprošeavttaiguin, ja fálet maiddái kurssaid.

Davvi álbmogiid guovddáš

Davvi álbmogiid guovddáš OS lea sámi kulturviessu, musea ja álgoálbmotguovddáš mas barget Sámi ja davviguovlluid goskevaš barguid. Guovddáš galgá loktet ipmárdusa álgoálbmogiid dillái ja gaskkustit máhtu davvi álgoálbmogiid birra, ja nannet ja ovddidit mearasámi giela, dáidaga ja kultuvrra. Guovddášis lea sierra visti Olmmaivákkis Gáivuona gielddas, ja das lea sihke musea ja kulturviessu mas lea mearrasámi gievkkan. Guovddášis geavahit davvisámegiela ja dárogiela.

Dálááiggi musea galgá duođaštit ja gaskkustit davvi álgoálbmogiid dáidda- ja kulturovdanbuktimiid ja dálááiggi mitalusaid, mat leat vuolgán Davvi-Tromssa ja Gaska-Tromssas guovllu sámi kultuvrras ja historjjáin. Dan dahket ovttas báikki olbmuiguin ja eará árttalaš álgoálbmogiiguin.

Guovddáš gaskkusta digitála lávddiin ja *Mii* nammasaš vuodđočájáhusain, lassin leat vel gaskaboddosaš čájáhusat. Lea plána rievdadit vistti vai sáhttet vuostáiváldit dávviriid Báástede-prošeavttas ja čájehit Nils Aslak Valkeapää dáidaga.

RiddoDuottarMuseat

RiddoDuottarMuseat (RDM) lea priváhta vuodđudus maid Guovdageainnu suohkan, Porsánggu gielda, Sámi Vuorkádávvirat (Karášjogas) ja Jáhkovuona mearrasámi museavuodđudus (Fálesnuoris) leat ásahan. RDM gaskkusta sámi siseanankultuvrra, boazodoalu, mearrasámi kultuvrra ja sámi, kvena ja dáčča kultuvrraid gávnnadeami.

Museadoaibma jođiha njeallje iešguđet musea. Doaibma gokčá kulturhistorjjá, vistegáhttenbarggu, sámi museaterminologija, digitaliserema ja sámi kulturárbbi. Musea hálddaša maid Sámedikki dáiddačoakkáldaga ja luoiká dáidagiid olu museaide sihke dáppe ja olgoriikkas. RDM:s lea davvisámegiella, kvenagiella ja dárogiella beaivválaš bargogiellan.

RDM barggus lea Sámi dáiddamusea plánen guovddášis dál (geahča kap. 8).

Deanu ja Várjjat Museasiida - Tana og Varanger Museumssiida/Tëan da Va'rjjet Mu'zeisiida Vuodđudus Deanu ja Várjjat Museasiida - Tana og Varanger Museumssiida/Tëan da Va'rjjet

Mu'zeisiida lea fitnodat mii jođiha Deanu Musea/Tana Museum, Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum (Unjárggas), Saviomusea/Saviomuseet ja Á'vv- Saa'mi Mu'zei/Nuortalaš musea (guokte maŋemusa leat Máttá-Várjjat gielddas).

Ulbmilin lea doarjut sámi identitehta, giela ja kulturárbevieruid dokumenterema, čalmmustahttima ja ovdáneami. Dan galgá museasiida dahkat dokumentašuvvna, gáhttema, čoaggima, gaskkusteami ja dutkama bokte. Museaossodat máttasdoallá Ceavccageađggi kulturmuittobáikki ja Njávdáma nuortasámi siidda. Siida lágida Vuonnamárkaniid Vuonnabađas, ja oassálastá riikkaidgaskasaš barggus, erenoamážit Barentsregionnas. Davvisámegiella, nuortasámegiella, dárogiella ja suomagiella leat siiddas bargogiellan.

4.2 Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus 2013

Sámediggi ovddiid 2013:s Museapolitihkalaš čilgehusa. Dat čilge muhtun boahteáiggi hástalusaid, omd. konsoliderema čuovvuleami, Bååstede ruhtadeami, sámi museaid investerendárbuid, ja eandalii fágalaš ovdánahttima vai hukse nana museaid hálddašeami, dutkama, gaskkusteami ja ođasteami hárrái.

Dáid hástalusaid vuodul hábmejuvvojedje čuovvovaš mihttomearit boahtevaš museapolitihkalaš bargui:

- Sámi museat doibmet fágalaš nana ásahussan
- Sámi museain lea oktasaš sámi musea identitehta
- Sámi museat ožžot buoret ekonomalaš rámmaid
- Sámi museat barget hálddašeami, dutkama, gaskkusteami ja ođasteami vuodul, dege dárogillii njealji F mielde, namalassii; Forvaltning, Forskning, Formidling og Fornyning.

Ulbmiliid galge čuovvulit ovttrasáđiid sámi museaiguin, Sámi museafierpmádagain ja Sámi museaservviin, ja čuovvovaš strategijiat ledje guovddážiis dán barggus:

- Bušeahttašiehtadallamiid bokte áigu Sámediggi oččodit bušeahttanannema sámi museain. Lea dehálaš ahte sámi museat fáttmastuvvojit museaid iežaset bušeahtaid nanosnuhttinbargui.
- Sámediggi dáhttu leat čielggas das ahte sámi museat maiddái boahteáiggis galget jođihuvvot ja hálddašuvvot konsoliderujuvvo siiddaid rámmaid siskkobealde.
- Sámi museat ožžot stuorát ovddasvástádusa ja eambo bargguid kulturmuittosuođjaleami siskkobealde. Dása gullá maid ahte sámi museat ožžot seamma rolla go regiovdnamuseat luovos kulturmuittuid hálddašeami dáfus. Dalle lea eaktun ahte museat huksejit dahje ahte dain lea fásta kulturmuittofágalaš gealbu.
- Sámediggi váldá koordinerenovddasvástádusa máhcahit sámi dávviriid Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas sámi museaide. Sámediggi ii sáhte akto ruhtadit dán prošeavtta, ja vuordit ahte guovddáš eiseválddit nannosit veahkehit.
- Sámediggi áigu joatkit barggu sihkkarastit sámi museaide dohkálaš magariinnaid ja čájáhuslanjaid. Earenoamážit danin vai Bååstede máhcahanprošeavtta sáhtá duohtan dahkat.
- Sámediggi áigu veahkehit nannet Sámi museafierpmádaga ja Sámi museasearvvi. Vurdojuvvo maid ahte bargu fágalaš ovdánahttimiin ja nannemiin heivehuvvo dán guovtti fierpmádaga/searvvi ja Norgga Kulturráđi gaska.

Ulbmilollašuvvan ii leat vel systemáhtalaččat iskon. Dattege oaidnit ahte sámi museat barget bures, ja ahte daid fágalaš áŋgiruššan lea nanus mángga suorggis. Sámi museadoaimma lea doaimmahuvvon konsoliderujuvvo museaid rámmaid siskkobealde, ja dáidá oalle stuora ovttaoavilvuotta das ahte museafágalaš bargu ferte doaimmahuvvot ja nannejuvvot dán fágalaš searvevuotta siskkobealde. Bååstede-prošeavttain leat guhkás juo joavdán, ja leat doallan áigeplána. Oamastanvuogitvuotta lea sirdon, muhto fertet ain bargat magariinna- ja čájáhuslanjaid sihkkarastimiin. Sámediggi lea eanas muddui akto ruhtadan dán bargu, ja lea sakka vuoruhan dan. Muhtun museat, dego Árran ja Várdobáiki leat ožžon ekonomalaš doarjaga ođastit magariinnaid ja čájáhusareáldaid.

Mihttomearri ahte sámi museat galge oažžut buoret ekonomalaš rámmaid ii leat ollašuhhton, vaikko Sámediggi lea bargan guovddáš eiseváldiid guovdu, ja vaikko Sámediggi lea vuoruhan iežas bušehtas. Proseantta mielde leat museat leamaš Sámedikki barggu «bušehttavuoitit». Sámediggi lea nannen Sámi museasearvvi ja Sámi museafierpmádaga ruđalaččat dan dehálaš museapolitihkalaš ja fágalaš ovttasbarggu ovddas maid dát forumat doaimmahit. Ovttasbarggu sáhtášii vel eambbo nannet vai sámi museaid oktasaš identitehta dahje visuála profiila nanusnuvvá.

Lea ain veahá bargu ovdalgo sámi museat ožžot eanet ovddasvástádusa ja bargguid kulturmuittogáhttema dáfus.

Hástalusat ja mihttomearit mat dás leat čilgejuvvon leat ain áigejuovdilát Sámedikki boahhtevas politihkas ja ángiruššamiin sámi museasuorggi hárrái. Čuovvovaš kapihttalín čilget dáid ja muhtun eará hástalusaid dárkileappot.

5 Museaid servodatrolla

Museaid servodatrolla lea sakka digaštallon mañemus jagiid. Museaid rolla servodagas lea ovdáneame, ja das čuožžilit ođđa ehtalaš čuolmmat. Ovdal dáide dávvirat leat eanemus guovddášis, dál fas lea eambbo sáhka olbmui ja sin muitalusain. Mii lea servodaga mielas dehálaš muitalit? Geaid muitalusaid galgá muitalit? Movt šaddá persovdnasuojiin museaid barggus? Leat olu dakkár čuolmmat mat mielddisbuktet museaide eanet ja ođđa árvoštallamiid go ovdal. Sámi museat leat ovdal bargan dakkár čuolmmaiguin daningo sápmelaččat leat unnán leamaš gaskkustan iežaset muitalusaid. Ja sámi museain leat vásáhusat das movt dakkár muitalusaid sáhtta ovdanbuktit ovddasteaddji vugiin ja mas olbmuid muitalusat leat vuodđun.

Sámi musea sáhtta muhtun regiovnain leat áidna sámi ásahus ja dat mielddisbuktá ahte dat ožžot, ja váldet eanet ja maiddá eará bargguid badjelásaset go sullasaš dáčča ásahusat dahket. Dain lea mángii maiddá kulturviessodoaibma ja leat iešguđet aktivitehtat mat galget nannet ja gaskkustit sámi historjja, giela ja servodateallima. Doppe čađahit iešguđetlágán dáidda- ja kulturdoaluid, kurssaid ja proševttaid, ja sáhttet maiddá doaimmahit dearvvašvuođa-, mánáidgárde-, ja sámi giellaguovddášdoaimmaid. Dat leat deaivvadanbáikin servošiidna ja servviide gos dat lágidit iežaset doaluid. Dat sáhttet leat aktiivvat servodatdigaštallamis, ja sáhttet váldit ovdan iešguđet servodatáigejuovdilis áššiid. Dát fokus museaid *servodatrollii* lea dálá áiggis šaddan dábálaš, namalassii ahte museat váldet aktiiva rolla servodatdigaštallamis ja dain báikkiin gos dat leat. Dat leat doarjjan demokratiserenproseassas, go sámi servodagat bajidit iežaset jiena. Álgoálbmotkonteavsttas sáhtta navdit dán leat dekoloniserenproseassa oassin, mas maiddá sámi jienat vuhtiiváldojit dain servodagain gos álgoálbmotkultuvra ja historjja lea leamaš dulbmojuvvon ja duššin dahkon.

Go museat váldet nie aktiiva servodatrolla badjelásaset, de dat sáhtta duddjot luohttámuša báikkálaš servodagas. Okta ovdamearka lea Árran julevsámi guovddáš mii mañemus jagiid lea bargan tabuáššiguin, ja lea dál ovddastuvvon našuvnnaš duohtavuođa- ja seanadankommišuvnnaš mii galgá guorahallat dáruiduhttinpolitihka ja rihkkumiid sámiid, kvenaid ja norggasuopmelaččaid vuostá.

Sámedikkis ja sámi servodagain leat alla vuordámušat museaide, ja dain lea stuora mearkkašupmi báikegottiid olbmuide. Museat fertet muitalit báikkálaš muitalusaid, ja museaid legitimehta ja beaggima dihte dárbbášuvvo luohttámuš. Go čuožžilit hástalusat omd. mátkeealáhusain ja digitála ovdánemiin (ja vejolašvuođaguin), de heive divvut ehtalaš gažaldagaid, omd. sámi kultuvrra beasatlašdakkamis ja boasttugeavaheamis.

Hástalusat

Mihttun lea loktet museaid servodatelevánssa ja ahte ođđa servodatjoavkkut ja ahkejoavkkut, maiddá dáčča servodagas leat publikumman. Dalle ferte čalmustahttit hástalusaid, ja divvut kritihkalaš gažaldagaid sámi servodagas ja muđui nai. Danin fertet bargat systemáhtalaččat ja jeavddalaččat servodatrollaperspektiivvain visot museadoaimma osiin; sihke gaskkusteami, čoakkáldathálddašeami ja dutkama dáfus. Servodatrollaperspektiiva ii leat nappo “lassi” beallin dahje juoga maid galgá doaimmahit go visot eará bargguiguin lea geargan, dat galgá čuovvut buot osiid beaivválaš doaimmas.

Mihttomearit ja strategijat

- Servodatrollaperspektiiva lea bargu maid sámi museat ain fertejit fuolahit ja ovddidit.
- Sámedikki árvvoštallamis váikkuhangaskaoapmepolitihka hárrái, galgá maiddá leat servodatrollaperspektiiva.
- Servodatrollaperspektiiva barggu lea dárbu nannet barggu sámi gielaiguin.

6 Båástede čuovvuleapmi – sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Båástede-prošeavtta dávvirat leat juhkkovuvvon, ja sullii 1600 dávvira leat juridihkalaččat sirdon sámi museaid háldui. Båástede-dávvirat eai leat humána ávdnasat, dat leat dušše kulturhistorjjálaš dávvirat, maiddá meanuide gullevaš dávvirat. Geassemánu 19. beaivvi 2019 lei Guovdageainnus historjjálaš beaivi go Sámediggepresideanta Aili Keskitalo vuolláičálii šiehtadusa sirdit sámi dávviriid Norgga álbmotmuseas ja Kulturhistorjjálaš museas konsoliderejuvvon sámi museaid háldui. Sirdin ii leat vel fysalaččat dahkkon go váilot dohkálaš magasiinnat ja gaskkustanlanjat, ja daidda gáibiduvvo ruhtadeapmi. Dat guoská visot dávviriidda earet daidda mat gullet Á'vv Saa'mi mu'zei/Nuortalaš museii (mii lea gullevaš Deanu ja Várjjaga museasiidii), dat leat biddjon vuoddočájáhussii mii rahppui 2017:s.

Sámediggi lea goasii dadjat akto ruhtadan kommišuvdnabarggu ja hálddašangoluid mat Norgga álbmotmuseas leat leamaš 2015 rájes, ja Sámedikkis eai leat ekonomalaš rámmat ollašuttit prošeavtta fievrredemiin, magasineremiin ja čájáhussosiin. Dasa dárbbášuvvo almmolaš mielruhtadeapmi.

Båástede- prošeavttain nannejuvvui prinsihppa ahte sámi kulturárbbi ferte sámi servodat hálddašit. Dehálaš vuolggasadjin Båástede-prošeavttas lea leamaš vuoigatvuohta hálddašit ja gaskkustit iežas kulturárbbi iežas eavttuid mielde ja iežas kultur- ja duohtavuođaipmárdusa vuodul. Mihttomearrin lea ahte min kulturárbbi šaddá olámuddui ja oaidninláhkáii sámi museain. Sámi museat šaddet de dehálaš máhttobášan materiála ja immateriála kulturárbbái, sámi gielaide ja sámi kulturhistorjái.

Leat muhtun konkrehta máhcahandigaštallama mat lea dál áigequovdilát. Saemien Sijte lea bargame Frøyningsfjell-meavrresgári máhcahemiin maid oaččui luoikkas Tråante 2017- doaluide. Dán meavrresgárrái ledje diehtevaš lullisámi eaiggádat, muhto dat válđui sis eret 1723:s, ja lea dál vuorkkás Meiningenis Duiskkas. RidduDuottarMuseat oččodit ges Anders Poulsena meavrresgári ruoktot mii válđui 1692:s ja lea dál København Nasjonalmuseas. Goappaš dát meanuide gullevaš dávvira leat leamaš rivvejuvvon ja olgoriikka museat leat čuoččuhan oamasteami dain. Rievttamus lea baicca ahte sámi servodat oamasta ja hálddaša dávviriid daningo leat oassin sámi kulturárbbis.

Hástalusat

Ollašuttin dihte Båástede, de dárbbášit ruhtadeami páhkket, konserveret, fievrredit, magasineret ja gaskkustit dávviriid. Museat leat unnit, ja dain ii gávdno dat teknihkalaš ja fágalaš gealbu mii dárbbášuvvo ja muhtun bálvalusaid šaddet oastit. Danin lea dárbu virggiide, omd. teknihkalaš konservátoriidda.

Dasa lassin lea stuora dárbu vuoruhit magasiinnaid ja čájáhussafasitehtaid ođasteami.

Miehtá máilmmi leat dál jođus máhcahanproseassat gos našuvnnat ja riikkat ožžot ruovttoluotta dávviriid mat leat leamaš rivvejuvvon ja dolvojuvvon ja mat dál leat olgoriikka museaid hálddus. Mánngat duháat sámi kulturhistorjjálaš dávvira vurkkoduvvojit dál iešguđet museain Davviriikkain ja Eurohpás. Eanas meavrresgárit leat Sámi guovllu olggobealde. Sámi servodat dáhttu dáid dávviriid, earenoamážit meanuide gullevaš dávviriid máhcahuvvot ruoktot.

ON álgoálbmot áššedovdimekanisma (EMRIP) galgá raporteret ON Álgoálbmotjulggaštusa birra. Raporta áigu deattuhit meanuide gullevaš dávviriid ja olbmuid bázahusaid máhcaheami. Sámediggi lea veahkehan raporttain mas čilget hástalusaid sámi kulturárbbi máhcahemiin.

Mihttomearit ja strategijat

- Båástede-prošeakta ferte ovttrasáđiid guovddáš ja guovllu eiseválddiiguin ollašuttot dohkálaš lági mielde

- Lea dárbu árvvoštallat berre go álggahit vel eanet dávvirmáhcahemiid Norgga museain sámi museaide, juogalágán *Bååstede 2.0*. Norgga museat bivdojuvvojit ráhkadit oppalašlisttu sámi dávviriin maid hálddašit.
- Sámi Parlamentáralaš Ráđđi (SPR) doarju prinsihpa ahte máhcahit dávviriid, ja geahčada vejolašvuođa meannudit ášši kulturhistorjjálaš materiála máhcaheami birra dávvirčoakkáldagain olgoriikkas sámi museaide Norggas, ja Ájtte, Ruota duottar- ja sámi museii (RUO) ja Siida Sámi Museii (SUO).
- Sámi museat fertejit láchčot nu ahte daidda lea vejolaš vuostá váldit meanuide gullelaš dávviriid eará museain.

7 Museat ja kulturmitosuođjaleapmi

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii 2020 «*Sámediggeráđi čilgehusa sámi kulturmitosuođjaleami birra* (Sametingsrådet's redegjørelse om samisk kulturminnevern)». Das čilgejuvvojit muhtun čuolmmat mat gusket sámi kulturmuittuid hálddašeapmái, visttiide, hávdiiide ja dákkerikkiide. Dat guoská earenoamážit daidda sámi museaide mat barget dáiguin fágasurggiiguin dábálaš doaimma siskkoale.

Sámedikkis lea hálddašanovddasvástádus sámi kulturmuittuin ja sámi huksensuođjaleamis. Arkeologalaš kulturmuittu ja ođđa máhtu lassánit jámma. Sámediggi lea maŋemus jagiid registreren badjel 900 sámi vistti huksensuođjalanprošeavtta bokte, ja mis lea buorre oppalaš govva dain hástalusain mat leat. Sámedikkis lea maid hálddašanovddasvástádus máttas doallat ja gaskkustit Njávdamá nuortasámi siidda ja Ceavccageađggi Unjárggas, muhto lea Deanu ja Várjjaga museasiidda ovddasvástádus jođihit beaivválaš doallama. Olu sámi museat leat maŋemus logi jagiid registreren ja gaskkustan sámi kulturmuittuid, bassi báikkiid ja báikenamaid, ja dain lea maid sámi huksensuođjaleapmi oassin dábálaš doaimmas. Museat lágidit kurssaid ja bálkáhít báikkálaš čehpiid ja historjáberošteddjiid, dávjá ovtasráđiid servviiguin ja servošiiguin. Nu leat mielde sirdime máhtu sámi báikkálaš historjjá ja materiála ja immateriála kulturárbbi birra, ođđa buolvvaide.

Sámedikki čilgehus sámi kulturmitosuođjaleami birra árvvoštallá máhcahit sámi dákkerikkiid Anatomalaš instituhtas sámi museaide universitehtamuseaid bokte. Dán digaštallama eai leat sámi museat vel lokten. Dávviriid dahje hávdemateriálaid máhcaheapmi lea hástaleaddji bargu sihke ehtalaččat, fágalaččat ja resurssaid ektui. Bååstede-prošeavtta vásáhusaid ferte dán barggus vuhtiiváldit.

Hástalusat

Sámi museat eai leat nu olu bargan sámi fatnasiiguin, muhto dat lea suorgi mainna lea dárbu eambo bargat strategalaččat. Sámediggi oázžu 2020 rájes hálddašanovddasvástádusa dan suorggis, ja de lea lunddolaš lahkalašgaid gulahallat ja ovtasbargat ee. sámi museaiguin.

Sámi museaide main leat kulturhistorjjálaš visttit maid oamastit ja/dahje hálddašit earáid bealis, lea hástalus go lea nu unnán máhtu árbevirolaš sámi huksenvieruid dáfus, ja go rekrutteren lea váilevaš. Norggas gávdnojit fágaoahppovejolašvuođat, muhto lea unnán diehtu daid birra ja rekrutteren daidda lea váilevaš. Leat gal lágiduvvon smávit kurssat, omd. ovtas Várdobáikkiin, muhto dat eai bistte nu guhká ja dain ii oáččo formálalaš gealbbu.

Buot hálddašandásiin kulturmitosuođjaleamis ja museasuorggis lea fágalaš, organisaštuvrralaš ja hálddahuslaš earru. Hástalus lea ee. ahte dat museat mat oamastit ja/dahje hálddašit sámi kulturmuittuid, visttiid ja fatnasiid, eai beasa ávkástallat seamma ruhtadangálduiguin go priváhta visttiid eaiggádat. Riikkaantikváras leat doarjaortnegat maid priváhta visttiid eaiggádat sáhttet ohcat, muhto museat mat leat almmolaš ášahusat eai beasa daid ohcat. Priváhta visttiid eai ge dárbaš doallat rabas kulturárbbi gaskkusteamii várás, omd huksenvieru hárrái. Boađusin das šaddá ahte kulturhistorjjálaš visttit maid museat oamastit báhcet maŋgeliid divodan ja máttasdoallangoluid ruhtadeami hárrái. Dat lea paradoksa go jurddaša ahte museadoaimma vuoruhá árbemáhtu ollislaččat, ja gaskkusta dán kulturárbbi olbmuide.

Dál ii leat sámi museain makkárga rolla jus sámi kulturhistorjjálaš dávvirat gávdnojit omd. luonddus kulturmitoregistrerema oktavuodas. Jus gávdno sámi luovosdijga, de atná stáhta dan iežas

opmodahkan, ja de ferte dat sáddejuvvot muhtun regionmuseii (omd. Tromssa museai) mas lea hálddašanovddasvástádus luovos kulturmuittuin, vrd Kulturmuittolága § 12. Sámediggi oaivvilda ahte sámi luovos gávdnosat leat sámiid iežaset kulturárbi, ja daid galgá sámi servodat oamastit ja hálddašit. 2010:s gávdnojedje Raavrhjrevijhkas, Trøndelágas dološ gievte (meavrresgári) bázahusat. Meavrresgári vižže vulos ja dolvo Tråante dieđamuseai daningo dat lea stáhta opmodat Kulturmuittolága olis. Dan ii sáhte sámi musea dego Saemien Sijte hálddašit dahje gaskkustit almmá vásedin šiehtadusa haga. Luovos dávvirat mat ilbmet arkeologalaš roggamiin eai gula dása.

Mihttomearit ja strategijat

- Sámedikki hálddašanovddasvástádus sámi fanasgáhttemis galgá leat lagas ovttasbarggus ja dialogas sámi museaiguin ja eará guoskevaš sámi fágaásahusaiguin.
- Sámedikki hálddašanovddasvástádus sihke kulturmuittuid ja sámi museaid ektui ferte gehččot oktan, ja dál biddjojit návccat eambo strategalaččat buoridit dán guovtti fágasuorggi ovttasbarggu.
- Sámi museat, main lea sámi kulturmuittolága-, huksen ja fanassuodjaleapmi oassin iežaset doaimmas, galget oažžut čielgaset rolla dain surggiin.
- Sámediggi ja sámi museat geahččalit ovttas gávnnaht movt loktet duddjungealbbu sámi huksenvieruid hárrái.
- Oččodit Kulturmuittoláhkii rievdadusa nu ahte sámi museat besset oamastit ja hálddašit sámi kulturhistorijálaš dávviriid mat gávdnojit kulturmuittoregistreremiid oktavuodas.
- Ráhkadit čuovvolanášši museaid rolla birra sámi kulturmuittosuođjalusas.

8 Immateriála kulturárbi ja árbediehtu

Sámi kulturárbi muitala midjiide geat mii leat, geat mii leat leamaš ja geanin mii dáhttu leat. Danin lea dehálaš áimmahuššat dán máhtu, hálddašit dan ja čalmmustahttit dan dakkár vugiin ahte boahttevaš buolvvat besset dan dovddastit ja leat dainna rámis. Sámi museain lea dehálaš rolla sámi kulturárbbi dokumentašuvnnas ja sirdimis.

Sámi oktavuodas lea kulturárbi oassin dálá sámi kultuvrras. Dat praktiserejuvvo ja čađahuvvo árgabeaieallimis, meastta seammaláde go mánggaid buolvvaid dás ovdal lea dahkkon, muhto ankke daiguin heivehallamiiguin ja ođasmahttimiiguin maidda ain lea dárbu.

8.1 Immateriála kulturárbi

Sámediggi lea mánggaid jagiid bargan UNESCO konvenšuvnnain (2003) immateriála kulturárbbi (Intangible Cultural Heritage) gáhttema birra man Norga vuolláičálii 2006:s. Dát konvenšuvdna definere immateriála kulturárbbi ná:

“ Immateriála kulturárbi lea dat praksis, ovdanbuktimat, dovddaheamit, máhtut, gálggat – ja gullevaš instrumeanttat, dávvirat, kulturdávvirat ja kultuvrralaš lanjat maid servodat, joavku ja muhtun oktavuodain ovttaskas olbmot dovddahit iežaset kulturárbbi oassin. Servodat ja joavkkut leat geažos áiggi ođđasis háhkame dán immateriála kulturárbbi mii sirdojuvvo buolvvas bulvii, sihke iežaset birrasa ektui, ja maiddái luondduin ja historjjáin ovttas, ja dat duddjo identitehta ja kontinuitehta (...)” (Dás jorgaluvvon.)

UNESCO lea váldán vuoddu ahte gávdno čohkkejuvvon kulturárbi mii gullá olmmošvuhtii oppalaččat, ja lea organiserejuvvon immateriála kulturárbbi listočáliheapmái. Listočáliheapmi dáhpáhuvvá našuvnnalaš (inventorying) dásis ja riikkaidgaskasaš dásis (inscriptions of elements). Dán gáhttenbarggus leat NGO:at dehálaččat, sihke čalmmustahttimis, dokumenteremis, kurssaid/oahpu dáfus, metodihka hábmemis ja listtuid nominašuvdnaproseassain.

Njukčamánu 2020 meannudii Sámediggi guokte ášši mas sámi kulturárbi lei guovddážiis. Nubbi ášši lei sámi kulturmuittosuođjaleami čielgehus (geahča kap. 4). Nubbi ges lei ášši 9/20 «*Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvenšuvdna/Samisk immateriell kulturarv og UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv*». Sámedikki dievasčoahkkin mearridii čuovvovačča:

«Sámedikki iešmeareapmi lea guovddážiis sámi kulturárbi áššiin. Sámediggi áigu

čuovvulanbarggus sámi immateriála kulturárbbiin ja Unesco konvenšuvnnain immateriála kulturárbbi gáhttema hárrái, oppasámi oktavuodas bargat dáinna lágiin:

1. Ásahit oktasaš sámi immateriála kulturárbbi listu ovttasbarggus Sámi parlamentáralaš ráđiin.
2. Doarjut sámi ii-stáhtalaš organisašuvnnaid (nu gohčoduvvon NGO'aid) geat barget sámi immateriála kulturárbbiin ja vejolaš ohcamiid beassat akkrediterejuvvot Unesco immateriála kulturárbbi konvenšuvdnii.
3. Joatkit barggu sámi immateriála kulturárbbiin báikkálaš, regiovnalaš, nationála (oppasámi) ja riikkaidgaskasaš dásis.»

Maŋemus čuoggás dovddaha Sámediggi guovddáš višuvdnan ahte immateriála kulturárbi galgá joatkit leahkimis ealli kulturárbin sihke dál ja boahtteáiggi. Dalle ferte immateriála kulturárbbi čadahit ja sirdit ođđa buolvvaide. Dat lea dábálaččat dáhpáhuvvon árgabeaieallimis, bearrašiin, fuolkegottiin, siiddain ja báikkálaš servodagain. Immateriála kulturárbbi ii sáhte álo gihtii dohppet, muhto dat lea liikká dehálaš ja buotdivvnot.

8.2 Árbediehtu

Árbediehtu lea davvisámegiela doaba mii mearkkaša árbevirolaš kollektiivvalaš máhtu. Sámediggi lea máŋga jagi bargan gávnnaht movt árbediehtu galggašii leat relevánta diehtun ja praksisan, ja movt dán dieđu sáhtášii hálddašit. Dása gullá maiddái máhtu ja praksisa sirdin boahttevaš buolvvaide. Sihke sámi mánáidgárddit, skuvllat, oahppoásahusat, museat ja earát barget árbedieđuin iežaset doaimma siskobealde.

Sámediggeráđđi lea nammadan bargojoavkku mii galgá hábmet evttohusa árbedieđu boahttevaš hálddašeapmái. Bargojoavku galgá maiddái evttohit vejolaš ruhtadanortnegiid árbedieđu hálddašeapmái. Vuolggasadjin lea ahte bargojoavkkus lea dialoga guoskevaš oassádalliiguin geat barget dákkár fáttáiguin. Sámi museain leat golbma ovdasteaddji bargojoavkku viđa áirasis. *Sámediggeráđi čilgehus árbedieđu barggu birra* (2016) lea vuodđun dán barggus.

Juohkehaččas sáhtá leat su ipmárdus árbedieđu doahpagis daningo dat sisttisdoallu sihke immateriála ja materiála kulturárbbi ja árbevirolaš máhtu, ja maiddái kulturmuitosuodjaleami main sámi gielat leat hui guovddázis. Danin lea dehálaš ahte iešguđet bealit ovttasbarget perspektiivvaid ja ipmárdusaid rastá.

Mihttomearit ja strategijat

- Sámediggi áigu čuovvulit dievasčoahkkinášši 09/20 «*Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvenšuvdna*».

- Sámediggi áigu čuovvulit árbedieđu barggu mas sámi museain lea hui guovddáš rolla.

9 Sámi dáiddačoakkáldagat

Dáidda sáhtá máŋggaládje sihke hástalit ja gaskkustit ovddeš áiggiid, dálááiggi ja boahtteáiggi. Dáidda sáhtá mollet rájiid ja bárgidit dáidaga ja dáiddaduoji oktii, sihke buolvvaid rastá ja riikkarájiid rastá. Sámi dáidda ja sámi dáiddárat ožžot dađistaga eanet fuomášumi ja dohkkehusa našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Earenoamážit maŋemus 5 jagis leat sámi dáiddárat vásihan hui olu beaggima riikkaidgaskasaččat *Documenta 14* bokte Venezia biennalas Itálias, ja girjemeassuin Frankfurtas Duiskkas. Maiddái Dronnet Sonja Dáiddahállas čájehuvvui 2019:s stuora sámi dáiddačájáhhus mas lei sihke norgga, ruota ja suomabeal Sámi dáidda ja man namma lei «*Historier. Tre generasjoner samiske kunstnere* (*Muitalusat. Golbma buolvva sámi dáiddárat*)».

Sámi dáidda gullá sámi museaid fágasuorgái, juogo dakko dáfus ahte museat hálddašit iežaset dáiddačoakkáldagaid dahje go dollet ovttaskas čájáhhusaid ovttas eará dáiddaásahusaiguin ja/dahje sámi dáiddáriiguin. Mis leat guokte sámi musea mat dál barget sámi dáidagiin; Savio-musea Girkonjárggas mii oamasta ja gaskkusta stuora oasi John Savio dáidagis, ja dasto RiddoDuottarMuseaid dáiddačoakkáldat mii hálddaša Sámedikki dáiddaoastinortnega. Dasa lassin lea Árran váldán vuostá Hans Ragnar Mathisena stuora dáiddačoakkáldaga, ja lea huksegoahtán dohkálaš magasiinnaid, Davvi álbmogiid guovddáš ges pláne váldit vurkkodit Nils Aslak Valkeapää dáidaga. Dain eará sámi museain leat smávit dáiddačoakkáldagat, muhto eai leat daid sirren dábálaš

dávvirčoakkáldagas. Boahttevaš jagiid dáidá leat stuora aksešuvdna ovttaskas dáidagis ja stuorat dáiddačoakkáldagain sihke priváhta ja almmolaš oamasteddjiid bealis. Lea jearaldat galgá go leat okta dahje galget go leat eanet dáiddamagasiinnat, namalassii movt galgat organiseret sámi dáiddačoakkáldagaid.

Maŋemus logi jagiid leat sámi dáiddárat čalmmustahtán sámi vuoigatvuođaid, ja mii oaidnit ahte dáidda mángii olaha guhkkelii go sátni. Vaikko sámi dáiddačoakkáldagat leat stuorrát, de ii gávdno sierra sámi dáiddamusea, ja dan leat sámi dáiddárat, sámi servodat ja Sámediggi guhká oččodan ášahuvvot. RiddoDuottarMuseaid ja Davvi-Norgga Dáiddamusea ovttasbargoprošeakta mainna vuite bálkkašumi, «*There is no Sámi Dáiddamusea*» bijai duođas fuomášumi dán váttisvuhtii. «Sámi dáiddamusea» Tromssas šattai hirbmat bivnnohin, ja dat čájeha man dehálaš lea ahte dáčča ášahusat váldet ovddasvástádusa sámi dáidagis. Dainna lágiin šaddet dat relevántan ja áigequovdilín, dat devdet iežaset servodatrolla ja servodatovddasvástádusa ja doibmet demokratiija ja oaivilovdanbuktima arenan.

Hástalusat

Sámi birrasat ja ášahusat lea maŋemus jagiid bidjan fokusa dasa ahte lea dehálaš gaskkustit sámi dáidaga, ja dialoga bokte dáčča ášahusaiguin, dáiddabirrasiguin ja museaiguin, de leat sámi dáidaga gaskkustanfálaldagat lassánan veahá iešguđet arenain. Kulturdepartemeantta raporta «*Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge*» (*Guorahallan sámi dáidaga ja kultuvrra birra Norgga arenain*) muitala ahte badjel 60 kulturásahusa main leat jearahallan Norggas, celket ahte sámi dáidda ja kultuvra «(...) dušše guoská sámi publikummii ja ahte ovttasbarggu fertejit sámi oassádallit ja birrasat vuolgahit ». Sámi dáiddárat dovdet hástalussan ahte sii ieža šaddet váldit ovddasvástádusa gaskkustit sámi dáidaga iešguđet arenain riikkas. Dat lea ovddasvástádus maid ášahusat fertejit guoddit ieža. Sámi dáidda ferte árvvoštallot dáidaga árvvu mielde, ja álgoálbmotdimenšuvnna čuovggas. Dasto dáhttu Sámediggi vel cuiget našuvnnalaš ášahusaid ovddasvástádusa gaskkustit olles Norgga dáidda- ja kulturhistorjjá buot dainna mánggabealatvuođain mii das gávdno, ja ovddasvástádusa maid sámi álbmoga stáhtus mielddisbukta.

RiddoDuottarMuseat hálddašit Sámedikki dáiddaoastinortnega mii lea 350 000 jahkásaččat, lassín hálldahusgoluide. Dáiddačoakkáldat lea magasinerejuvvon gaskaboddosaš lanjaide iige dan leat vejolaš gaskkustit dahje čájáhusláhkáid bidjat. Čoakkáldat boahtá lassánit boahttevaš jagiid, ja lea dárbbalaš gávdnat dasa dohkálaš čovdosa. Golgotmánu 2019 válbmanii vejolašvuođaguorahallan Sámi dáiddamusea birra RiddoDuottarMuseaid bealis Kárášjogas . Guorahallan árvvoštallá vejolašvuođaid ođđasa hukset dahje divodit/viiddidit dálá visttiid, ja vejolašvuođa juogadit lanjaid ja doaimmaid dáiddamagasiinnain ja Sámi Vuorkádávviiguin, ja Sámi Dálááiggedáiddaguovddážiin. Das evttohuvvo ahte eat joatkke Sámi dálááigge dáiddaguovddáža ovttasdoaimmain go dat ii leat stáhtaásahus, ja lanjaid juogadeapmi RiddoDuottarMuseain ja Sámi Dálááiggi dáiddaguovddážiin sáhtta mielddisbuktit muhtun formálalaš ja ruđalaš beliid mat eai leat vel čielggaduvvon. Jus dáiddamuseas ja dáiddagalleriijas (gos lea vuovdin) leat oktasašlanjat de sáhttet maid leat hástalusat identitehta dahje eará beliid geažil. Sámi Dáiddačehpiid searvi lea geažuhan stuora dárbbu bisuhit friddja ja sorjjakeahtes saji iežas gallerijadoibmii sámi dáiddabirrasa siskkobealde, almmá musea čanastagaid haga.

Boahte áigodat (ovdaprošeaktafása) ferte čielggaduvvot, ja Sámediggeráđđi lea bivdán Kulturdepartemeanttas vel ovta čielggadeami ja goluid rehkenastima iešguđet teknihkalaš variánttain. Vejolaš molssaeavttut leat:

- nu gohčoduvvon 0-molssaeaktu mas ii huksejuvvo ođđa visti
- dálá visti + ođđa oassi
- oassi dálá visttis lassín dálá vistái (mii ovddasta vistti erenoamáš historjjá ja čijaheami) + ođđa oassi mii lea stuorit
- gaikut dálá vistti ja hukset áibbas ođđa

Lea dárbbu lohtet sámi ášahusaid ja museai dáiddafágalaš gealbba. Museain dego Várdobáikkis ja Saemien Sijtes leat dahje ožžot ođđa visttiid ja galget huksegoahtit vuodđočájáhusaid, ja dain berre sámi dáidda leat lunddolaččat mielde gaskkusteamis. Lea gelddolaš, ja dasa gáibiduvvo nana fierpmádat ja buorre ovttasbargu eará museaiguin hálldašeami, dutkama ja gaskkusteamis fágalaš čehppodaga dáfus, ja seammás ferte ovttasbargat magasiinnaid ja čájáhusfasilitehtaid hárrái.

Sámediggi jurddaša ahte Sámi dáiddamuseas lea bajemus ovddasvástádus sámi museaid dáiddačoakkáldagain dan dáiddagelbbolašvuođa ja boahttevaš kapasitehta vuodul mii dain lea, muhto sáhttet leat báikkálaš čovdosat ja ovddasvástádusheivehallamat.

Museat leat historjámuitalleadjit ja dasa gáibiduvvo nana gaskkustangealbu. Dál lea nammaduvvon ásausrasttildeaddji bargojoavku mas Sámi dáiddárráđđi ja Office for Contemporary Art (OCA) leat mielde, mii galgá geahčadit vejolašvuođaid loktet dáiddakuráhtorgealbba sámi kulturásahusain. Ovttasbargu sámi museaiguin livččii buorre. Oanehet áiggi vuollái evttohuvvo ee. álggahit kuráhtorjoavkku mas leat mielde sihke oahppan ja easkaálgi kuráhtorat ja oahpahallit, geat sáhttet bargat ásausrasttildeaddji ja oahppat movt čoakkáldagaid kurere. Guhkit áiggi vuollái ges lea mihttomearrin ásaht oahpahušráiddu sámi kuráhtoriidda mii lea ásausrasttildeaddji ja mas sámi dáidda- ja oahpahušásahusat leat mielde .

Mihttomearit ja strategijjat

- geahččalit oažžut johtui dáiddakuraterenkurssa proševtta, dainna mihtomeriin ahte áiggi vuollái fidnet eanet sámi dáiddakuráhtoriid guoskevaš sámi museaide ja dáiddaásahusaide.
- Sámediggi áigu bargat dan badjelii ahte našuvnnalaš dáčča ásausrasttildeaddji eambo ovttasbarget sámi dáiddáriiguin, ja ostet ja gaskkustit sámi dáidaga oassin iežaset dábbalaš doaimmas.
- Sámediggi ja RidduDuottarMuseat barget dan badjelii ahte sihkarastet Sámi dáiddamusea plánema ja ruhtadeami.
- Sámi museat barget eambo strategalaččat dáiddačoakkáldagaid hálddašemiin. Lea veara árvvoštallat ásaht sámi dáiddamuseafierpmádaga mii sáhtta ovttasbargat našuvnnalaš dáiddafierpmádagaiguin.
- SámediggiSá áigu ovttas sámi museaiguin ovddidit čuovvolanášši sámi visuála dáidaga birra.

10 Fágalaš museabargu ja gealbu

Sámedikki museapolitiikalaš čilgehus (2013) nannii ahte gáibiduvvo fágalaš ovdáneapmi sihke *Hálddašeamis, Dutkamis, Gaskkusteamis ja Ođasmahttimis (De 4 F'ene Forvaltning, Forskning, Formidling og Fornying)* vai loktet sámi museaid alladet fágalaš dássái. Dan rájes lea dáhpáhuvván fágalaš ovdáneapmi sámi museain mii iešalddis lea proseassa mii lea álohii jođus.

Lea hástalus nagodit nannet fágalaš barggu garraseappot go doaimbabeahtat leat nu vuollegis dásis. Boahttevaš museaárvvoštallamiin sáhtta buorebut čalmustahttit dan barggu maid museain barget. Dat veahkeha bidjat eambo fokusa ja eambo strategalaččat bargat fágalaš museabargguin, ja maiddái oažžut ovdan ekonomalaš dárbbuid.

10.1 Dutkan ja gealbodárbu

Sápmelaččat leat unnán čállán iežaset sámi historjjá. Sámi kultuvra ja historjá lea olu leamaš govviduvvon etnografalaš perspektiivvas ja olggobeal-perspektiivvas. Dál dáhttu sámi servodat ieš čállit ja dutkat iežas historjjá, muhto lea dárbu loktet sámi museaid dutkankapasitehta.

Sámediggi definere sámi dutkamin dan mii bohtá unnimusat juoppá čuoggá vuollái dáin:

- sámi diliid dutkan ja/dahje dutkan sámi ulbmiliid várás
- buot dutkan mii lea čađahuvvon sámi ásausrasttildeaddji

Sámi museat leat mielde našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš dutkanproševttain ovttas universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin. Mánngga sámi museas gávdno dutkangelbbolašvuohta musea bargiid gaskkas, ja dat bohtá nannet sámi kulturárbbi gaskkusteamis boahtteáiggis. Dat dávista maiddái dan ovdáneapmái mas álgoálbmogat miehtá máilmmi oassálastet. Dálá oarjemáilmmi dieđa hástalusvu ođđa máhttoainnuiguin. Sámis bohtá dutkan mii čatnasa árbedihtui ja kultur- ja dáiddahistorjjái leat relevántan, muhto maiddái movt geahččiid perspektiiva vuhtiváldo čájáhusaid, lágidemiid ja dávviriid

bokte. Lea sihke vejolašvuotnan ja nanusvuotnan ahte museat doibmet báikkálaš servodagain, dat addá museaide báikkálaš legitimizehtta.

Erenoamáš stuora dárbu lea dutkangelbbolašvuhtii mii sáhtta genereret dutkanprošeavttaid, ja ahte vuoruhit digitála čovdosiid, ja eanet einnostahttivuođa vai museaide šaddá vejolaš váldit ovdasvástádusa eanet hálddašanbarguide.

Hástalusat

Vaikko mángga sámi museas barget dutkit, ja vaikko sámi museain čađahuvvo dutkan ja doppe almmuhit dieđalaš čállosiid, de lea aŋkke dárbu loktet dutkangealbbu.

Norgga stuora dieđalaš museain lea sihke čoakkáldagat ja dieđalaš bargit geat dutket sámi diliid. Dát museat leat Máhttodepartemeantta vuollásaččat, eaige gula Kulturdepartemeantta hálddašeapmái. Danin lea dehálaš Sámediggái bures gulahallat Máhttodepartemeanttain dakkár áššiin mat gusket sámi diliid dutkamii museain. Sámedikkis berre maiddái leat dialoga dieđalaš museaiguin sámi servodaga dárbbuid birra, ja daid ovdasvástádusa birra vaikko eai leat gullevaččat našuvnalaš museafierpmádhkii. Dat museahtalaš njuolggadusat mat leat ráhkaduvvome (geahča kap. 8.3 Riikkaidgaskasaš museabargu) leat relevanttat dán gulahallamis.

2020:s áshuvvui lávdegoddi mii Ráđđehusa bealis galgá addit rávvagiid movt dutkama museain sáhtta viidáset ovdánahttit ja nannet boahttevaš jagiid. Livččii leamaš givrodahkan jus dán lávdegottis livččii gelbbolašvuotta sámi diliid dáfus, áinnas sápmelaš ovdastemiin.

10.2 Čoakkáldathálddašeapmi

Sámi museain leat goasii 20 000 kulturhistorjjálaš dávvara ja sullii 71 000 gova. Museaid dávvirčoakkáldagat leat iešguđet sturrodagas, muhtuniin moadde čuođi ja muhtuniin fas mánga duhá dávvara. Dávvirat leat registrerejuvvon dárogillii ja dárogiel namahusaiguin.

Muhtun dávvirat eai leat vel registrerejuvvon dávvidáhtabásii Primusii eai ge leat almmuhuvvon www.digitalmuseum.no, mii lea publikumneahhtasiidu. Hástalussan lea ahte Primusis sáhtta dušše davvisámegiela geavahit, ja dávviid ii sáhte nammadit lulli- ja julevsámegillii. Našuvnalaš ovdánahttinbarggu doaimmahit sámi museat ieža, daningo Primus ii leat heivehuvvon sámi kulturhistorjái ja sámi bustávaide. Maŋgelgo Primus váldá atnui buot gielaide de lea dárbu systemáhtalaččat kvalitehtasihkkarastit registreremiid vai dat ožžot rievttis namaid ja čilgehuseid ovdalge biddjojit Primusii.

Sámi museain ii leat ovttasge dohkálaš fágalaš magasiidna dahje areála vuostáiváldit, registreret ja konserveret dávviid. Jus dat galget sáhttit vuostáiváldit dávviid, omd. Bååstede-prošeavtta olis, de fertejit ođastuvvot. Árran julevsámi guovddáš ja Várdobáikki sámi guovddáš leat dál rievdadeame visttiid nu ahte dohkkejit fágalaččat. Saemien Sijte galgá maid oazžut magasiinnaid ja čájáhuslanjaid ođđa visttis Horjemstangenis. Davvi álbmogiid guovddáš lea plánema rievdadit dálá areálaid. Deanu ja Várjjaga museasiida lea pláneme rievdadit dálá vistteareálaid Várjjat Sámi Museas, muhto dat lea gaskaboddosaš čoavddusin siidii. Deanu museas ja Savio-museas lea ain dárbu magasiinnaide ja čájáhuslanjaide. RiddoDuottarMuseain gosa eanas Bååstede-dávvirat galget, eai leat magasiinnat vuostáiváldit visot, ja lea dárbu ohcat čovdosa dasa. Sámi dáiddamusea huksen čoavddášii RiddoDuottarMuseaid magasiidnadárbbuid (geahča maiddái kap. 6 *Sámi dáiddačoakkáldagat*).

Sámi museain ii leat teknihkalaš konserváhtorgealbu, ja šaddet dan oastit eará sajis. Teknihkalaš konserváhtorvirggit leat ráddjejuvvon, ja beare smávva doaimbabeahtaid geažil ii leat gávdnon dohkálaš čoavddus. Árran julevsámi guovddáš lea mielde ovttasbarggus Nordlándda museaiguin geahčadit vejolašvuotta ásahtit searve konserváhtorbálvalusa regiovdnii, mii govččašii muhtun oassi dan dárbbus mii lea dakkár gelbbolašvuhtii.

Sámi museain leat oalle unnán kulturhistorjjálaš visttit. Nannen dihte čoakkáldathálddašeami de lea dáhttu ja dárbu nannet fágalaš gealbbu ja fuomášuhttima huksensuodjaleamis. Museat sáhttet de leat resursan ráfáiduhhtton ja gáhtten veara sámi visttiid priváhta ja almmolaš eaiggádiidda (geahča maiddái kap. 7 *Museat ja kulturmuhtosuođjaleapmi*).

10.3 Gaskkusteapmi ja ođasteapmi

Sámi museain leat olu iešguđet gaskkustanfálaldagat iešguđet ulbmiljoavkkuide. Dál lávejit sullii 46 000 guossi sámi museain, muhto livččii vejolaš ain oktet ja govddidit fálaldaga.

Namuhan veara leat moadde ovdamearkka, ee. Davvi álbmogiid guovddáža digitála gaskkusteapmi mearrasámiid birra neahttasiiddus nordligefolk.no ja sosiála mediain ovttas eará sámi ásahusaiguin. Deanu ja Várjjaga museasiiddas leat olu fálaldagat kultuvrralaš skuvlalávka olis maiguin olaha olu ohppiid.

Vaikko sámi museat eanas leat ásahuvvon smávit báikegottiide, de sáhtášii hábmet gelddolaš gaskkustanprošeavttaid maiguin geasuha báikkálaš olbmuid ja turisttaid iešguđet agis. Gaskkustanbargu ferte vuolgit das ahte maid áigu gaskkustit ja geasa, lea namalassii dárbu differensieret fálaldaga. Lea maid dárbu geahčadit iešguđet arenaid gaskkustanvejolašvuodaid; musea siste dahje olggobealde, digitála gaskkusteami, iešguđet almmuhusaid jnv. Publikummain gulahallat interaktiivvalaččat sáhtta maid leat vejolaš, ja ahte doallá rabas maiddái earret kánturáiggi vai geahččit besset oaidnit Bååstede-dávviriid. Livččii maiddái vejolaš ovttasbargat eará dáidda- ja kulturbeliiguin mat sáhttet bohciidahtit ođđa gelddolaš prošeavttaid.

Bargu gaskkusteami ja ođasteami strategalaš ovdánemiin čilgejuvvo maiddái kap. 2: *Museaid servodatrolla*, kap. 6 *Sámi dáiddačoakkáldagat*, kap. 11 *Digitaliseren* ja kap. 13 *Kulturekonomiija*.

10.4 Fágalaš museabarggu mihttomearit ja strategiijat

Kap. 10 *Fágalaš museabargu ja gealbu* kapihtala čoahkkáigeassit čuovvovaš oktasaš mihttomeriiguin ja strategiijaiguin:

- Ásahit lagat ja eanet geatnegahtti dialoga sámi museaiguin oktasaš strategalaš barggu birra dutkamis, čoakkáldathálldašeamis ja gaskkusteamis, mas maiddái rekrutteren ja gealbolokten sáhttet leat áigejuvvo dilis vuoruhansuorgin.
- Sámedikkis lea dialoga ja ovttasbargu sámi museaiguin vai lokte dutkangealbbu
- Ásahit gulahallama Máhtodepartemeantta vuollásaš museaiguin, universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin vai movttiidahttit studeanttaid dutkat sámi kultur- ja dáiddahistorjja
- Oččodit eanet almmolaš PhD:id ja movttiidahttit čállit fágabeallelaš árvvoštallon artihkkaliid
- Čuovvulit Sámi dáiddamusea proseassa
- Ráhkadit čuovvulanplánaid sámi museaid magasiidnadárbbuide
- Plánet ovttas sámi museaiguin movt oktet konserváhtorgealbbu
- Geahčadit vejolašvuoda ovddidit regionála konserváhtorbálvalusaid ovttasráđiid dáčča museaiguin
- Nannet sámi huksensuodjaleami gealbbu
- Jahkásaš museaárvvoštallamat addet vuodu buorebut bargat strategalaččat ee. gaskkusteami, dutkama ja čoakkáldathálldašeami hárrái
- Sámediggi láchá dili gealboloktemii digitála strategiija ja mediastrategiija dáfus

11 Našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš museabargu

Sihke riikka dásis ja riikkaidgaskasaš dásis digaštallo dál museaid rolla ja ovddasvástádus. Muhtun riikkain geavahit museaid našunalisttalaš propagándas, eará báikkiin leat ges márkanfámot ja ruhtaaddit geat vigget stivret museaid sisdoalu ja barggu. Maiddái našuvnnalaččat leat dakkár digaštallamat, ja museat atnet dehálažžan ahte dat ieža ja servodat muđui digaštallá museaid ovddasvástádusa ja rolla birra. Seammás leat museat čielgasit dovddahan ahte museaid rolla galgá leat demokratiija, čuvgejumi ja mánggabealatvuoda arenan, ja ahte dat galget doalahit gaskka mearráduhdahkkiide.

Go Sámediggi válddii badjelasás sámi museaid hálldašeami 2002:s, de dat guorrasii daidda našuvnnalaš museapolitihkalaš čujuhemiide mat leat ee. St.meld.nr.22:s (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* museaođastusas. Sámediggi čuovvulii dan ja boadusin šadde 6 konsoliderejuvvon museasiidda mat dál leat nannejuvvon fágalaš givrodagain ja čielgaset ovddasvástádusain sámi kulturhistorjja hárrái Norgas.

11.1 Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat

Sámi museasearvi lea Norgga musealihtu ossodat, ja Sámi museafierpmádat lea fágalaš našuvnnalaš museafierpmádat. Buot museat riikkas sáhttet leat miellahtun dán forain. Leat eanas sámi museat mat leat aktiivvat dán forain, ja doaibmabeaktivilvuoda dihte leat dat 2017 rájes leamaš ovtastuvvon praktihkalaččat, muhto formálalaččat leat dain ain goabbat rollat, muhto oktasaš stivra. Sámi museasearvi oažžu smávit ekonomalaš juolludusa Norgga musealihtus. Fágalaš museafierpmádagat eai oaččo almmolaš doaibmadoarjagiid, muhto Sámediggi lea válljen nannet Sámi museasearvvi ja Sámi museafierpmádaga jahkásaš searvedoarjagiin mii 2020:s lea 423 000 kr. Sámediggi juolluda dán vai dat buorebut galget nákcet doaimmahit sihke museapolitihkalaš ja museafágalaš barggu. Lea dáhttu eambo fuomášuhttit oktasaš prošeavttaid ja fágalaš barggu sámi museaid nannema dihte. Sámediggi gáibida dál ahte Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat earuhuvvoba rehketdoalus ja raporteremis. Sámi museasearvi/Sámi museafierpmádat leat dovddahan ahte sáhttá leat hástaleaddjin gullat Norgga musealihtu stivrri ja njuolggadusaid vuollái, seammás go háliidivčče bargat sorjjasmeahttumit. Dássožii orro dát ortnet doaibman.

Lea sávahahtti ahte sámi museain lea stuorát fágalaš ovttasbargu mas maiddá geahčadit vejolašvuoda gaskkustit mánggabealálaš muhto goitge oktasaš historjjá. Oktasaš strategiiat márkanfievrredeami ja ovdanbuktima dáfus sáhttet veahkehit geasuhit stuorát publikumma, sihke báikkálaš olbmuid ja earáid eanet regionála perspektiivvas, ja maiddá mátkemaaláhusa guovdu.

Sámediggi dáhttu nannet sámi museaid searvebarggu Sámi museasearvvi/Sámi museafierpmádaga bokte. Berre ásašuvvot lagas dialoga ja eanet geatnegahtti ovttasbargu Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain, mas ovttas ohcat vejolaš čovdosiid boahtteáiggi hástalusaid ja vuoruhemiide.

11.2 Našuvnnalaš museapolitihkka

Kulturdepartemeanta galgá ovddidit ođđa museadieđáhusa 2021:s, mas čilge vejolaš dárbbu ásahtit ođđa musealága. Galgá maiddá čielggaduvvot lea go dárbu akkrediteret museaid.

Norggas ii leat vel sierra musealáhka, ii ge leat ráddjehupmi das gii sáhttá navdit iežas musean. Olu riikkain leat musealádat, omd. Dánmárkkus mii oaččui musealága 2006:s, ja Ruotas fas bođii fápmui musealáhka 2017:s. Ládat definerejit makkár ásašusat ožžot gohčodit iežaset musean, mat museaid vuodđobarggut galget leat, ja dat regulere dohkkehuvvon stáhtamuseaid doaibmadoarjagiid. Dat nanne maiddá ahte museaid doaimma ja eiseváldiid gaska galgá leat gaska.

Dán rádjái ii leat Sámediggi ožžon makkárga signálaid das ahte makkár musealáhka Norggas šaddá. Sámediggi lea iešalddis posiitiiva musealáhkii mii muddešii museaid ja eiseváldiid ovddasvástádusa ja geatnegasvuodaid. Sámediggi áigu váldit vuoddu dan prinsihpas ahte sápmelaččat oamastit ja sis lea vuoigatvuohta hálddašit iežaset kulturárbbi. Dat mielddisbukta ahte sámi museat fertejit oažžut seamma eavttuid ja resurssaid go eará museat našuvnnalaš museafierpmádagas. Konsoliderejuvvon museain lea našuvnnalaš ovddasvástádus gaskkustit ja hálddašit sámi kulturhistorjjá oassin Norgga kulturhistorjjás, beroškeahhtá musea sturrodagas ja bušehtas. Dán ovddasvástádusa leat váldán badjelasáset vaikko leat heajut rámmaeavttut go dain museain mat gullet Kulturdepartemeantta hálddašeami vuollái, ja vaikko de lea heajut vuoddu dahkat buori fágalaš barggu. Dás lea dehálaš cuiget ahte sámi museat ožžot gaskamearálaččat 92 % doaibmaruđain Sámedikkis, ja gielddaid ja fylkkagielddaid ruhtadanoassi lea gaskamearálaččat 8 %. Sámediggi ii leat dássožii ožžon doarjaga dasa ahte stáhtajuolludus sámi museasuorgái lasihuvvo.

Musealáhka ferte unnimusat addit čuovvovaš čujuhusaid ja rámmaid:

- sámi museain lea, sámi álbmoga bealis, ovddasvástádus gaskkustit sámi kulturárbbi oassin álgoálbmotrievttis
- sámi museaide sihkkarastojit einnotahtti ja dássedis rámmaeavttut, ja dat ožžot stáhta ja regionála ruhtadeami seammaládeje go eará museat, vrd. Regiovdnaođastusa mihttomeriid
- sámi museaide sihkkarasto museastáhtus iežaset fágalaš doaimma vuodul, beroškeahhtá sturrodagas ja bušehtas

- sámi museaid ovddasvástádus hálddašit sámi kulturmuittuid ja visttiid, dása gullá maid mátasdoallan, heiveheapmi ja gaskkusteapmi oassin Sámedikki hálddašnovddasvástádusas sámi kulturmuittuid ja sámi huksensuodjaleami olis
- dat ovddasvástádus mii buot Norgga museain lea gaskkustit, hálddašit ja dutkat sámi kultur-, luonddu- ja dáiddahistorjjá oassin Norgga historjjás.

Go musealáhkaevttohus ovddiduvvo, de dat boahká Sámedikki ja našuvnnalaš eiseválddiid ráđđádallanšiehtadusa vuollái.

11.3 Riikkaidgaskasaš museabargu

ICOM (International Council of Museums) lea 2007:s definieren musea ná:

“ Musea lea bistevaš ásaš, mii ii leat vuođđuduvvon profihta nala muhto mii lea bálvalussan servodahkii ja dan ovdáneapmái, ja dat galgá leat publikummii rabas; dat čohkke, áimmahuššá/konservere, dutká, gaskkusta ja čájeha materiála ja immateriála ovdanbuktimiid olbmuid ja sin birrasiid birra studeren-, oahpahuš- dahje guoimuhanulbmiliin.”

Oallugat oaivvildit dán definišuvnna fertet ođastit, ja ICOM lea bargagohtán museadefinišuvnna ođastemiin mii sáhtá dohkkehuvvot lagamus jagiid. Ođđa evttohusas deattuhuvvo museaid ovddasvástádus servodagas eambbo.

ICOM Norge bargá museaehtalaš njuolggadusaiguin mat heivehuvvojit Norgga museaid dárbbuide. Mánja musea leat sávvan ehtalaš ráđi ásaheami mii sáhtá bagadallá ehtalaš áššiin. Dán barggus leat maidái sámi ovddasteaddjit geat leat hábmeme árvalusa mii ovdanbiddjo fargga.

Hástalusat

Hástalussan lea nannet sámi museaid nu ahte dat nákkejit dahkat dohkálaš fágalaš barggu dan stáhtusa vuođul mii dain lea álgoálbmotmusean.

11.4 Mihttomearit ja strategijat

- Ásahuvvo lagas gulahallan eanet geatnegahtti šiehtadusa birra Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain boahktevaš hástalusaid ja ángiruššamiid birra
- Sámediggi dáhttu dialoga vuođul sámi museaiguin, Norgga musealihtuin, Kulturráđiin ja Kulturdepartemeanttain bargat dan badjelii ahte sámi museat ožžot ekonomalaš nannema mii veahkeha daid dahkat buori fágalaš barggu.
- Sámediggi áigu bargat dan badjelii ahte sámi museaid ekonomalaš ja fágalaš rámmaid prinsihpat, ja vuoigatvuohta ja ovddasvástádus hálddašit iežasat kulturárbbi, nannejuvvo vejolaš musealágas.
- Sámediggi áigu nannet Sámi museasearvvi ja Sámi museafierpmádaga ain eambbo nu ahte dat sáhttet eambbo deattuhit museaid ovtasbarggu.

12 Oppasámi museapolitihkka

Dušše Norggas leat museat maid sámit, dahje Sámediggi, hálddašit. Ájtte lea sámi kultuvrra váldomusea Ruoŧas, ja das lea nátionála ovddasvástádus. Siida lea áidna sámi musea Suomas, ja das lea muhtun muddui ovddasvástádus sámi kulturmuittuin. Ii ge Ruoŧas ja Suomas leat sámi kulturmuittuid sámi hálddašeapmi nu mo Norggas.

Dan barggu vuođul mii Norggas lea dahkkojuvvon *Bååstede* prošeavtta bokte, lea Suoma nátionálmusea mearridan máhcahit Siida Sámi Museii buot dan mánja čuohte sámi dávvira mat leat sin hálddus. Dan buhtadassan lea Siida geatnegahttojuvvon searvat sámi čájáhusa plánemii Nátionálmuseii ja vejolaččat luoikat dávviriid čájáhussii. Ruoŧa bealde ii leat Sámediggi digaštallan máhcaheami.

Hástalusat

Vaikke vel dan golmma riikka dilli lea veaháš eahpečielggas, de sis leat seamma hástalusat – ahte sámi kulturárbbi berrejit sámit hálddašit ieža, ja ahte sámi servodat galgá oažžut doarvái buori rámmaeavttuid vai sáhtá doaimmahit dán hálddašeami dakkár dohkálaš vuogi mielde mii maiddá ollašuhtá riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid álgoálbmotvuoigatvuođaid vuođul.

Sámi parlamentáralaš Ráđđi lea álggahan *Immateriála kulturárbi Sámis* nammasaš ovdaprošeavtta. Prošeavtta ulbmil lea evttohit mo sáhtá hálddašit oktasaš sámi kulturárbbi ja guđe prinsihpaid ja mekanismmaid berre bidjat vuođđun dakkár oktasaš oppasámi hálddašeapmái. Ovdaprošeakta galgá maiddá evttohit vuogádaga sámi immateriála kulturárbbi gáhttema ja hálddašeami várás mii lea vuođđuduvvon ja man birra leat juhkkovuvvon dieđut sámi servodahkii. Ovdaprošeavtta jođiha Norgga bealde Sámediggi ja dat loahpahunvu juovlamánus 2020. Viidáseappot plánejuvvo váldoprošeakta mas immateriála kulturárbbi prinsihpat ja eavttut galget implementerejuvvot ja čađahuvvot sámi servodahkii, ja das galgá maiddá ásuuvvot dakkár hálddašanorgána oppasámi dásis mas lea dárbašlaš legitimehta oktasaš immateriála kulturárbbi gáhttema ja hálddašeami várás.

Mihtut ja strategijjat

- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu sámi kulturhistorjjálaš dávviriid máhcaheapmái olgoriikkas, deattuhettiin meanuide gullevaš dávviriid.
- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu prošeavttaid oktavuodas mat gieđahallet immateriála kulturárbbi ja árbedieđu.
- Dat golbma Sámedikki ovttasbarget oktasaš ovda- ja váldoprošeavttain oktasaš sámi immateriála kulturárbbi hálddašeami birra.
- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu dakkár gažaldagaid oktavuodas mat gusket sámi kulturárbbi ovddasvástádussii

13 Organiseren ja ovddasvástáduš

Sámediggi lea čuovvulan daid nátionála láidestusaid mat bohte 2000-logu álggus, ahte nannet museaid stuorát museaovttadahkan. Mii leat maŋŋá oaidnán ahte márga hástalusa eai leat čovdovuvvon, ja Sámediggi lea bivdán Kulturdepartemeantta evalueret museaodastusa. Stuorradiggi bijai ovdan 2016:s nu gohčoduvvon *Dok. 8 evttohusa* ráđđehussii ahte museaodastus berre ollislaččat árvvoštallojuvvot ja ahte museafálaldaga hástalusat berrejit čalmmustahttojuvvot. Kulturdepartemeanta vástida ahte boahitevaš museadieđáhus mii geigejuvvon 2021:s, galgá doaimmat evalueremin, ja ahte dat čujuha háltti boahitevaš nátionála museapolitiikkii.

Dattetge vásiha Sámediggi ahte museafágalaš bargu lea muhtun muddui nannejuvvon museaodastusa maŋŋá, ja ahte museat leat šaddan čielgasat ja eanet guoskevaš servodatásahussan mat barget árjialaččat servodatrollaperspektiivvain. Suohkanat eaiggádin leat doalahan iežaset doaimmadoarjagiid, ja eanet deaddu lea biddjovuvvon fylkkasuohkaniid ruhtadanovddasvástádussii.

13.1 Museaárvoštallamat

Jahkásaččat árvvoštallá Norgga kulturráđđi museaid nátionála museafierpmádagas, dm. daid geat ožžot doaimmadoarjaga Kulturdepartemeanttas. Kulturráđđi almmuha maiddá museastatistihkaid ovttas SSB:in mat čájehit Norgga museaid earret eará gallededjiiid, dávviriid ja jahkebargguid loguid. Sihke museastatistihkka ja museaárvoštallan lea vuođđuduvvon museaid iežaset raporteremiidda, ja bidjet vuođu Kulturdepartemeantta bargui ja vuoruhemiide Stáhtabušehttii.

Eanaš sámi museat sáddejit maiddá dieđuid statistihkii ja árvvoštallamii, muhto sámi museaid oktavuodas lea dušše museastatistihkka mii guorahallojuvvo ja almmuhuvvo. Sámi museat eai árvvoštallojuvvo. Sámi museat leat guhkit áiggi dovddahan sávaldaga ahte sin bargu ferte árvvoštallojuvvot seamma láhkai go dáža museat ge, maiddá dan dihtii ahte oažžut oidnosii sin dili buorebut. Dan vuođul lea Sámediggi bivdán Kulturdepartemeantta sámi museaid árvvoštallojuvvot. Sámi museat galget boahiteáiggis árvvoštallojuvvot jahkásaččat ja bohtosat almmuhuvvot Kulturráđđi diehtočállošii. Sámedikkis ja Kulturráđdis lea gulahallan ja ovttasbargu das mo dakkár bargu sáhtá čađahuvvot Sámedikki ovddas. Jagi 2019 doaimma várás áigu Kulturráđđi čađahit álkut árvvoštallama

sámi museain, ja 2020 rájes čađahuvvo ollislaš árvoštallan mas dat oainnusmahttojuvvojit ovttas dáža museaiguin.

Ovttasbargu gaskal Sámedikki ja Kulturráđi lokte gaskanas gelbbolašvuoda ja Sámediggi oazžu govddit vuodu iežas bušeahhtabargui. Sámi museat sáhttet maid geavahit árvoštallama go barget vuogádatlaččat sierra doaimmaid fágaovddidemiin.

13.2 Sámi museadoaimmaid organiseren

Ollu báikkiin Sámis lea sámi moriheapmi, seammás go ollu sápmelaččat fárrejit gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide. Ollu báikkiin háliidit sámi ásaheapmi, das maiddá sámi museaid. Musea ásaheapmi ja jodihheapmi lea hui gáibideaddji, daid ollu fágalaš, teknihkalaš ja ekonomalaš hástalusaiiguin maid dat mielddisbuktá. Sámediggi ii háliit ásaheapmi ođđa museasiiddaid. Vejolaš ođđa museasiidaálgagat fertet ohcat gullelašvuoda dálá sámi museasiiddaide. Sámedikki jagi 2013 museapolitiikalaš čilgehusas lea celkojuvvon strategiija ahte sámi museat maiddá bohteáiggis galget jodihuvvot ja hálddašuvvot nannejuvvon ovttagaid rámmaid siskabealde, mii galgá jodihuvvot dás duohko.

Doppe gos ii leat ulbmillaš dahje vejolaš organiseret sámi museadoaimma, sáhtta Sámediggi árvoštallat eará vejolašvuodaid ásaheapmi museadoaimmaid ovttas dáža museaiguin. Dat ii mearkkaš sámi museadoaimmaid eanet nannema. Sámedikkis ja našuvnnalaččat lea áigumuš ahte maiddá dáža museat váldet ovddasvástádusa sámi kulturhistorijá gaskkusteamis, dutkamis ja hálddašeamis. Go sámi museadoaimma organiserjuvvon ovttas dáža museaiguin, de sáhttet dáža museat geavadis doaimmahit dakkár ovddasvástádusa. Fylkkasuohkanat sáhttet dán lánkeai váldit stuorát ovddasvástádusa sámi kultuvrras, ja nu sii hástalusuvvojit addit stuorát ekonomalaš doarjaga sámi museaide ja kulturásahusaide, muhto maiddá daidda dáža museaide mat váldet dakkár ovddasvástádusa.

Kulturdepartemeanta lea dovddahan ahte Norgga museaid sáhtta fertet nannet eanet. Sámediggi ii oainne ulbmillažžan nannet sámi museaid eanet. Vásáhusat dán ráđjai musea-Norggas lea ahte stuorra gaskkaid geažil lea uhccán ulbmillaš ahte doaimmaguovlu lea menddo viiddis, ferte oainnat váldit vuhtii DBS, fágalaš ávkki, mátkegoluid ja geavataš barggu. Dan sajis berre movttiidahttit eanet fierpmádatbarggu ja ovttasbargoproševttaid buoridan ja beavttálmahttin dihtii museaid barggu.

Bihtánsámi biras lea dovddahan sávaldaga ahte ieža besset hálddašit iežaset kulturárbbi. Dál gullá dat ovddasvástádus Árran julevsámi guovddásjii, muhto dál ii leat mihkkege beaivválaš museadoaimmaid bihtánsámi guovllus. Sámediggi lea nammadan barggojavkku mas leat mielde Árran julevsámi guovddásj, Duoddara Ráfe ja Bihtánsámi museasearvi oaidnin dihtii sáhtta go nannet bihtánsámi museadoaimma.

13.3 Nasionála ja regionála ovddasvástádus sámi dáidagis, kultuvrras ja kulturárbbis

Norgga museain ja kulturásahusain berre boahit ovdan ahte Norgga lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda. Dakkár stuorá ásaheapmi go Našunálmuseas, Nationaltheatretis, ja maiddá dakkár regionála doaimmaheddjiin go Davvi-Norgga Riemuin ja Norgga dáiddamuseas lea ovddasvástádus sámi álbmogis. Eanet čalmusteapmi sámi kultuvrii nannešii sihke sámi ja dáža ásaheapmi ja vuolggahivččii ođđa ovttasbarguid. Danne livččii lunddolaš ahte Sámediggi nammada ovddasteddjiid dáidda stivrraide ja ahte sii ožžot ovddasvástádusa sámi dáidagis ja kultuvrras iežaset doaimmas. Dat lea maid vuohki mo váldit ovddasvástádusa sámi kulturárbbis.

Norgga museat ja Norgga kulturásahusat fertet strategalaččat oščodit sámi sisdoalu iežaset hálddašeamái ja gaskkusteamái. Regiovdnaođastusa vuodul galget ođđa regiovnat váldit stuorát ovddasvástádusa kultursuorggis, ja danne lea lunddolaš váldit stuorát ovddasvástádusa sámi kulturásahusain.

13.4 Mihtut ja strategiiat

- Sámediggi ja Kulturráđđi ovttasbarget sámi museaid jahkásaš árvoštallamiin
- Sámediggi áigu gulahaladettiin guoskevaš museaiguin, suohkaniiguin ja Nordlánda fylkkasuohkaniin bargat dan ala bihtánsámi museadoaibma nannejuvvo.
- Vejolaš bihtánsámi museadoaibma ferte ásuohuvvot dálá museafágalaš kollegias ja organisašuvnnas, muhto sámi servodagain sámi kulturárbbi eaiggádin.
- Sámediggi áigu movttiidahttit sámi museaid bargat eanet fierpmádagain ja ovttasbargoprošeavttain.
- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte nationála ja regionála museain ja kulturásahusain galgá sámi dáidda ja kultuvra leat oassin sin doaimmain.
- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte oazžut nammadanválddi Norgga museaid ja kulturásahusaid stivrraide.

14 Sámegielat museain

Sámi museat hálldašit maiddá sámegielaid, mat leat virggálaš giellan Norggas. Sámegielat dovddahit ja sisttisetdollet sámi identitehta, kultuvra ja historjjá. Dat leat sátnvuorkkát čiekŋalat máhttui ja ipmárdussii buot osiide álbmoga kulturhistorjjás. Nu barget museat, mat beaivválaččat barget materiála ja immateriála kulturárbbiin, maiddá gielladimenšuvnnain, seamma láhkai go dáža museat barget kulturhistorjjá dárogielat ipmárdusa vuodul.

Sámedikki kultur- ja museapolitiikka ferte vuhtiiváldit nationála politiikka suorggis. Meld. St. 8 (2018-2019) *Kulturens kraft* čilge nationála kulturpolitihkalaš ulbmiliid main lea čielga servodatfokus, muhto maiddá dárogillii, sámegielaide, nationála unnitlohkogielaide ja mearkagillii. Dakkár doahpagat go demokratiija, hápmašuvvan ja kritihkalaš jurddašeapmi, deaivvadansajit, mánggabealatvuohta, kulturárbi, giellanannen ja riikkaidgaskasaš vuotinvuoiemi leat mielde servodatmihtus, mii lea:

«Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett. Eit inkluderende samfunn der kunst og kultur av ypperste kvalitet inspirerer, samler og lærer oss om oss sjølv og omverda.»

(Ealli demokatiija mas buohkain lea friija cealkinvejolašvuohta, ja mas mánggabealatvuohta, ávdnenfápmu ja hutkáivuohta adnojuvvojit árvvus. Čáhkkiis servodat mas buoremus dáidda ja kultuvra movttiidahtá, čohkke ja oahpaha miidjiide iežamet ja olgomáilmmi birra.)

Nationála kulturpolitihkalaš mihtut čilgejit mángga láhkai sámi museaid áigumušaid, doaimma ja mihtuid. Sámi kultuvra, dahje dán oktavuodas sámi museadoaibma, doaibmá álgoálbmot- ja unnitlohkooktavuodas mas lea guovddázis dat ahte sámi historjját ja jienat gullojit ja oidnojit.

Meld. St. 8 (2018-2019) *Kulturens kraft* dadjá maid čielgasit ahte:

«Noreg har eit ansvar for å verne og styrkje samiske språk og dei nasjonale minoritetsspråka. (...) Alle borgarar, utan omsyn til språkleg bakgrunn, har ein uomtvistelig rett til å dyrke og bruke morsmålet sitt.»

(Norggas lea ovddasvástádus das ahte gáhttet ja nannet sámegielaid ja nationála unnitlohkogielaide. (...) Buot borgáriin, beroškeahhtá gielladuogázis, lea čabučielga vuoigatvuohta beassat dikšut ja geavahit iežaset eatnigiela.)

Erohussan lea ahte sámi museat čađahit ovddasmannibarggu sámi museafágalaš doaimmas dannego dáža museadoaimmahat ja nu maiddá standárddat leat hábmejuvvon dárogieala ja dáža kultuvra vuodul. Danne leat museat ja kulturárbeásahusat deatalaš eaktudeaddjin sámegielaid gáhttemii, ovddideapmái ja ealáskahttimii, mas maiddá dáža museat sáhttet leat mielde loktemin dán bárggu daid resurssaiguin mat sis leat. Ovdamearkan dasa lea galben sámegielaide.

NAČ 2016:18 *Váibmogiella* ii gieđahala njuolggá museaid rolla sámegielaid nannemis. Muhto go evttohuvvojit doaibmabijut oahpahus-, dearvvašvuođa-, justiisa- ja almmolaš suorgái, de dát bargu guoská sámi museaide kulturárbeásahussan ja nu dat maid searvahuvvojit dán bargui. Dat gullet báikkálaš ja regionála sámi infrastruktuurii, ja dat leat ja bohtet ain leat deataleamos veahkin ealáskahttimis sámi kulturhistorjjá ja gullevaš gielladimenšuvnna.

Hástalusat

Sámediggi lea *Váibmogiela* čuovvuleapmin lasihan giellagáibádusa buot ásahusaide mat ožžot jahkásaš doaimmadoarjaga. Ásahusat galget čilget mo sii oainnusmahttet sámegielaid iežaset beaivválaš barggus iešguđet doaimmaid ja prošeavttaid bokte, dm. árvvoštallat giellaperspektiivva doaimmas. Sámi museain lea iešguđet giellagelbbolašvuolta. Dattetge lea áibbas deatalaš duođaštit ja gaskkustit sámi kulturhistorjá rivttes doahpaigiiguin, ja go dárbbasuvvo eanet sámegielmáhttu, de fertejit sámi museat dan háhkat olggobealde. Dat lea divrras, muhto seammás lea deatalaš dovddastit daid gielladárbbuid mat gáibiduvvojit sámi museain. Danne lea dárbu ánggirit háhkat olbmuid geain lea sihke giella- ja fágagelbbolašvuolta, seammás go ánggirusšá siskkáldas gealbudemiin.

Ráđđehus lea gieskat geigen ođđa giellalága. Giellaevttohus deattuha giela kulturguoddin, servodatinfrastrukturvan ja identitehtadovddahemiin, ja ahte lea almmolaš ovddasvástádus gáhttet ja ovddidit sámegielaid. Kulturpolitihka giellapolitihkalaš dimenšuvdna oažžu ođđa giellalága bokte stuorát fokusa. Čujuhuvvo dárbbaslažžan árvvoštallat leat go kulturpolitihkalaš ortnegiin ja doaimbajiin vuorddekeahkes gielalaš váikkuhusat, ja geahččat bearrái ahte gilvohallan gaskal dárogieala ja sámegieala dássiduvvo (kap.5.4).

Sámediggi lea árvalan ahte nátionála strategiijaid ja ánggirusšamiid oktavuodas ferte váldojuvvot vuhtii ahte sámegielat maid galget geavahuvvot ja ovddiduvvot. Dat guoská dakkár kultursurvggiide go mediai, girjjálašvuhtii, kulturárbaí ja nu ain. Dávjá eai leat digitála vuodđovuogádagat ja readdut heivehuvvon sámegieala čállinmearkkaide ja sámi kulturhistorjái (geahča maiddáí kap. 15 Digitaliseren). Danne lea váttis sámi kulturbargiide ja – ásahusaide geavahit ja ovddidit sámegielaid ja čađahit fágalaš barggu buori kvalitehtain. Ovdamearkan dasa lea Nátionálagirjeráju bálvalus arkiivaávdnasiid digitaliseremis. Hástalussan das sámi kulturásahusaide lea ahte sis váilot resurssat arkiivaávdnasiid vuogádahttimii ja registreremii, dm. čađahit vuodđobarggu, ovdalgo dat sáddejuvvojit Nátionálagirjerádjui, mii doaimmaha manimus barggu.

Sámi giellagáldu lea bajimus sámi giellaorgána ja lea Sámi Parlamentárala ráđi (SPR) vuollásaš. Sidjiide lea mearriduvvon lága bokte ahte sii galget gáhttet ja ovddidit sámegielaid kulturárbin ja doaimmat áššedovdi orgánan, ja ahte sii galget earret eará rávvet báikenammageavaheamis. Dainna orgánain sáhtá ohcat eanet ovttasbarggu museafágalaš gažaldagain.

Mihtut ja strategiijat

- Sámedikki *Váibmogiela* čuovvuleamis lea gáibádussan ahte ásahusat mat ožžot jahkásaš doaimmadoarjaga, galget bargat sámegielaiiguin ja sámegielaid ovddas. Sámediggi áigu eanet ánggirusšat gáibádusaiguin ahte sámegielat galget ovddiduvvot museain. *Sáhtá* gáibiduvvot ahte sámegiella geavahuvvo eanet ovdamearkka dihtii gaskkusteamis (omd. almmuhemiin dahje čájáhusain) dahje eará surggiin. Dan ferte geahččat servodatrollaperspektiivvas mii berre eanet deattuhuvvot museaid doaimmas, gč. kap. 3 *Museaid servodatrolla*.

- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte nátionála digitála vuodđovuogádagat heivehuvvojit sámegielaid ja sámi kultuvrii. Ovttasbargu Sámi giellagálduin galgá oččoduvvot museafágalaš gažaldagain.

15 Digitaliseren

Sámi museat dárbbasit buriid digitála readduid fágalaš buori barggu čađaheapmái. Digitála barggut čatnasit dávjá sámegieala geavaheami dárbei. Dan oktavuodas galgá digitaliseren dustet hástalusa ja doaimmat reaidun dasa ahte buoridit ja álkidit sámi kulturárbbi gaskkusteamis, hálddašeamis ja dutkama. Ođđa teknologijain lea álkida ovttasbarggu eará museaiguin ja kulturárbeásahusaiguin.

2018:s geigejuvvui *Sámedikki digitaliserenstrategiija* dainna ulbmiliin ahte sámegielat galget leat ealli digitála giellan ja ahte sámi servodagas galgá leat alla digitála gelbbolašvuolta ja buorre digitála fálaldat. *Váibmogiella* deattasta maiddáí ahte ferte ánggirusšat dakkár digitála vuodđovuogádagaid ovddidemiin main sáhtá gulahallat sámegilli eastadan dihtii ahte uhci but geavahit sámegieala njálmmálaččat ja čálalaččat.

Hástalusat

Leat muhtun erohusat das mo iešguđet sámi museat geavahit digitála readduid. Buot museat

geavahit sosiála mediaid vuodđovuogádahkan lágidemiid almmuheapmái. Uhcimus muttus geavahit eanaš museat Primus nammasaš diehtovuoddu, ja doaimmahit iežaset ruovttusiiddu. Saemien Sijte doaimmaha sierra diehtovuoddu lullisámi kulturmuittuid várás ja Davviálbmogiid guovddáš doaimmaha www.nordligefolk.no neahttaportála mas leat ollu artihkkalaš mearrasámi diliid birra.

Primus nammasaš dávvirdiehtovuoddu lea gieskat nagodan gieđahallat dávvirnamahusaid sámegillii, muhto ain ferte ovddidit reaiddu nu ahte dat sáhtta geavahit lulli- ja julevsámegiela. Dán barggu čađahit sámi museat ieža, go diehtovuoddu álgoálggus ii lean jurddašuvvon sámegielaid geavaheapmái.

Go digitála reaidduid sáhtta geavahit sámegielaide, de dat mearkaša ahte sámi kulturárbbi fas sáhtta namuhit rivttes namahusaiguin. Dan láhkai dat sáhttet fas leat máhttodiehtovuoddu sihke sidjiide geat barget museain, ja sidjiide geat galledit iešguđet digitála vuodđovuogádagaid. Dat beavttálmahtášii museabarggaid, loktešii álbmoga duhtavašvuoda museabálvalusaiguin ja ealáskahtášii sámegielaid ja sámi kultuvrra.

Museat Saemien Sijte (NOR), Ájtte (RUO) ja Siida (SUO) leat ožžon Interreg Davvi ja Sápmi-ruđaid prošeaktii «Muittut, mitalusat- the story of the Sámi by the Sámi». Sii galget ovttas Luleju teknihkalaš universitehtain ja University of Lapland gaskkustit sámi kulturárbbi ođđa teknologijain. Sávaldahkan lea ahte prošeakta sáhtášii movttiidahttit eará museaid gaskkustit ođđa vugiiguin.

Stuorra nationála digitaliserenprošeavttain lea uhccán čalmmusteapmi sámi álbmoga dárbbuide, ja ovddiduvvojit dávjá heiveheami haga sámegiela geavaheapmái nu ahte ii sáhte geavahit sámi čállinmearkkaid ii ge sámi kulturárbi váldojuvvo vuhtii.

Mihtut ja strategijat

- Sámi museat berrejit bargat eanet strategijalaččat digitaliseremiin doaimma iešguđet dásiin. Digitaliseren lea veahkkeneavvun dasa ahte buorebut sáhttit hálddašit, gaskkustit ja dutkat iežas dábalaš museadoaimmas.
- Sámediggi háliida hástalit ásusaid ovttasbargat oktasaš digitála prošeavttaiguin mat nannejit dálá ovttasbarggu. Museat sáhtášedje ovttasbargat oktasaš digitaliserenprošeavttain mii čatná oktii sin doaimma dahje čájáhusaid.

16 Kulturekonomiija

Sámi museat vásihit ahte eai boađe ođđa ruđat. Sámediggi lea mánggaid jagiid geahččalan nannet sámi museaid bušehtaid, muhto ii leat lihkestuvvan. Norgga kultur- ja ásusuorgi vásiha ahte bealli boađuin manná báikkáide, ja ahte golut doaimbavistiid ja kulturhistorjjálaš vistiid divvumiidda šaddet stuorát ja stuorát. Sii čađahit ollu doaimbavistiid dan várás ahte uhcidit goluid nu go oktasaš hálldahusvuogádagaid ja digitála čovdosiid. Vejolašvuolta fágalaš ovddideapmái ja ođasmahttimii uhciduvvo ekonomalaš dili geažil, ja dárbu iežas boađuide lassána.

Guovddáš eiseváldiid bealis lea čielga vuordámuš dasa ahte kulturásahusat, maiddá museat, galget geahččalit stuorrudit iežaset boađuide. Dát iežas boahtu boahtá dábalaččat prošeavttain ja bileahttadietnasiin. Seammás vurdojuvvo ahte museat galget geasuhit ođđa servodatjoavkkuid ja hábmet gaskkustandoaimbavistiid mat ollet eanebuidda go árbevirolaš museagallededdiide. Nu ahte servodatrolla- ja mánggabelatvuodaperspektiiva stuorra eanet ja eanet museain. Sii hástaluvvojit gaskkustit ođđasat vugiiguin go ovdal, eará vuolggasajiin ja govddit fálaldagaiguin. Seammás oaidnit olles servodagas ahte vásáhusat mat čatnasit musihkkii, visuála dáidagii ja lávdedáidagii geasuhit eanet olbmuid, ja sis geat sáhttet bargat strategialaččat dáid šáŋŋeriiguin ovttas digitála teknologijain, lea stuorát vejolašvuolta geasuhit ođđa ja stuorát joavkkuid.

Go čalmmustahtta ealli immateriála kulturárbbi gaskkusteamii ja viidáseappot fievrreideami, de dat sáhtta maiddá geasuhit eanet ja vejolaččat ođđa olmmošjoavkkuid. Interaktivitehta, kurssat, deaivvadanbáikkiid láchčin gos kulturguoddit ja -doaimmaheaddji sáhttet deaivvadit ja mánáiguin ja nuoraiguin, sáhttet leat muhtun ángiruššansuorgit.

Hástalusat

Sámi dáidda- ja kultursuorgi lea hui áigeguovdil, stuorra beroštumiin nationálalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Sámi dáiddarat geahččalit olahit stuorát márkaniidda ja ožžot eanet ja eanet beroštumi. Sámediggi oaidná ahte stuorát ovttasbarggus gaskal sámi dáiddasuorggi ja sámi kulturásahusaid leat vejolašvuodát. Ovttasbargoprošeavttat sáhttet geasuhit eanet gallededdjiiid kulturásahusaide, ja seammás movttiidahttit ja nannet sámi dáiddáriid ja kulturbargiid. Dan sáhtta áinnas ovttastahttit digitála teknologijja geavahemiin. Dat sáhtášii leat vuohki sámi museaide čalmmustahttit ulbmiljoavkobarggu, seammás go sii leat guoskevažžan servodatoktavuodas ja lasiheamen iežas dietnasa.

Dakkár ovttasbargoprošeavttat gáibidit stuorát fokusa kulturekonomiijii ja hutkás ja kultuvrralaš ealáhusaide. Kulturráđis leat iežas ángiruššamat hutkás ja kultuvrralaš ealáhusaiguin. Dasa lassin leat sii ásahan *Kulturekonomiija* prošeavtta mas kulturásahusat sáhttet eanet ja eanet geahčadit mo sii sáhttet lasihit iežaset dietnasa ovttasbarggu bokte dáiddalaš surggiin, erenoamážit lotnolasat digitála ovddidemiin. Mihttun lea ahte Kulturekonomiija prošeavtta bargamuššan lea hábmet nannejuvvon ja ollislaš ángiruššama kulturekonomiijain, dáiddárekonomiijain ja hutkás ealáhusain. Bargamuššan lea geahččat olles Norgga dáidda- ja kultureallima ekovuogádaga oktasaččat, ja čájehit synergijjaide ja guđe symbiosa dáiddárekonomiija, ásahusekonomiija ja hutkás ealáhus ovttastit.

Kulturráđđi lea ásahan ráđđeaddi lávdegotti mii galgá kártet vejolašvuodaid ja hástalusaid dáidda- ja kultureallimis boahttevaš jagiin. Ulbmilin lea váikkuhit nannejuvvon dáidda- ja kultursuorgái deattuhettiin buoret dietnasa. Sámi ovddasteaddji lea mielde jurddajoavkkus. Dasa lassin doaimmaha Kulturráđđi analysa- ja máhttobuvttadeami kulturárbesuorggis, mii dahká ahte sii álkibut sáhttet geavahit váikkuhangaskaomiid aiddo doppe gos suorggi dárbbut leat.

Mihtut ja strategijjat

- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sámi museat ja sámi dáidda- ja kultursuorgi ožžot stuorát oasi kultuvrralaš ja hutkás ealáhusaid nationála ruđain. Sámediggi háliida ahte várrejuvvojit nationála ruđat dán áigumuššii, ja háliida ovttasbarggu earret eará Kulturráđiin. Vurdojuvvo dakkár proseassa mas Sámediggi oazžu stuorát formála rolla.
- Sámediggi ásaha prográmmavuodot ángiruššama kultuvrralaš ja hutkás ealáhusain sámi ásahus- ja dáiddasuorggi várás..
- Sámediggi vuordá oktasaš álbmotángiruššama ovdamearkka dihtii oktasaš vuovdalemiin ja digitála strategijjaiguin.

17 Museadoarjja

Eanaš sámi museain lea maid ovddasvástádus eará surggiin go dušše museas. Sámi museat leat vuosttažettiin fágaásahusat, muhto ollugiin dain lea maiddáii kulturvistedoaibma lassin dasa ahte dain lea giellaguovddáš-, dearvvašvuoda-, kulturmuitosuodjalus-, mánáidgárde-, festivála- ja mediadoaibma. Danne addá Sámediggi jahkásaš doaibmadoarjaga, muhto maiddáii prošeaktadoarjaga, ollu eará doaibmabijuide.

Go Sámediggi válddii badjelassas sámi museaid hálddašeami, de dajaimet álggu rájes juo ahte sámi museaid ekonomalaš rámmaid ferte nannet, nu mo dat galggai šaddat museaodastusa mielde maŋŋá nannema stuorát fágaásahussan. Dattetge eai vásihan sámi museat dakkár lassáneami, dainna ákkain nationála eiseválddiid bealis ahte Sámediggi ieš ferte vuoruhit daid rámmaid siskkabealde maid sii ožžot. Sámediggi lea vuoruhan sámi museaid maŋga jagi, maŋgii eará sámi doaibmabijuid goasttádussan, ja gávnnahe ahte nationála eiseválddiid eai leat ollašuhtán iežaset geatnegasvuodaid.

17.1 Sámedikki doarjagat

Vihhta musea guđa museas ožžot maiddáii jahkásaš doaibmadoarjagiid Sámedikkis kulturviessodoibmii. Dát doarjja galgá gokčat dakkár doaimmaid go čájáhusaid ja eará lágidemiid. Sámediggi gáibida dál raportta goappašiid doarjagiid ovddas sierra. *Museadoarjjaortnega* mihttun leat fágalaččat nana sámi museat mat gaskkustit, hálldašit, dutket ja ođasmahttet sámi kulturárbbi. *Sámi kulturviesuid ja kulturgaskkustanasahusaid* doarjjaortnega mihttun lea ahte dat galget leat sámi dáidda- ja kulturgaskkusteami geasuheaddji deaivvadanbáikin ja arenan. Dát guokte ovttastuvon

doaimma ollašuttet mángga láhkai museaid servodatrolla. Sámediggi leat buot jagiid atnán čalmmis sámi museaid guovddáš rolla sámi servodagain, ja lea háliidan movttiidahttit dán rolla oassálastin- ja cealkinarenan.

Sámi museat raporterejit ahte sis 2018:s ledje oktiibuot 45,1 jahke barggu. Sámedikki dábalaš doaimbadoarjja sámi museaide jagi 2020 várás lei 39 850 000 ru. Dalle ii leat mielde doaimbadoarjja Sámi museasearvá/Sámi museafierpmádahkii ja Bååstede-prošektii.

Hástalusat

Hástalussan go ná juogada doarjagiid, lea ahte dat buvttiha lassibarggu museaide ja Sámediggái dáid doarjagiid hálldašeami oktavuodas. Museat fievrridit dakkár joatki goluid go buhtisteapmái, el-rávdnjái jna. iešguđet láhkai dan guovtti ossodahkii ja sáhtta leat hástaleaddjin oaidnit ollisalaš gova. Ii ge dat dávis dan áigumuššii ahte museain galgá leat stuorát servodatrolla ja ahte sii galget lágideat iešguđetlágan doaimmaid iešguđetlágan galledeaddjjoavkkuid várás. Muhtun fylkkasuohkanat juolludat ruđaid museadoibmii, ja eará fylkkasuohkanat fas juolludat ruđaid kulturviessodoibmii.

Sámediggi áigu árvvoštallat boahpteáiggis ovttahttit doarjaga museii ja kulturvissui oktan museadoarjjan, muhto váldá veaháš guhkit áiggi rievdadit Sámedikki doarjahálldašeami. Eaktun lea ahte museadoaimma vuoruhuvvo hui bajás ásusaid beaivválaš barggus. Sámedikkis lea hálldašanovddasvástádus sámi museadoaimmas ja dát fágalaš doaimma berre boahit ovdan museaid doaimmas ja Sámedikki boahtevaš bušehtain.

Ásusain leat muhtumat mat ožžot doaimbadoarjaga doaimmaid dakkár surggiin go giella, dearvvašvuohta, mánáidgárdi, festiválat ja kulturmuitosuodjalus, muhto oktiibuot juogada Sámediggi doarjagiid museaide ja kulturviesuide ná:

Museat	Sámedikki jagi 2020 doarjagat museaide	Sámedikki jagi 2020 doarjagat kulturviesuide	Sámedikki jagi 2020 buohkanas doarjagat museaide + kulturviesuide
RiddoDuottarMuseat	11 645 000	0	11 645 000
Deanu ja Várjjat museasiida	9 516 000	491 000	10 007 000
Davvi álbmogiid guovddáš	2 574 000	1 671 000	4 230 000
Várdobáiki	3 463 000	2 370 000	5 812 000
Árran Julevsámi guovddásj	6 897 000	2 283 000	9 139 000
Saemien Sijte	5 755 000	1 234 000	6 328 000
Gaskamearri	6 641 667	1 341 500	7 983 167
Oktiibuot	39 850 000	8 049 000	47 899 000

Tabealla 1: Sámedikki jagi 2020 doarjagat oktiibuot kulturviesso- ja museapoasttain.

17.2 Fylkkasuohkaniid doarjagat

Stáhta láidestusat leat leamaš ahte stáhtadoarjagat galget leat 60 % - 70 % ja regionála doarjagat fas 30 % - 40 %. Gaskamearálaččat addá Sámediggi 92 % almmolaš doaimbadoarjagiin sámi museaide. Sámediggi lea mánggaid jagiid juohkán eanet ruđaid sámi museaide go dan mii KUD rámmán lea leamaš, muhto dattetge ii leat leamaš doarvái dasa ahte gokčat daid dárbbuid mat sámi museain leat. Dáža museat leat vásihan mealgat stuorát lassáneami Kulturdepartemeantta hálldašeami vuolde.

Vuolábealde tabealla válddaha stáhta (Sámedikki) doaimbadoarjagiid proseantajuogadeami regionála proseantajuogadeami ektui:

Sámi museat (jahkebergguidd lohku ruođuid siste)	Regionála doarjagat 2020 (kulturviesut ja museat)	Stáhta doarjagat Sámedikki bokte 2020	Oktiibuot almmolaš doarjagat 2020	Juogadeapmi doarjagat Sámediggi 2020	Juogadeapmi doarjagat regiovdna 2020
RiddoDuottarMuseat (14)	498 400	11 645 000	12 143 400	96 %	4 %
Deanu ja Várjjat museasiida (14)	498 400	9 516 000	10 014 400	95 %	5 %
Davvi álbmogiid guovddáš (1,6)	550 000	2 574 000	3 124 000	82 %	18 %
Várdobáiki (3)	453 000	3 463 000	3 916 000	88 %	12 %
Árran Julevsámi guovddášj (5)	0	6 897 000	6 897 000	100 %	0 %
Saemien Sijte (7,56)	700 000	5 755 000	6 455 000	89 %	11 %
Gaskamearri	376 967	6 641 667	7 091 633	92 %	8 %

Tabella 2: Čájeha juogadeami gaskal Sámedikki doarjagat ja fylkkasuohkaniid doarjagat sámi museaide

Sámi museat ožžot gaskamearálaččat 8 % doarjagat fylkkasuohkaniin. Go buohtastahttit muhtun sullii seamma sturrosaš dáža museaiguin, de oaidnit ahte juogadeapmi gaskal stáhta ja regionála ruhtadeami, lea eará lágan:

Jagi 2018 museastatistihkas (jahkebergguidd lohku ruođuid siste)	Regionála doarjagat 2018	Stáhta doarjagat KUD bokte 2018	Oktiibuot almmolaš doarjagat 2018	Doarjagat juogadeapmi KUD 2018	Doarjagat juogadeapmi regiovdna 2018
Davvi-Romssa musea (7)	3 304 000	4 100 000	7 404 000	55 %	45 %
Várjjat Sámi Musea (27)	4 379 000	13 770 000	18 149 000	76 %	24 %
Perspektivet nammasaš musea (8)	4 174 000	3 580 000	7 754 000	46 %	54 %
Oarje-Telemárkkmu musea (18)	5 849 000	6 930 000	12 779 000	54 %	46 %
Gaskamearri	4 426 500	7 095 000	11 521 500	58 %	42 %

Tabella 3: Čájeha muhtun fylkkasuohkaniid doarjagat dakkár dáža museaide maiguin lea lunddolaš buohtastahttit

Go bidjá bajábealde tabella vuodđun, de fertet juolluduvvot vel sullii 25 miljon ru. fylkkasuohkanlaš doarjagat sámi museaide ovdalga dat bohtet seamma dássái go dáža museat.

Fágaáigečála *Museumsnytt* guorahalai almmolaš doarjagat nannejuvvon sámi museaide. Sii gávnnahtit ahte doarjagat fylkkasuohkanlaš oassi sámi museaide lea mealgat uhcit go dáža museaide. Dáža museat ožžot gaskal 32 % ja 45 % fylkkasuohkanlaš doarjagat, ja sámi museat fas ožžot gaskal 0 % ja 14 % doarjagat (dušše museadoarjagat leat mielde).

Vaikke vel evttohusat kultursuorgái regiovdnaođastusa oktavuodas eai čađahuvo, de lea deatalaš ahte fylkkasuohkaniid oassi doarjagat lea mealgat stuorát go dál. Sámedikki ja fylkkasuohkaniid gaskasaš ovtasbargošiehtadusat gieđahallet dan ovddasvástádusa mii fylkkasuohkaniin lea. Vai geatnegasvuodát sámi kulturásahusaid ektui galget ollašuttuvvot, de fertet ovtasbargošiehtadusaid ođasmahttimis bohtit čielgasit ovdan ahte sámi ja dáža ásusat galget gieđahallojuvvet ovttá lánkai. Stáhta fertet leat čielggas dan ovddasvástádus mii regiovdnain lea

sámi ásašusaid ektui.

17.3 Investierendárbu sámi museain

Nu mo válddahuvvo bajábealde, de lea ain stuorra dárbu dohkálaš doaibmadoarjagiidda sámi museaide. Dasa lassin lea dárbu buoridit visteinfrastruktuvrra. Nu mo kap. 10.2 *Dávvirhálddašeapmi* válddaha, de eai leat sámi museain dohkálaš magasiidnaareálat dasa ahte sáhttit čađahit buori fágalaš barggu. Ii leat ráhkaduvvon ollislaš visogovva aiddolaš goluin, muhto dálá meroštallamiid vuođul ferte hukset ođđa magasiinnaid daidda eará museaide dahje viiddidit sin magasiinnaid, erenoamážit oažžun dihtii dohkálaš lanjaid Bååstede ja dáiddačoakkáldagaid dávviriidda.

Saemien Sijte ođđa visti Horjemstangen nammasaš njárggas lea huksejuvvomin. Visti ruhtaduvvo viessoláigoruhadeami bokte ja lea meroštallojuvvon šaddat 1600 m2 sturrosažžan ja máksit 155 miljon ru. Badjelasat váldin lea jurddašuvvon dáhpáhuvvat juovlamánus 2021.

Árran julevsámi guovdásj lea viiddideamen ja rievdadeamen dálá areálaid mii ruhtaduvvo loana bokte. Areálat galget váldit vuostá Bååstede-dávviirid ja čáhkadit fágalaš barggu Hans Ragnar Mathisena dáiddačoakkáldagain.

Várdobáiki sámi guovddáš fárra ođđa vistái Skániin, mii rahppujuvvui guovvamánus 2020. Visteoastin ruhtaduvvui loanain. Sii leat plánemin vuođđočájáhusa ja magasiidnalanjaid ja ruhtadeami dan oktavuodas. Ruhtadeapmi ii leat vel čielggas.

Davvi álbmogiid guovddáš lea plánemin rievdadit vuođđočájáhusa čáhkadan dihtii Bååstede-dávviirid. Sis ii leat dattetge magasiidna masa vuostáiváldit eará dávviriid dahje aktiivvalaččat čohkket dávviriid.

RiddoDuottarMuseat oidnet vejolašvuođa čoavdit magasiidnahástalusaid dainna lágiin ahte luvvet ja viiddidit Kárášjoga ossodaga areálaid, plánejuvvon Sámi dáiddamusea bokte.

Deanu ja Várjjat museasiida háliida fargga čoavdit magasiidnahástalusaid dainna lágiin ahte rievdadit dálá kántorlanjaid magasiinnaide ja vuostáiváldimii. Guhkit áiggi vuollái ferte čoavdit Deanu musea magasiidnakapasitehta. Saviomusea dárbaša stuorát ja heivvolaš areálaid John Savio dáidagiid magasineremii ja gaskkusteapmái.

Mihtut ja strategijat

- Sámediggi áigu árvvoštallat boahteáiggis ovttahtittit doaibmadoarjagiid kulturviesuide ja museaide Sámedikki bušehtas. Dat oainnusmahtášii sámi museaid servodatrollabarggu, ja beavttálmahtášii museaid raporterema ja Sámedikki doarjajahálddašeami.
- Sámediggi áigu ovddidit ášši vuordámušaid, rollaid ja ovddasvástádusa birra sámi kulturviesuin ja kulturgaskkustanasahusain
- Sámediggi áigu čujuhit fylkkasuohkaniid ovddasvástádussii sámi museain, maiddá oassin dan ovddasvástádusas maid sii ožžot regiovdnaođastusa vuođul.
- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte čoavdit sámi museaid magasiidna- ja čájáhuseareáladárbbuid.

18 Árvalusat áššái maŋŋá gulaskuddanvuoru

Sámediggi lea sádden ášši gulaskuddamii sámi museaide, golmma davimus fylkkasuohkaniidda, Norgga kulturráđđái, Sámi museasearvái/Sámi museafierpmádahkii ja Norgga musealihtui. Mii leat ožžon 8 árvalusa, mat čuvvot mielddusin áššái. Árvalusain leat ollu fáttát ja hástalusat, ja muitalit ahte museadoaimmas lea fágalaš mohkkáivuohta mii maiddá hástala Sámedikki barggu dán suorggis. Danne ii leat mihtun dán prinsihppaáššis ahte dat galgá leat dievaslaš, ja danne lea boahteáiggis dárbu ášši eanet čielggadit ja ságaškuššat museaid barggu. Sámediggi áigu museasuorggi boahtevaš politihkkaovddideamis váldit ovtta sámi museaiguin ja Sámi museaserviin mielde dáid árvalusaid čoahkkimiidda dakkár eará ovddasvástideaddji instánsaiguin go fylkkasuohkaniiguin, Norgga kulturráđiin, Kulturdepartemeanttain ja eará guoskevaš departemeanttaiguin. Dás vuolábealde mii válddahit muhtun árvalusaid maid mii háliidit váldit ovdan erenoamážit.

Dát prinsihppaášši bidjá vuođđun ahte sámi museaid fágalaš váldobargun lea sámi dáidda- ja kulturhistorijá hálddašeapmi, gaskkusteapmi, dutkan ja ođasmahttin. Sámi museat leat sámi servodatduddjoma deataleamos, stargaseamos ja fágalaččat nannoseamos ásašusat. Dat eaktuda oktilis digaštallama das mo buoremusat sáhtta hálddašit dán servodatrolla (kap. 5) mas mii háliidit

ovttasdoaimmat sámi servodagain ja dan ovddastit, seammás go mii geahččat olggos guvlui. Mo iešguđet ášahusat válljejit hálldašit dán servodatrolla, sorjá ollu iešguđet fáktorin, ja vurdojuvvo ahte leat iešguđet čovdosat ja strategiijat mat váldet vuodu ášahusaid iešvuođain ja fágalaš stáhtusis. Prinsihppaášši guoskkaha muhtun hástalusaid museaid rolla ja kulturmuitosuodjalusa oktavuodas (kap. 7 *Museat ja kulturmuitosuodjalus*). Árvalusat čájehit ahte ain leat mángga čielggadeami dán suorggis. Danne dárbbášuvvo eanet bargu ja koordineren Sámedikki bealis iešguđet čuolbmačilgehusaide. Boahttevuodas galgá geigejuvvot čuovvulanášši museaid rolla birra sámi kulturmuitosuodjalusas.

Nu mo válddahuvvui kapihttalis 9 *Sámi dáiddačoakkáldagat*, de lea sámi dáidaga hálldašeapmi oalle ođđa fágasuorgi ollu sámi museaide. Danne lea dárbu čiekŋudit Sámedikki politihka dán suorggis. Dat bargu dahkkojuvvo ovttas sámi museaiguin ja eará guoskevaš instánsaiguin. Danne galgá biddjojuvvot ovdan čuovvulanášši sámi visuála dáidaga birra.

Sámediggi háliidii álgoálgošaččat ovttastahtit dan guovtti doarjapoastta *Museat ja Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanáhusat* (geahča kap. 17 *Museadoarjagat*) daid sámi museaid várás mat ožžot doaimadoarjaga goappašiid ortnegiin. Áigumuššan lea oažžut eanet fokusa ášahusaid museadoimii, mii maid čatnasa museaid servodatrollii. Sámediggi duste daid árvalusaid mat jearahit Sámedikki doarjaortnegiid rievdadeami, ja danne áigut árvoštallat rievdatit daid ortnegiid. Sierra ášši galgá maiddáid ovddiduvvot mas digaštallojuvvo Sámedikki politihkkaovddideapmi sin várás geat ožžot doarjaga kap 8.3.6 *Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanáhusat* ortnega bokte.

Gáldut

- *Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi* 2012 rájes
 - Meld. St. 6 (2018-2019) Oppgaver til nye regioner
 - Vejolašvuodaguorahallan RidduDuottarMuseat (RDM) várás. Oktasašlanjat, Sámi musea Kárášjogas. Statsbygg, Oslo (2019)
 - Museastatistihkat ja museaárvoštallamat maid Kulturráđdi lea almmuhan
 - Norgga Almmolaš Čielggadus 2016:18 Váibmogiella. Evttohus láhkamearrádusaide, doaimmaide ja ortnegiidda mat čatnasit sámegeleide
 - Dievasčoahkkinašši 06/07 *Davvi Nordlándda ja Romssa guovlluid museadoaimma oassečielggadus* (2007)
 - Dievasčoahkkinašši 021/13 Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013
 - Dievasčoahkkinašši 67/19 *Sámedikki digitaliserenstrategiija* (2018)
 - Dievasčoahkkinašši 09/20 Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO konvenšuvdna immateriála kulturárbbi gáhttema birra (2020)
 - Dievasčoahkkinašši 05/20 Sámediggeráđi čielgehus sámi kulturmuitosuodjalusa birra (2020)
 - Prop.108L (2019-2020) *Lov om språk (språklova)*
 - Ášši 67/19 *Sámedikki digitaliserenstrategiija*, dohkkehuvvon 6.12.18
 - Sámediggi Sámi museaid ulbmil- ja dárboanalysa (2011)
 - Sámediggedieđáhus sámi kulturásahusaid birra (2013)
 - Sámediggedieđáhus alit oahpu ja dutkama birra (2016)
 - Selvbestemmelse til besvær, Museumsnytt 3.6.19
 - St.meld. Framtidas museum (2008-2009)
 - St.meld. Kulturens kraft (2018)
- Čielggadus sámi dáidaga ja kultuvrra birra arenain Norggas, Kulturdepartemeanta (2018)

Árvoštallan

Ássje *Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj* mierreduvvá. Ássje rájaduvvá Sámedikke állestjáhkanibmáj ássjegiehtadallamav ávdás.

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Ássje *Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj* mierreduvvá. Ássje rájaduvvá Sámedikke állestjáhkanibmáj ássjegiehtadallamav ávdás.

Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit - 015/20

SRD - Mearrádus:

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Ássje *Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj* mierreduvvá. Ássje rájaduvvá Sámedikke állestjáhkanibmáj ássjegiehtadallamav ávdás.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi - 003/20

Evttohus 1 Arthur Tørfoss

Ollislaš evttohus Ovddadusbellodagas:

Sámi museaid hálddašeapmi Norggas sirdojuvvui 2002:s Sámediggái. Dát lei museaodastusa oassin. Otne leat ásahuvvon guhitta konsoliderejuvvon museasiidda: Saemien Sijte, Árran julevsáme guovdásj, Várdobáiki sámi guovddáš, Davvi álbmogiid guovddáš, RiddoDuottarMuseat ja Deanu ja Várjjat Museasiida/Tëan da Va'rrjel Mu'zeisiida.

Sámediggi oaidná ahte kulturmuittuid áimmahuššan gáibida nanu fágabirrasa ja gelbbolašvuođa, ja ahte otná ortnet ii doaimma. Sámediggi dovddasta sihke dan duohtavuođa ahte guhitta smávva sámi museat mat geográfalaččat leat hui bieđgguid ásahuvvon guovlluide gos eai ása ollu olbmot, ja Sámediggi ieš, eai leat rivttes váikkuhangaskaoamit dán kulturárbbi áimmahuššat. Mihttomearrin ferte leat ahte sámi kulturárbi áimmahuššojuvvo buori ja dohkálaš vugiin boahttevaš buolvvaide, čájáhusaid bokte mat buktet máhtu ja áddejumi álbmogii, ja eai čihkkojuvvo boaittoheale báikkiide. Dat ferte dahkkojuvvo konsoliderejuvvon fylkkamuseaid bokte.

Ovddiduvvo čuovvovaš evttohus:

Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sámi museaid konsolideret oktan musean, ja ahte dat fas biddjojuvvo Romssa ja Finnmárku fylkamusea vuollái. Dat lokaliserjuvvo dakkár báikái mii ásaha vuođu nana museafágalaš gelbbolašvuhtii ja eanet gallededdiide. Áltá ja Romsa orrot leamen lunddolaš lokašuvnnat.

Álggahus

Sámedikke ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan ášši 003/20 Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj. Lávdegoddi ovddida čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 2.1, fra Per Mathis Oskal, Bargiidbellodat

Evttohus:

Kapihtal 10.4 šaddá kapihtalin 10.5

Evttohit ođđa kapihtala 10.4:

Jodiheddjiid sámi kulturáddejupmi ja kulturgelbbolašvuohta

Sámediggái lea deatalaš ahte sámi museaásahusaid jodiheddiin lea buorre áddejupmi sámi kultuvrras ja alla gelbbolašvuohta das. Dasto berre árijalaččat bargat dan ala ahte gávdnat jodiheddjiid geat identifiserejuvvojit sámevuodain.

Sámi ásahusat fertejit vuosttažettiin leat buorin ovdamearkan sámi servodahkii muđui, erenoamážit jodiheddjiid válljemis.

Hástalusat:

Sáhtta leat hástaleaddji gávdnat kvalifiserejuvvon ohcciid jodiheddjivirggiide. Jodiheddjivirggiin sámi ásahusain leat dávjá stuorát hástalusat go eai gávdno nu ollu ohccit geain lea kulturgelbbolašvuohta,

sámi giellagelbbolašvuoha ja áddejupmi sámi kultuvrras ja vásihusat sámi kultuvrras leat unnit.

Mihttomearit ja strategijjat:

- Sámi kulturáddejupmi ferte deattuhuvvot jođiheddjiid rekrutterema oktavuođas
- Sámi kulturgelbbolašvuoha ferte deattuhuvvot jođiheddjiid rekrutterema oktavuođas
- Sámi museaásahusaid jođiheaddjit berrejit identifiseret iežaset sámevuodain
- Sámi giellamáhttu berre deattuhuvvot, muhto ii leat absoluhtta gáibádus. Dattetge berre leat nana ávžžuhus jođiheddjiide ahte buoridit sin gelbbolašvuoda sámevielain

Mearkkašupmi 1

Sámedikki museapolitihka prinsihpat

Suohkanat ja fylkkasuohkanat berrejit dovdat iežaset ovddasvástádusa sin sámi álbmoga ektui čalmmustahttit gilimuseain ja stuorát regionála museain. Gilimuseaid ekonomijja lea dávjá gárži ja sámi fáttát eai dárbbat vuorhuvvot vuosttamuzžan.

Olu gilimuseain suohkaniin gos sámit ássat, sáhttet leat sámi dávvirat maid birra olbmot eai dieđe, eai suohkana sámit ge. Dasa sáhttet leat mánga siva.

Skuvla - musea ovtasbarggus báikkálaš historjjá fáttás ii soaitte ge boahit ovdan ahte museas lea sámi čoakkádat, dat sáhttet leat dávvirat, govat dahje eará ávdnasat. Leažžá go dat diđolašvuoha dahje eahpediđolašvuoha, de sáhtta dat vásihuvvot sápmelaččaid čiegadeapmin, mii lea unohas go guoská mánáide ja nuoraide, sihke sámi ja earáide.

Nationála sámi museat berrejit leat rahpasat ovtasbargat sámi dávviriid registrerema hárrái sámi guovllu gilimusain.

Evttohus 3

Ođđa vuosttáš čuokkis 4.1 čuoggá vuollái "Sámi museat"

Duodaštanguovddáš Mázii

Sámedikki mielas lea dehálaš fuomášuhttit historjjá Máze sámi gili dulvadanplána birra. Guovdageainnu-Áltá joga dulvadanplána bovtii olu beroštumi ja dan áiggis leat báhcán olu historjját ja fearánat, maid ferte dokumenteret, vai dat historjá ii vajálduvvu. 2009:s juo juolludii Sámediggi 200.000 ru Riddoduottar museai, mii várrejuvvui duodaštanguovddáža ovdaprošektii dan ášši várás. Sámediggi háliida čuvgehit dáid historjjáid, ja várrii Sámedikki 2019 bušehtas 500 000 ru ovdaprošektii, mas Riddoduottar museat bálkáhuvvoje rámmaid siskkobealde čohkket ovttaskas historjjáid ja fearániid dan áiggis. Dat vuosttažettiin dokumenterejuvvojit ja vurkejuvvojit. Prošeakta joatká 2020:s, muhto dán jagi galget maiddái geahčadit Máze duodaštanguovddáža ásahanbarggu ođđasisorganiserema. Sámediggi lea nammadan referánsajoavkku dán bargui, ja oassin prošeavttas galget geahčadit vejolašvuoda ovtasbargat duodaštanguovddáža ásaheami oktavuođas. Referánsajoavku galgá bajit dásis buktit cealkámušaid bargui, mii hábme vuodu boahttevaš duodaštanguovddáži.

Ordet Tana inn i parentes etter Tana museum. (andre linje)

Ny setning inn i slutten av linje fem, før ordet Museumsenheten...

Tana og Varanger museumssida har sammen med Deanu musea også ansvar for den elvesamiske kulturen, en kultur som viser seg å være lite kjent. Det arbeides med å få på plass et nytt museumsbygg der formidling, forvaltning, forskning og fornying kan finne sted.

Kap 7

Under kapitlet Museene og kulturminnevern, utfordringer.. sette inn et nytt strekpunkt, etter den første – Sametinget tar initiativ til arbeid med å få laget en fartøyvernplan

Kapittel 9

Nytt punkt under kapitlet Samiske kunstsamlinger, under mål og strategier

Sametinget støtter Tana og Varanger museumssida i sitt arbeid med å få etablert et eget bygg til Savio kunstmuseum i Sør-Varanger

Kap 10.2

Under kapitlet Samlingsforvaltning, andre avsnitt

Ta ut setningen som begynner i slutten av femte linje, "før de legges i Primus."

Ny setning blir med dette:

Etter implementeringen av Primus på alle samiske språk er det derfor behov for en systematisk kvalitetssikring av registreringene for at de skal få riktige benevelser og beskrivelse.

Kap 10.4

Mål og strategier for faglig museumsarbeid

Få inn et nytt strekpunkt

-Styrke kompetansen innen fartøyvern

Kap 13.4

Mål og strategier

Sette inn et nytt strekpunkt

-Sametinget vil støtte arbeidet med å etablere et nasjonalt elvesamisk kultursenter der Deanu musea er en del av nasjonal satsning

Kap 17.3

Under avsnittet om Tana og Varanger museumssida gjøres følgende endringer;

Fjern andre setning: På lengere sikt må magasinkapasitet for Tana museum løses

Erstattes med ny setning;

Det planlegges et nytt museumsbygg for Deanu musea som skal romme magasin, utstillingslokaler og infrastruktur for en forsvarlig og god museumsdrift. Målet er at museet skal bli en del av et nasjonalt elvesamisk kultursenter

Evttohus 4.1

Kap 4.1

Sáni Tana ruođuid sisa maŋŋel Deanu musea (nubbi linjjá)

Ođđa cealkka viđat cealkaga lohppii, ovdal sáni Museaossodat...

Deanu ja Várjjat museasiiddas lea ovttas Deanu museain maiddái ovddasvástádus johkasámi kultuvrii, mii čájehuvvo leat unnán dovddus. Dál leat geahččaleame cegget ođđa museavistti gos sáhtta gaskkustit, hálddašit, dutkat ja ođastit.

Kap 7

Museat ja kulturmuhtosuođjaleapmi kapihttalas, hástalusat... lasihit ođđa sáhcočuoggá, vuosttaža maŋŋái – Sámediggi vuolggaha barggu ráhkadit fanassuođjalanplána

Kapihtal 9

Ođđa čuokkis Sámi dáiddačoakkáldagat kapihttalii, mihttomearit ja strategijat vuollái

Sámediggi doarju Deanu ja Várjjat museasiidda barggu ásaht sierra vistti Savio dáiddamuseai Máttá-

Várjjagii.

Kap 10.2

Kapihttalii Čoakkáldathálddašeapmi, nubbi teakstabihtá

Sihko cealkaga mii álgá viđat linjjá loahpas, "ovdalgo biddjojít Primusii."

Ođđa cealkka šaddá de:

Maŋŋelgo Primus váldá atnui buot gielaid de lea dárbu systemáhtalaččat kvalitehtasihkkarastit registreremiid vai dat ožžot rievttis namaid ja čilgehusaid.

Kap 10.4

Fágalaš museabarggu mihttomearit ja strategijiat

Lasihit ođđa sáhcočuoggá

-Nannet fanassuodjaleami gelbbolašvuoda

Kap 13.4

Mihtut ja strategijiat

Lasihit ođđa sáhcočuoggá

- Sámediggi áigu doarjut nationála johkasámi kulturguovddáža ásaheami mas Deanu musea lea oassin nationála ángiruššamis.

Kap 17.3

Teakstabihtás Deanu ja Várjjat museasiidda birra čuovvovaš rievdadeamit;

Sihkkut nuppi cealkaga: Guhkit áiggi vuollái ferte čoavdit Deanu musea magariidnakapasitehta. Bidjat sadjái ođđa cealkaga;

Deanu museai plánejuvvo ođđa museavistti masa galget čáhkát magariidna, čájáhuslanjat ja siskkáldasstruktuvra dohkálaš ja buori museadoaimmaheami várás. Mihttun lea ahte musea galgá šaddat oassin nationála johkasámi kulturguovddážis.

EKL - Mearrádus:

Álggahus

Sámedikke ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan ášši 003/20 Prinsihpa Sámedikke dávvervuorkkápolitihkkaj. Lávdegoddi ovddida čuovvovaš evttohusa: Sámedikki museapolitihka prinsihpat

Mearkkašupmi

Mearkkašupmi 1

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Nora Marie Bransfjell bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Nora Marie Bransfjell, Mathis Nilsen Eira, Sandra Andersen Eira, Ann Karin Kvernmo, NSR/SáB Jovna Vars Smuk, Guovddášbellodaga (GB) Jan Ole Klemet Hermansen, Tor H. Mikkola, Johttisápmelaččaid listu Berit Marie E. Eira, Bargiidbellodaga (BB) Arild Pettersen Inga, Fransisca K. Herbst, Per Mathis Oskal, dorjot.

Suohkanat ja fylkkasuohkanat berrejit dovdat iežaset ovddasvástádusa sin sámi álbmoga ektui čalmmustahttit gilimuseain ja stuorát regionála museain. Gilimuseaid ekonomiiija lea dájvja gárži ja sámi fáttát eai dárbbat vuorhuvvot vuosttamuzžan.

Olu gilimuseain suohkaniin gos sámít ássat, sáhttet leat sámi dávvirat maid birra olbmot eai dieđe, eai suohkana sámít ge. Dasa sáhttet leat máŋga siva.

Skuvla - musea ovtasbarggus báikkálaš historjjá fáttás ii soaitte ge boahit ovdan ahte museas lea sámi čoakkáldat, dat sáhttet leat dávvirat, govat dahje eará ávdnasat. Leažžá go dat diđolašvuolta dahje eahpediđolašvuolta, de sáhtá dat vásihuvvot sápmelaččaid čiegadeapmin, mii lea unohas go guoská mánáide ja nuoraide, sihke sámi ja earáide.

Nationála sámi museat berrejit leat rahpasat ovtasbargat sámi dávviriid registrerema hárrái sámi guovllu gilimusain.

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Ann Karin Kvernmo bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Nora Marie Bransfjell, Mathis Nilsen Eira, Sandra Andersen Eira, Ann Karin Kvernmo, NSR/SáB Jovna Vars Smuk, Guovddášbellodaga (GB) Jan Ole Klemet Hermansen, Tor H. Mikkola, Johttisápmelaččaid listu Berit Marie E. Eira, Bargiidbellodaga (BB) Arild Pettersen Inga, Fransisca K. Herbst, Per Mathis Oskal, dorjot.

Ođđa vuosttáš čuokkis 4.1 čuoggá vuollái "Sámi museat".

Duođaštanguovddáš Mázi

Sámedikki mielas lea dehálaš fuomášuhttit historjjá Máze sámi gili dulvadanplána birra. Guovdageainnu-Álttá joga dulvadanplána bovtii olu beroštumi ja dan áiggis leat báhcán olu historjját ja fearánat, maid ferte dokumenteret, vai dat historjá ii vajálduvvu. 2009:s juo juolludii Sámediggi 200.000 ru RiddoDuottar museai, mii várrejuvvui duođaštanguovddáža ovdaprošektii dan ášši várás. Sámediggi háliida čuvgehit dáid historjjáid, ja várrii Sámedikki 2019 bušeahtas 500 000 ru ovdaprošektii, mas Riddoduottar museat bálkáhuvvoje rámmaid siskkobealde čohkket ovttaskas historjjáid ja fearániid dan áiggis. Dat vuosttažettiin dokumenterejuvvojit ja vurkejuvvojit. Prošeakta joatká 2020:s, muhto dán jagi galget maiddái geahčadit Máze duođaštanguovddáža ásašanbarggu ođđasisorganiserema. Sámediggi lea nammađan referánsajoavkku dán bargui, ja oassin prošeavttas galget geahčadit vejolašvuoda ovttaskas duođaštanguovddáža ásaheami oktavuodas. Referánsajoavku galgá bajit dásis buktit cealkámušaid bargui, mii hábme vuodu boahhtevaš duođaštanguovddáži.

Evttohus 2

Evttohus ovddiduvvon Guovddášbellodaga (GB) Tor H. Mikkola bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Nora Marie Bransfjell, Mathis Nilsen Eira, Sandra Andersen Eira, Ann Karin Kvernmo, NSR/SáB Jovna Vars Smuk, Guovddášbellodaga (GB) Jan Ole Klemet Hermansen, Tor H. Mikkola, Johttisápmelaččaid listu Berit Marie E. Eira, Bargiidbellodaga (BB) Arild Pettersen Inga, Fransisca K. Herbst, Per Mathis Oskal, dorjot.

Kap 4.1

Rievdadus ja lasáhus guđat čuoggái Deanu ja Várjjat Museasiidda birra;
Vuosttáš dajaldagas galgá sátni "Deatnu" ruođuid sisa maŋnel Deanu musea/Tana museum

Ođđa njealját cealkka;

Deanu ja Várjjat museasiiddas lea ovttas Deanu museain maiddái ovddasvástádus johkasámi kultuvrii, mii čájehuvvo leat unnán dovddus. Dál leat geahččaleame cegget ođđa museavistti gos sáhtta gaskkustit, hálldašit, dutkat ja ođastit.

Kap 7

Ođđa 2. sáhcočuokkis Mihttomearit ja strategiiat vuollái:
– Sámediggi vuolggaha barggu ráhkadit fanassuodjalanplána

Kap 9

Ođđa 2. sáhcočuokkis Mihttomearit ja strategiiat vuollái:
Sámediggi doarju Deanu ja Várjjat museasiidda barggu ásahtit sierra vistti Savio dáiddamuseai Máttá-Várjjagii.

Kap 10.2

2. cealkkaoasi 4 cealkagis sihkkuojuvvojit čuovvovaš sánit: “ovdalgo biddjojít Primusii.”

Ođđa cealkka šaddá de: Maŋjelgo Primus váldá atnui buot gielaid de lea dárbu systemáhtalaččat kvalitehtasihkkarastit registreremiid vai dat ožžot rievttis namaid ja čilgehusaid.

Kap 10.4

Lasihit ođđa sáhcočuoggá vuolemussii:

-Nannet fanassuodjaleami gelbbolašvuoda

Kap 13.4

Lasihit ođđa sáhcočuoggá vuolemussii:

- Sámediggi áigu doarjut nátionála johkasámi kulturguovddáža ásaheami mas Deanu musea lea oassin nátionála ángiruššamis.

Kap 17.3

Teakstabihtás Deanu ja Várjjat museasiidda birra čuovvovaš rievdadeamit;

Sihkkut nuppi cealkaga: Guhkit áiggi vuollái ferte čoavdit Deanu musea magariidnakapasitehta. Bidjat sadjái ođđa cealkaga;

Deanu museai plánejuvvo ođđa museavistti masa galget čáhkát magariidna, čájáhuslanjat ja siskkáldasstruktuvra dohkálaš ja buori museadoaimmaheami várás. Mihttun lea ahte musea galgá šaddat oassin nátionála johkasámi kulturguovddázis.

Evttohus 3

Evttohus ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Per Mathis Oskal bokte. Lávdegotti miellahtut Bargiidbellodaga (BB) Arild Pettersen Inga, Fransisca K. Herbst, Per Mathis Oskal, dorjot.

Kapihtal 10.4 šaddá kapihtalin 10.5

Ođđa kapihtal 10.4:

Jodiheddjiid sámi kulturáddejupmi ja kulturgelbbolašvuhta

Sámediggái lea deatalaš ahte sámi museaásahusaid jodiheddjiin lea buorre áddejupmi sámi kultuvrras ja alla gelbbolašvuhta das. Dasto berre árijalaččat bargat dan ala ahte gávdnat jodiheddjiid geat identifiserejuvvojit sámevuodain.

Sámi ásausat fertejit vuosttažettiin leat buorin ovdamearkan sámi servodahkii muđui, erenoamážit jodiheddjiid válljemis.

Hástalusat:

Sáhtta leat hástaleaddji gávdnat kvalifiserejuvvon ohcciid jodiheddjivirggiide. Jodiheddjivirggiin sámi ásaheusain leat dávjá stuorát hástalusat go eai gávdno nu ollu ohccit geain lea kulturgelbbolašvuhta, sámi giellagelbbolašvuhta ja áddejupmi sámi kultuvrras ja vásihusat sámi kultuvrras leat unnit.

Mihtomearit ja strategijjat:

- Sámi kulturáddejupmi ferte deattuhuvvot jodiheddjiid rekrutterema oktavuođas

- Sámi kulturgelbbolašvuhta ferte deattuhuvvot jodiheddjiid rekrutterema oktavuođas

- Sámi museaásahusaid jodiheddjit berrejit identifiseret iežaset sámevuodain

- Sámi giellamáhttu berre deattuhuvvot, muhto ii leat absoluhtta gáibádus. Dattetge berre leat nana ávžžuhus jodiheddjiide ahte buoridit sin gelbbolašvuoda sámegeilain

Evttohus 4

Evttohus ovddiduvvon Ovddádusbellodaga (FrP) Arthur Tørfoss bokte.

Ollislaččat Sámediggeráđi evttohusa sadjái:

Sámi museaid hálddašepmi Norggas sirdojuvvui 2002:s Sámediggái. Dát lei museaođastusa oassin. Otna leat ásaheavvon guhitta konsoliderejuvvon museasiidda: Saemien Sijte, Árran julevsáme guovdásj, Várdobáiki sámi guovddáš, Davvi álbmogiid guovddáš, RidduDuottarMuseat ja Deanu ja Várjjat Museasiida/Tëan da Va' rjjet Mu'zeisiida.

Sámediggi oaidná ahte kulturmuittuid áimmahuššan gáibida nanu fágabirrasa ja gelbbolašvuoda, ja ahte otná ortnet ii doaimma. Sámediggi dovddasta sihke dan duohtavuoda ahte guhitta smávva sámi museat mat geográfalaččat leat hui bieđgguid ásaheavvon guovlluide gos eai ása ollu olbmot, ja Sámediggi ieš, eai leat rivttes váikkuhangaskaoamit dán kulturárbbi áimmahuššat. Mihttomearrin ferte leat ahte sámi kulturárbi áimmahuššojuvvo buori ja dohkálaš vugiin boahtevaš buolvvaide, čájáhusaid bokte mat bukte máhtu ja áddejumi álbmogii, ja eai čihkkojuvvo boaittoeale báikkiide. Dat ferte dahkkojuvvo konsoliderejuvvon fylkkamuseaid bokte.

Ovddiduvvo čuoovvovaš evttohus:

Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sámi museaid konsolideret oktan musean, ja ahte dat fas biddjojuvvo Romssa ja Finnmárku fylkamusea vuollái. Dat lokaliserejuvvo dakkár báikái mii ásaheavvon nana museafágalaš gelbbolašvuhtii ja eanet gallededdiide. Áltá ja Romsa orrot leamen lunddolaš lokašuvnnat.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuoovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámedigeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 029/20

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 27.08.20 dii. 11.00

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuoovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 4 hilgojuvuvui 35 jienain 1 jiena vuostá
- Evttohus 3 hilgojuvuvui 27 jienain 9 jiena vuostá
- Evttohus 2 mearriduvvui ovttajienalaččat
- Evttohus 1 mearriduvvui ovttajienalaččat
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Per Mathis Oskal, áššejođiheaddji	
2	Arthur Johan Tørfoss	Sandra Márjá West
	Arthur Johan Tørfoss	
3	Jovna Vars Smuk	
4	Arild Pettersen Inga	Sandra Márjá West
	Arild Pettersen Inga	
5	Tor H. Mikkola	Arild Pettersen Inga
	Tor H. Mikkola	
6	Ann Karin Kvernmo	Arthur Johan Tørfoss

		Arild Pettersen Inga
	Ann Karin Kvernmo	
	Tor H. Mikkola, čoaččkinortnegii	
7	Henrik Olsen	
8	Ronny Wilhelmsen	Anne Henriette Reinås Nilut
		Piera Heaika Muotka
	Ronny Wilhelmsen	
9	Mathis Nilsen Eira	Arild Pettersen Inga
	Mathis Nilsen Eira	
10	Nora Marie Bransfjell	
11	Beaska Niillas	
12	Arild Pettersen Inga	
13	Kjellrun Wilhelmsen	
14	Klemet Erland Hætta	
15	Arild Pettersen Inga	
16	Per Mathis Oskal	
	Ronny Wilhelmsen, čoaččkinortnegii	
	Tor H. Mikkola, čoaččkinortnegii	

DC - Mearrádus:

Sisdoallu

- 1 Duogáš ja álgu
- 2 Čoaččkáigeassu
- 3 Sámi kulturárbbi hálddašeami prinsihpat
- 4 Sámi museat ja Sámedikki bargu
 - 4.1 Sámi museat
 - 4.2 Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus 2013
- 5 Museaid servodatrolla
- 6 Bååstede čuovvuleapmi – sámi kulturárbbi máhcaheapmi
- 7 Museat ja kulturmitosuođjaleapmi
- 8 Immateriála kulturárbi ja árbediehtu
 - 8.1 Immateriála kulturárbi
 - 8.2 Árbediehtu
- 9 Sámi dáiddačoaččkáldagat
- 10 Fágalaš museabargu ja gealbu
 - 10.1 Dutkan ja gealbodárbu
 - 10.2 Čoaččkáldathálddašeapmi
 - 10.3 Gaskkusteapmi ja ođasteapmi
 - 10.4 Fágalaš museabarggu mihttomearit ja strategijiat
- 11 Našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš museabargu
 - 11.1 Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat
 - 11.2 Našuvnnalaš museapolitihkka
 - 11.3 Riikkaidgaskasaš museabargu
 - 11.4 Mihttomearit ja strategijiat
- 12 Oppasámi museapolitihkka
- 13 Organiseren ja ovddasvástádus
 - 13.1 Museárvvoštallamat
 - 13.2 Sámi museadoaimmaid organiseren
 - 13.3 Nasionála ja regionála ovddasvástádus sámi dáidagis, kultuvrras ja

	kulturárbbis
13.4	Mihtut ja strategijjat
14	Sámegiellat museain
15	Digitaliseren
16	Kulturekonomiija
17	Museadoarjja
17.1	Sámedikki doarjagat
17.2	Fylkkasuohkaniid doarjagat
17.3	Investerendárbu sámi museain
18	Árvalusat áššái maŋná gulaskuddanvuoru

1 Duogáš ja álgu

Sámi museaid hálddašeapmi Norggas sirdui Sámediggái 2002:s. Sirdin lei oassin museareformmas. Dál leat ásahuvvon guhitta konsoliderejuvvon museasiidda: Saemien Sijte, Árran julevsáme guovdásj, Várdobáiki sámi guovddáš, Davviálbmogiid guovddáš/Senter for Nordlige folk, RiddoDuottarMuseat ja Deanu ja Várjjet Museasiida/Tana- og Varanger Museumsiida/Tæan da Va'rjjet Mu'zeisiida.

Sámi museain lea álo leamaš nana posišuvdna sámi fágaásahussan main leat viiddis mandáhtat. Dan rájes leat dat leamaš áibbas guovddášis Sámedikki ásahus- ja kulturpolitihkas, ja leat leamaš bures vuoruhuvvon. Museat ja museasuorgi ovdána sakka, ja danin lea dárbu hábmet muhtun prinsihpaid ja strategijjaid Sámedikki boahttevaš museapolitihkkii.

Sámedikki kultur- ja kulturárbehálddašeamis, ja maiddá sámi museaid hálddašeamis lea oppa-Sámi perspektiiva áibbas guovddášis. Dat lea boađusin das ahte sápmelaččat leat sierra álbmot mas leat iešmearridanvuoigatvuohta. Dát iešmearridanvuoigatvuhtii gullá maiddá vuoigatvuohta oamastit ja hálddašit iežas kultuvrra ja kulturárbbi.

Dán prinsihppačállosis leat váldán vuodu Sámedikkis dieđáhusas sámi museaid birra mii ovddiduvvui 2004:s, ja Sámedikki museapolitihkalaš čilgehusas 2013 rájes. Eará guoskevaš dokumeanttat leat Ulbmil- ja dárboguorahallan 2011 rájes, ja raporta *Bååstede –tilbakeføring av samisk kulturarv* (Bååstede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi 2012), *Sametingsmelding om samiske kulturinstitusjoner* (Sámediggedieđáhus sámi kulturásahusaid birra 2013), lassin guovtti čilgehussii *Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvensuvdna 2020* (Samisk immateriell kulturarv og UNESCO konvensjonen om vern av immateriell kulturarv 2020), ja *Sámediggeráđi čilgehus sámi kulturmuittosuođjaleami birra* (2020).

Sámi museapolitihka lea maiddá vuođđuduvvon našuvnnalaš kultur- ja museapolitihkkii. Das leat stuoradiggedieđáhusat *Framtidas museum* (2008-2009) ja *Kulturens kraft* (2018) eanemus guovddášis. Ráđdehus galgá ovddidit stuoradiggedieđáhusa museaid birra 2021:s mas maiddá gártá leat mearkkašupmi sámi museaide. Sámediggi ja sámi museat ožžot buktit árvalusaid dán dieđáhusa ráhkadeapmái, ja sáhttet bivdit ráđđádallamiid guoskevaš doaibmabijuide dán dieđáhusas.

Maŋemus jagiid lea sámi kultur- ja museadoaibma bures ovdánan. Našuvnnalaš dásis leat eambbogat diehtán sámi ásahusaid, museaid, dáiddáriid ja ja kulturbargiid dili birra, iešguđet hálddašanorgánat leat ovttasbargagohtán buorebut ja eambbo go ovdal, ja Sámediggi lea ožžon áigái buoret gulahallama našuvnnalaš ja regionála oassádalliiguin. Sámi museabargit nammaduvvojit našuvnnalaš ja regionála stivraide, ráđiide ja lávdegottiide, ja sámi fáttát oidnojit eambbo iešguđet gaskkustanbáikkiin Norggas. Vai sáhttit joatkit dáinna positiiva ovdánemiin, ja vai sáhttit čuovvulit kulturpolitihkalaš suorggi ovdáneami politihkalaš stivrendokumeanttaiguin ja kultursuorggi ođđa-organiseremiin, de oaidná Sámediggeráđi dárbbu hábmet ođđa strategijjaid nu ahte sámi museat ovdánit fágalaččat, ekonomalaččat ja organisatuvrralaččat boahtteáiggis.

Dát prinsihppačáluš čájeha sámi museaid dálá dili ja daid hástalusaid mat leat sin bargosurggiin, ja das hábmet maiddá ulbmiliid ja strategijjaid iešguđet suorgái.

Sámedikki museapolitihka vuodđun lea ahte sápmelaččain lea prinsihpalaš riekti oamastit ja hálddašit iežaset kulturárbbi álgoálbmotrievtti oassin. Seammás bargat ovttas Ruota ja Suoma sámedikkiiguin oppa-sámi perspektiivva vuodul sámi kulturárbbi oktasaš hástalusaid ja ulbmiliid ollašuttit.

Dan fargga 20 jagis go Sámediggi lea hálddašan sámi museaid, de lea dat čuvvon našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš lágaid ja konvenšuvnnaid mat dán fágasuorgái gusket. Lea ain dárbu čalmmustahttit daid hástalusaid ja vejolašvuodaid mat sámi museain leat, ja Sámediggi joatká ain barggu sámi museaid nannemiin boahtteáiggis.

Sámedikki oaidnu lea ahte sámi museaid servodatrolla lea vuodđun fágalaš doaimmaide, ja dakko bokte leat museat guovddáš áсахussan sámi servodagain. Daid doaimma galgá duddjot olggosbuktima ja demokratiijabarggu, ja dat galget viidát olahit gaskkustemiin ođđa ja iešguđet joavkkuide servodagas. Dan perspektiivva vuodul hábmejuvvojit boahtteáiggi strategiijat. Jus galgat nákcet mitalit sámi mitalusaid stuorát publikummii, de berret eanet deattuhit digitaliserema ja digitála gaskkusteami. Jus dan dahká ovttrasáid sámi dáidda- ja kultursurggiin, ja fokusere kulturekonomiija, de dat nannešii museaid barggu. Sámegeiela geavaheapmi lea áibbas guovddášis dán barggus. Sámi kulturárbbi ja sámi museaid barggus leat sámi gielat dehálaččat go dat sisttisdollet nu olu máhtu vássánaiggi ja dálááiggi birra.

Boahtteáiggis bohtet sámi museat eambbo deattuhit iežaset barggu sámi dáiddačoakkáldagaiguin, ja lea dárbbalaš áсахit sámi dáiddamuseafierpmádaga. Båastede- prošeakta lea sirdán kulturhistorijjálaš dávviriid oamastanvuoigatvuođa Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorijjálaš museas sámi museaide. Muhto eanas sámi meanuide gullevaš dávvirat leat ain olgoriikkaid museaid hálddus, ja lea dárbu iskat movt heivešii daid oázžu ruovttoluotta olgoriikka museain Sápmái, namalassii riikkaidgaskasaš perspektiivvas. Sámi museain lea juo gealbu kulturmuittuid hálddašit, ja dat berrejit oázžut stuorát rolla sámi kulturmuittu-, visttiid- ja fanashálddašeamis. Sámi servodagain leat stuora vuordamušat sámi museaide, ja okta caggi sin barggus lea sámi materiála ja immateriála kulturárbbi gaskkustit. Danin lea áibbas dehálaš ahte sii ožžot resurssaid gaskkustit Båastede-dávviriid mat maiddá leat oassin árbedieđu barggus.

Jus sámi museaid ja Sámedikki fágalaš bargu galgá menestuvvat, de dárbbasit buori máhtovuodu. Searválaga Kulturráidn fertet árvvoštallat sámi museaid vai máhttit hábmet museapolitihka mii duste boahtteáiggi, seammás go dárbbut čalmmustahttojit. Doaimmahit museadoaimma váldá olu návccaid, danin doalaha Sámediggi prinsihpa ahte eai áсахuvvo ođđa museasiiddat. Muhtun oktavuodain sáhtta árvvoštallat áсахit sámi museaovttasbarggu dáčča museain almma ovtastuhttima haga.

Li leat dušše sámi servodaga ovddasvástádus dokumenteret ja gaskkustit sámi dáidaga ja kultuvrra. Maiddá dáčča áсахusain lea dat ovddasvástádus oassin iežaset servodatrollas ja servodatbarggus. Livččii sávahahti ahte stuora našuvnnalaš ja regionála áсахusaid stivrrain leat sámi ovddasteaddjit vai dat fuolahit ovddasvástádusaset buori vuogi mielde. Fylkkasuohkaniid ekonomalaš ovddasvástádus sámi museaid guovdu ferte maid šaddat čielgaseabbon. Dat ferte ovdanboahit stuoradiggedieđáhusas museaid birra mii ovddiduvvo 2021:s. Lea dieđihuvvon ahte jáhkkinis ovddiduvvo musea-láhkaevttohus. Sámediggi oaivvilda ahte sámi servodaga riekti hálddašit iežas kulturárbbi iežas eavttuid mielde ja dohkálaš rámmaeavttuiguin, ferte sihkkarastot dán musealágas.

Dán prinsihpačállosa čuovvulit ságastallamiiguin sámi museaiguin ja Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain.

3 Sámi kulturárbbi hálddašeami prinsihpat

Sámedikki kulturpolitihkas lea iešmearridanvuoigatvuohta ja vuoigatvuohta iežas kultuvrii ja kulturárbbái, guoddi geađgejuolgin. Iešmearridanvuoigatvuohta nannejuvvo ON álgoálbmotjulggaštusa (UNDRIP) artihkal 3:s, ja ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra (SP) art. 1.

ON álgoálbmotjulggaštus art. 31 nanne ahte «álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta gáhttet, dárkkistit, suodjalit ja ovdánahttit iežaset kulturárbbi ja iežaset árbevirolaš máhtu ja kulturovdanbuktimiid». Álbmotriekti nanne maiddá ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta oassálastit mearrádusproseassain, vrd. ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddaid birra iešheanalaš stáhtain art. 6, art. 18, ja 19 UNDRIP:s art. 18, 19, ja ON konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra art. 27.

Vuodđolága § 108 bidjá geatnegasvuodá stáhta eiseválddiide lánčit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset kultuvrra, iežaset gielaide ja servodateallima. Dat máksá ahte stáhta galgá sihkkarastit ahte sápmelaččain alddiineaset lea vejolašvuhta hálddašit iežaset kultuvrra ja kulturárbbi. Sámedikki ja stáhta gaskasaš ovttasdoaimma konkretiserejuvvo ee. Sámelága ja ráđđádallanprosedeyraid bokte. Kulturárbbi barggus lea Sámediggái dehálaš oažžut buori gulahallama ja proseassa stáhta, Sámedikki, museaid, ášahusaid ja sámi báikegottiid gaskka maidda dát bargu guoská njuolga.

Sámedikkis lea oppa-sámi perspektiiva ja Sámi Parlamentáralaš Ráđi (SPR) bokte digaštallojit kultuvrra ja kulturárbbi oktasaš hástalusat, vaikko Ruotas ja Suomas eai leat museat Sámedikkiid hálddašeami vuolde. SPR vuodđooaidnu lea ahte Sámediggái dahje eiseválddit ovttasráđiid Sámedikkiin, nugo sámi museat dahje eará sámi ášahusat, galget guoddit ovddasvástádusa sámi kulturárbeáššiin. Sámi kulturárbbi maid stáhta dahje eará almmolaš orgána oamasta, galgá Sámediggái hálddašit dahje museat dahje ášahusat ovttasráđiid Sámedikkiin.

Sámediggái lea mánggaid jagiid bargan UNESCO konvenšuvnnain (2003) immateriála kulturárbbi suodjaleami birra, man Norga vuolláičálii 2006:s. Bargu sámi kulturárbbiin sámi museaid bokte, lea dehálaš oassi dán barggus. Dát gusto maiddái dan bargui mii dahkko 1972 konvenšuvnnain máilmmi kultur- ja luonduárbbi birra. Jiepmaluovtta báktesárgumat Álttás leat dán konvenšuvnna vuollásaččat, ja kulturárbeguovlu Ceavccageađgi Unjárggas lea maiddái evttohuvvon biddjot dán konvenšuvnna vuollái.

Kulturárbbi barggus Sámi guovllu olggobealde, lea 1970 konvenšuvdna lobihis importta, eksportta ja oamastanrievtti sirdima hárrái kulturhistorjjálaš dávviriin, man Norga vuolláičálii 2007:s, áigeguovdil sámi kulturárbbi máhcahemiid oktavuođas.

1. Sámi museat ja Sámedikki bargu

Sámedikkis lea 2002 rájes leamaš hálddašanovddasvástádus sámi museain. Dál leat mis guhtta konsoliderejuvnon sámi museasiidda maid doaimmaguovlu lea Innlandet fylkka rájes lulde Ruošša ráji rádjái nuortan, ja dasto lea vel ovddasvástádus nuortasámi servodagas Suomas ja Ruoššas. Sámi museat leat oalle unnit Norgga museaid bálddas, ja dat hálddašit oktiibuot 43 jahkedoaimma. Njeallje musea leat organiserejuvnon vuodđudussan, ja guokte oasussearvin. Sámi museat dutket, hálddašit ja gaskkustit min historjjá ja kulturárbbi, ja leat maiddái mielde dálá servodatdigaštallamiin ja boahte áiggi muitaleamis. Sámi museaid nanusvuolta lea báikkálaš vuodđu, seammás go leat dehálaš oassádallin sámiid oktasaš muitalusaid gaskkusteamis.

Sámediggái lea vássán 20 jagis čuovvulan sámi museaid strategijadokumeanttaiguin ja dialogain sámi museaiguin, Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain ja fylkkasuohkaniiguin, Kulturráđiin, Kulturdepartemeanttain ja eará almmolaš ášahusaiguin.

Sámedikki maŋemus museapolitihkalaš dokumeanta *Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus* (2013) čilge sámi museaid hástalusaid ja vuoruhemiid. Dán kapihttalas addit oanehis čilgehusa ulbmiljoksamis, ja oanehis bajilgova museain.

4.1 Sámi museat

Duođaštanguovddáš Mázii

Sámedikki mielas lea dehálaš fuomášuhttit historjjá Máze sámi gili dulvadanplána birra. Guovdageainnu-Álttá joga dulvadanplána bovtii olu beroštumi ja dan áiggis leat báhcán olu historjját ja fearánat, maid ferte dokumenteret, vai dat historjá ii vajálduvvu. 2009:s juo juolludii Sámediggái 200.000 ru RiddoDuottar museai, mii várrejuvvui duođaštanguovddáža ovdaprošektii dan ášši várás. Sámediggái háliida čuvgehit dáid historjjáid, ja várrii Sámedikki 2019 bušeahtas 500 000 ru ovdaprošektii, mas RiddoDuottar museat bálkáhuvvoje rámmaid siskkobeaide čohkket ovttaskas historjjáid ja fearániid dan áiggis. Dat vuosttažettiin dokumenterejuvvojit ja vurkejuvvojit. Prošeakta

joatká 2020:s, muhto dán jagi galget maiddá geahčadit Máze duođaštanguovddáža ásahanbarggu ođđasisorganiserema. Sámediggi lea nammadan referánsajoavkku dán bargui, ja oassin prošeavttas galget geahčadit vejolašvuođa ovtasbargat duođaštanguovddáža ásaheami oktavuodas. Referánsajoavku galgá bajit dásis buktit cealkámušaid bargui, mii hábme vuođu boahttevaš duođaštanguovddáži.

Saemien Sijte – lullisámi musea ja kulturguovddáš

Saemien Sijte –lullisámi musea ja kulturguovddáš lea Snåase gielddas, Trøndelágas, ja áсахuvvui vuođđudussan 2006:s. Das lea museaovddasvástádus olles lullisámi guvlui Norggas, ja dan váldoulbmil lea leahkit nana fágalaš ja kultuvrralaš áсахussan lullisámi kulturárbbi hálddašeamis, dutkamis, gaskkusteamis ja ođasteamis. Seammás galgá Saemien Sijte doaibmat kulturásahussan mii nanne lullisámi identitehta. Festivála Tjaktjen Tjåanghkoie, mii lágiduvvo juohke nuppi jagi lea dehálaš festivála. Sin bargogiella lea lullisámegiella ja dárogiella.

Saemien Sijtes lea erenoamáš nana gealbu sámi kulturmuittuid dáfus, ja lea ovtasbargoguoibmin mángga dutkanprošeavttas.

Ođđa museavisti mas lea bistevas čájáhus lea dál huksejuvome, ja galgá válbmanit 2021:s. Mihttomearrin lea loktet gussiid máhtu lullisámi kultuvrras, historjjás, servodagas ja gielas.

Árran - Julevsáme guovdásj/ Julevsámi guovddáš

Árran – Julevsame guovdásj/Julevsámi guovddáš lea vuođđudus man Stáhta Gielddepartemeantta bokte, Nordlándda fylkkasuohkan ja Divttasvuona giella leat vuođđudan. Ulbmilin lea oamastit ja jođihit Árrana našuvnnaš sámi áсахussan mainna sihkkarastá, ovdánahtá ja fievrrida julevsámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Doaimmas lea sihke musea, kulturvisti, giellaguovddáš ja mánáidgárdi. Árranis adno sihke julevsámegiella ja dárogiella beaivválaš doaimmas.

Musea čohkke, gáhte, dutká ja gaskkusta materiála ja immateriála dovddastusaid olbmuid ja birrasiid birra. Árranis lea museaovddasvástádus julevsámi ja bihtánsámi guovllus. Árran lea deattuhan iežas servodatrolla, ja lea olu bargan váttis áššiiguin ja mitalusaiguin. Museavisti lea dál rievdaduvvome vai čáhkehit Båástede-dávviid. Dat lea maiddá gieskat vuostáiváldán Hans Ragnar Mathisena dáiddačoakkáldaga ja arkiivva, mas leat mánga duhtá nummara.

Várdobáiki Sámi guovddáš

Fitnodat Várdobáiki AS lea sámi guovddáš man mihttomearrin lea ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima regiovnas. Ossosiid oamastit Sámediggi, Bálága, Evenášši, Rivttága, Áhkánjargga, Siellaga, Skánit ja Dielddanuori gielddat, ja maiddá sámi searvvit ja priváhta oasálaččat. Várdobáiki lea musea, kulturviessu ja giellaguovddáš, ja jođiha maid dearvvašvuođaprošeavttaid. Várdobáiki galgá vára váldit guovllu márkosámi, mearrasámi ja boazosámi kulturárbbis. Várdobáikki bargogiellan leat davvisámegiella ja dárogiella.

Guovddáš lea dál ođđa visttiin Skánihiin. Dál leat bargame vuođočájáhusa ráhkademiin, ja ordneme magariinnaid ja gaskkustanlanjaid, ja de sáhtá musea gaskkustit sámi kulturárbbi fágalaš sisdoalu birra jagi. Båástede-dávvirat šaddet dehálaš oassin dávvirčoakkáldagas. Gállogieddi sámi olgomusea lea oassin Várdobáikkis, ja dan guovddážiis barget viessogáhttenprošeavttaiguin, ja fálet maiddá kurssaid.

Davvi álbmogiid guovddáš

Davvi álbmogiid guovddáš OS lea sámi kulturviessu, musea ja álgoálbmotguovddáš mas barget Sámi ja davviguovlluid guoskevaš bargguid. Guovddáš galgá loktet ipmárdusa álgoálbmogiid dillái ja gaskkustit máhtu davvi álgoálbmogiid birra, ja nannet ja ovddidit mearrasámi giela, dáidaga ja kultuvrra. Guovddážiis lea sierra visti Olmmáivákkis Gáivuona gielddas, ja das lea sihke musea ja kulturviessu mas lea mearrasámi gievkkan. Guovddážiis geavahit davvisámegiela ja dárogiela.

Dálááiggi musea galgá duođaštít ja gaskkustit davvi álgoálbmogiid dáidda- ja kulturovdanbuktimiid ja dálááiggi mitalusaid, mat leat vuolgán Davvi-Tromssa ja Gaska-Tromssas guovllu sámi kultuvrras ja historjjáin. Dan dahket ovtas báikki olbmuiiguin ja eará árttalaš álgoálbmogiiguin.

Guovddáš gaskkusta digitála lávddiin ja *Mii* nammasaš vuođočájáhusain, lassin leat vel gaskaboddosaš čájáhusat. Lea plána rievdadit vistti vai sáhttet vuostáiváldit dávviid Båástedeprošeavttas ja čájehit Nils Aslak Valkeapää dáidaga.

RiddoDuottarMuseat

RiddoDuottarMuseat (RDM) lea priváhta vuođđudus maid Guovdageainnu suohkan, Porsánggu

gieldda, Sámi Vuorkádávvirat (Karášjogas) ja Jáhkovuona mearrasámi museavuodđudus (Fálesnuoris) leat ásahan. RDM gaskkusta sámi siseanankultuvrra, boazodoalu, mearrasámi kultuvrra ja sámi, kvena ja dáčča kultuvrraid gávnnadeami.

Museadoaimma jođiha njeallje iešguđet musea. Doaimma gokčá kulturhistorjjá, vistegáhttenbarggu, sámi museaterminologija, digitaliserema ja sámi kulturárbbi. Musea hálddaša maid Sámedikki dáiddačoakkáldaga ja luoiká dáidagiid olu museaide sihke dáppe ja olgoriikkas. RDM:s lea davvisámegiella, kvenagiella ja dárogiella beaivválaš bargogiellan.

RDM barggus lea Sámi dáiddamusea plánen guovddázis dál (geahča kap. 8).

Deanu ja Várjjat Museasiida - Tana og Varanger Museumssiida/Tëan da Va'rijel Mu'zeisiida
Vuodđudus Deanu ja Várjjat Museasiida - Tana og Varanger Museumssiida/Tëan da Va'rijel
Mu'zeisiida lea fitnodat mii jođiha Deanu Musea/Tana Museum (Deatnu), Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum (Unjárggas), Saviomusea/Saviomuseet ja Á'vv- Saa'mi Mu'zei/Nuortalaš musea (guokte mañemusa leat Máttá-Várjjat gielddas).

Ulbmilin lea doarjut sámi identitehta, giela ja kulturárbevieruid dokumenterema, čalmmustahttima ja ovdáneami. Dan galgá museasiida dahkat dokumentašuvvna, gáhttema, čoaggima, gaskkusteami ja dutkama bokte. Deanu ja Várjjat museasiiddas lea ovttas Deanu museain maiddáid ovdasvástádus johkasámi kultuvrii, mii čájehuvvo leat unnán dovddus. Dál leat geahččaleame cegget ođđa museavistti gos sáhtá gaskkustit, hálddašit, dutkat ja ođastit Museaossodat mátasdoallá Ceavccageađggi kulturmuittobáikki ja Njávdáma nuortasámi siidda. Siida lágida Vuonnamárkaniid Vuonnabađas, ja oassálastá riikkaidgaskasaš barggus, erenoamážit Barentsregiovnas. Davvisámegiella, nuortasámegiella, dárogiella ja suomagiella leat siiddas bargogiellan.

4.2 Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus 2013

Sámediggi ovddidii 2013:s Museapolitihkalaš čilgehusa. Dat čilge muhtun boahteáiggi hástalusaid, omd. konsoliderema čuovvuleami, Bååstede ruhtadeami, sámi museaid investerendárbuid, ja eandalii fágalaš ovdánahttima vai hukse nana museaid hálddašeami, dutkama, gaskkusteami ja ođasteami hárrái.

Dáid hástalusaid vuodul hábmejuvvojedje čuovvovaš mihttomearit boahtevaš museapolitihkalaš bargui:

- Sámi museat doibmet fágalaš nana ásahussan
- Sámi museain lea oktasaš sámi musea identitehta
- Sámi museat ožžot buoret ekonomalaš rámmaid
- Sámi museat barget hálddašeami, dutkama, gaskkusteami ja ođasteami vuodul, dege dárogillii njealji F mielde, namalassii; Forvaltning, Forskning, Formidling og Fornyning.

Ulbmillid galge čuovvulit ovttasráđiid sámi museaiguin, Sámi museafierpmádagain ja Sámi museaserviin, ja čuovvovaš strategijat ledje guovddázis dán barggus:

- Bušeahhtašiehtadallamiid bokte áigu Sámediggi oččodit bušeahhtanannema sámi museain. Lea dehálaš ahte sámi museat fátmastuvvojit museaid iežaset bušeahtaid nanosnuhttinbargui.
- Sámediggi dáhttu leat čielggas das ahte sámi museat maiddáid boahteáiggis galget jođihuvvot ja hálddašuvvot konsoliderujuvvo siiddaid rámmaid siskkobealde.
- Sámi museat ožžot stuorát ovdasvástádusa ja eambbo bargguid kulturmuittosuođjaleami siskkobealde. Dása gullá maid ahte sámi museat ožžot seamma rolla go regiovdnamuseat luovos kulturmuittuid hálddašeami dáfus. Dalle lea eaktun ahte museat huksejit dahje ahte dain lea fásta kulturmuittofágalaš gealbu.
- Sámediggi váldá koordinerovvasvástádusa máhcahit sámi dávviriid Norgga álbmotmuseas/Kulturhistorjjálaš museas sámi museaide. Sámediggi ii sáhte akto ruhtadit dán prošeavtta, ja vuordit ahte guovddáš eiseválddit nannosit veahkehit.
- Sámediggi áigu joatkit barggu sihkarastiit sámi museaide dohkálaš magariinnaid ja čájáhuslanjaid. Earenoamážit danin vai Bååstede máhcahanprošeavtta sáhtá duohtan dahkat.
- Sámediggi áigu veahkehit nannet Sámi museafierpmádaga ja Sámi museaservi. Vurdojuvvo maid ahte bargu fágalaš ovdánahttimiin ja nannemiin heivehuvvo dán guovtti

fierpmádaga/searvvi ja Norgga Kulturráđi gaskka.

Ulbmilollašuvvan ii leat vel systemáhtalaččat iskon. Dattege oaidnit ahte sámi museat barget bures, ja ahte daid fágalaš áŋgiruššan lea nanus máŋgga suorggis. Sámi museadoaimma lea doaimmahuvvon konsoliderejuvvon museaid rámmaid siskkobealde, ja dáidá oalle stuora ovttaoavilvuolta das ahte museafágalaš bargu fertte doaimmahuvvot ja nannejuvvot dán fágalaš searvevuoda siskkobealde. Båástede-prošeavttain leat guhkás juo joavdán, ja leat doallan áigeplána. Oamastanvuoigatvuolta lea sirdon, muhto fertet ain bargat magariidna- ja čájáhuslanjaid sihkarastimiin. Sámediggi lea eanas muddui akto ruhtadan dán bargu, ja lea sakka vuoruhan dan. Muhtun museat, dego Árran ja Várdobáiki leat ožžon ekonomalaš doarjaga ođastit magariinnaid ja čájáhusareámaid.

Mihttomearri ahte sámi museat galge oažžut buoret ekonomalaš rámmaid ii leat ollašuhhton, vaikko Sámediggi lea bargan guovddáš eiseváldiid guovdu, ja vaikko Sámediggi lea vuoruhan iežas bušeantas. Proseantta mielde leat museat leamaš Sámedikki barggu «bušeahttavuoitit». Sámediggi lea nannen Sámi museasearvvi ja Sámi museafierpmádaga ruđalaččat dan dehálaš museapolitiikalaš ja fágalaš ovttasbarggu ovddas maid dát forumat doaimmahit. Ovttasbarggu sáhtášii vel eambo nannet vai sámi museaid oktasaš identitehta dahje visuála profiila nanusnuvvá.

Lea ain veahá bargu ovdalگو sámi museat ožžot eanet ovddasvástádusa ja bargguid kulturmuittogáhttema dáfus.

Hástalusat ja mihttomearit mat dás leat čilgejuvvon leat ain áigejuovdilát Sámedikki boahhtevaš politiikkas ja áŋgiruššamiin sámi museasuorggi hárrái. Čuovvovaš kapihttalín čilget dáid ja muhtun eará hástalusaid dárkileappot.

5 Museaid servodatrolla

Museaid servodatrolla lea sakka digaštallon maŋemus jagiid. Museaid rolla servodagas lea ovdáneame, ja das čuožžilit ođđa ehtalaš čuolmmat. Ovdal dáide dávvirat leat eanemus guovddášis, dál fas lea eambo sáhka olbmui ja sin muitalusain. Mii lea servodaga mielas dehálaš muitalit? Geaid muitalusaid galgá muitalit? Movt šaddá persovdnasujiin museaid barggus? Leat olu dakkár čuolmmat mat mielddisbuktet museaide eanet ja ođđa árvoštallamiid go ovdal. Sámi museat leat ovdal bargan dakkár čuolmmaiguin daningo sápmelaččat leat unnán leamaš gaskkustan iežaset muitalusaid. Ja sámi museain leat vásáhusat das movt dakkár muitalusaid sáhtá ovdanbuktit ovddasteaddji vugiin ja mas olbmuid muitalusat leat vuodđun.

Sámi musea sáhtá muhtun regiovnain leat áidna sámi ásahus ja dat mielddisbuktá ahte dat ožžot, ja váldet eanet ja maiddá eará bargguid badjelasáset go sullasaš dáčča ásahusat dahket. Dain lea máŋgii maiddá kulturviessodoaimma ja leat iešguđet aktivitehtat mat galget nannet ja gaskkustit sámi historjjá, giela ja servodateallima. Doppe čađahit iešguđetlágán dáidda- ja kulturdoaluid, kurssaid ja prošeavttaid, ja sáhttet maiddá doaimmahit dearvvašvuoda-, mánáidgárde-, ja sámi giellaguovddášdoaimmaid. Dat leat deaivvadanbáikin servošiidna ja servviide gos dat lágidit iežaset doaluid. Dat sáhttet leat aktiivvat servodatdigaštallamis, ja sáhttet váldit ovdan iešguđet servodatáigejuovdilis áššiid. Dát fokus museaid *servodatrollii* lea dálá áiggis šaddan dábálaš, namalassii ahte museat váldet aktiiva rolla servodatdigaštallamis ja dain báikkiin gos dat leat. Dat leat doarjjan demokratiserenproseassas, go sámi servodagat bajidit iežaset jiena. Álgoálbmotkonteavsttas sáhtá navdit dán leat dekoloniserenproseassa oassin, mas maiddá sámi jienat vuhtiiváldojit dain servodagain gos álgoálbmotkultuvra ja historjá lea leamaš dulbmojuvvon ja duššin dahkkon.

Go museat váldet nie aktiiva servodatrolla badjelasáset, de dat sáhtá duddjot luohttámuša báikkálaš servodagas. Okta ovdamearka lea Árran julevsámi guovddáš mii maŋemus jagiid lea bargan tabuáššiguin, ja lea dál ovddastuvvon našuvnnalaš duohtavuoda- ja seanadankommišuvnnas mii galgá guorahallat dáruiduhttinpolitiikka ja riikkumiid sámiid, kvenaid ja norggasuopmelaččaid vuostá.

Sámedikkis ja sámi servodagain leat alla vuordámušat museaide, ja dain lea stuora mearkkašupmi báikegottiid olbmuide. Museat fertejit mitalit báikkálaš mitalusaid, ja museaid legitimitehta ja beaggima dihte dárbbášuvvo luohhtámuš. Go čuožžilit hástalusat omd. mátkeealáhusain ja digitála ovdánemiin (ja vejolašvuodáiguin), de heive divvut ehtalaš gažaldagaid, omd. sámi kultuvrra beasatlašdahkamis ja boasttugeavaheamis.

Hástalusat

Mihttun lea loktet museaid servodatrelevánssa ja ahte ođđa servodatjoavkkut ja ahkejoavkkut, maiddá dácča servodagas leat publikumman. Dalle ferte čalmmustahttit hástalusaid, ja divvut kritihkalaš gažaldagaid sámi servodagas ja muđui nai. Danin fertet bargat systemáhtalaččat ja jeavddalaččat servodatrollaperspektiivvain visot museadoaimma osiin; sihke gaskusteami, čoakkáldathálddašeami ja dutkama dáfus. Servodatrollaperspektiiva ii leat nappo “lassi” beallin dahje juoga maid galgá doaimmahit go visot eará barguiguin lea geargan, dat galgá čuovvut buot osiid beaivválaš doaimmas.

Mihttomearit ja strategijjat

- Servodatrollaperspektiiva lea bargu maid sámi museat ain fertejit fuolahit ja ovddidit.
- Sámedikki árvvoštallamis váikkuhangaskaoapmepolitihka hárrái, galgá maiddá leat servodatrollaperspektiiva.
- Servodatrollaperspektiiva barggus lea dárbu nannet barggu sámi gielaiguin.

6 Bååstede čuovvuleapmi – sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Bååstede-prošeavtta dávvirat leat juhkkuojuvvon, ja sullii 1600 dávvara leat juridihkalaččat sirdon sámi museaid háldui. Bååstede-dávvirat eai leat humána ávdnasat, dat leat dušše kulturhistorjjálaš dávvirat, maiddá meanuide gullevaš dávvirat. Geassemánu 19. beaivvi 2019 lei Guovdageainnus historjjálaš beaivi go Sámediggepresideanta Aili Keskitalo vuolláičálii šiehtadusa sirdit sámi dávviriid Norgga álbmotmuseas ja Kulturhistorjjálaš museas konsoliderejuvvon sámi museaid háldui. Sirdin ii leat vel fysalaččat dahkkon go váilot dohkálaš magariinnat ja gaskkustanlanjat, ja daidda gáibiduvvo ruhtadeapmi. Dat guoská visot dávviriid earet daidda mat gullet Á'vv Saa'mi mu'zei/Nuortalaš museii (mii lea gullevaš Deanu ja Várjjaga museasiidii), dat leat biddjon vuoddočájáhussii mii rahppui 2017:s.

Sámediggi lea goasii dadjat akto ruhtadan kommišuvdnabarggu ja hálddašangoluid mat Norgga álbmotmuseas leat leamaš 2015 rájes, ja Sámedikkis eai leat ekonomalaš rámmat ollašuttit prošeavtta fievrredeamiin, magariineremiin ja čájáhusosiin. Dasa dárbbášuvvo almmolaš mielruhtadeapmi.

Bååstede- prošeavttain nannejuvvui prinsihppa ahte sámi kulturárbbi ferte sámi servodat hálddašit. Dehálaš vuolggasadjin Bååstede-prošeavttas lea leamaš vuoigatvuohta hálddašit ja gaskkustit iežas kulturárbbi iežas eavttuid mielde ja iežas kultur- ja duohtavuodáipmárdusa vuodul. Mihttomearrin lea ahte min kulturárbbi šaddá olámuddui ja oaidninláhká sámi museain. Sámi museat šaddet de dehálaš máhttobásan materiála ja immateriála kulturárbbái, sámi gielaide ja sámi kulturhistorjái.

Leat muhtun konkrehta máhcahandigaštallama mat lea dál áigejuovdil. Saemien Sijte lea bargame Frøyingsfjell-meavrresgári máhcahemiin maid oaččui luoikkas Tråante 2017-doaluide. Dán meavrresgárrái ledje diehtevaš lullisámi eaiggádat, muhto dat váldui sis eret 1723:s, ja lea dál vuorkkás Meiningenis Duiskkas. RiddoDuottarMuseat oččodit ges Anders Poulsena meavrresgári ruoktot mii váldui 1692:s ja lea dál København Nasjonalmuseas. Goappaš dát meanuide gullevaš dávvara leat leamaš rivvejuvvon ja olgoriikka museat leat čuoččuhan oamasteami dain. Rievttamus lea baicca ahte sámi servodat oamasta ja hálddaša dávviriid daningo leat oassin sámi kulturárbbis.

Hástalusat

Ollašuttin dihte Bååstede, de dárbbášit ruhtadeami páhket, konserveret, fievrredit,

magasineret ja gaskkustit dávviriid. Museat leat unnit, ja dain ii gávdno dat teknihkalaš ja fágalaš gealbu mii dárbbasuvvo ja muhtun bálvalusaid šaddet oastit. Danin lea dárbu virggiide, omd. teknihkalaš konserváhtoriidda.

Dasa lassin lea stuora dárbu vuoruhit magasiinnaid ja čájáhusfasilitehtaid ođasteami.

Miehtá máilmmi leat dál jođus máhcahanproseassat gos našuvnnat ja riikkat ožžot ruovttoluotta dávviriid mat leat leamaš rivvejuvvon ja dolvojuvvon ja mat dál leat olgoriikka museaid hálddus. Mánnggat duhát sámi kulturhistorjjálaš dávvira vurkkoduvvojit dál iešguđet museain Davviriikkain ja Eurohpás. Eanas meavrresgárit leat Sámi guovllu olggobealde. Sámi servodat dáhttu dáid dávviriid, earenoamážit meanuide gullelaš dávviriid máhcahuvvot ruoktot.

ON álgoálbmot áššedovdimekanisma (EMRIP) galgá raporteret ON Álgoálbmotjulggaštusa birra. Raporta áigu deattuhit meanuide gullelaš dávviriid ja olbmuid bázahusaid máhcaheami. Sámediggi lea veahkehan raporttain mas čilget hástalusaid sámi kulturárbbi máhcaheamiin.

Mihttomearit ja strategijjat

- Báástede-prošeahta ferte ovttrasáđiid guovddáš ja guovllu eiseválddiiguin ollašuttot dohkálaš lági mielde

- Lea dárbu árvoštallat berre go álggahit vel eanet dávvirmáhcaheamiid Norgga museain sámi museaide, juogalágán *Báástede 2.0*. Norgga museat bivdojuvvojit ráhkadit oppalašlisttu sámi dávviriin maid hálddašit.

- Sámi Parlamentáralaš Ráđđi (SPR) doarju prinsihpa ahte máhcahit dávviriid, ja geahčada vejolašvuoda meannudit ášši kulturhistorjjálaš materiála máhcaheami birra dávvirčoakkáldagain olgoriikkas sámi museaide Norggas, ja Ájtte, Ruota duottar- ja sámi museii (RUO) ja Siida Sámi Museii (SUO).

- Sámi museat fertejit láchčot nu ahte daidda lea vejolaš vuostá váldit meanuide gullelaš dávviriid eará museain.

7 Museat ja kulturmuutosuodjaleapmi

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii 2020 «*Sámediggeráđi čilgehusa sámi kulturmuutosuodjaleami birra* (Sametingsrådets redegjørelse om samisk kulturminnevern)». Das čilgejuvvojit muhtun čuolmmat mat gusket sámi kulturmuittuid hálddašeapmái, visttiide, hávdidiide ja dákkerikkiide. Dat guoská earenoamážit daidda sámi museaide mat barget dáiguin fágasurggiiguin dábálaš doaimma siskobealde.

Sámedikkis lea hálddašanovddasvástádus sámi kulturmuittuin ja sámi huksensuodjaleamis. Arkeologalaš kulturmuittut ja ođđa máhtut lassánit jámma. Sámediggi lea mañemus jagiid registreren badjel 900 sámi vistti huksensuodjalanprošeavtta bokte, ja mis lea buorre oppalaš govva dain hástalusain mat leat. Sámedikkis lea maid hálddašanovddasvástádus máttas doallat ja gaskkustit Njávdáma nuortasámi siidda ja Ceavccageađggi Unjárggas, muhto lea Deanu ja Várjjaga museasiidda ovddasvástádus jođihit beaivválaš doallama. Olu sámi museat leat mañemus logi jagiid registreren ja gaskkustan sámi kulturmuittuid, bassi báikkiid ja báikenamaid, ja dain lea maid sámi huksensuodjaleapmi oassin dábálaš doaimmas. Museat lágidit kurssaid ja bálkáhít báikkálaš čehpiid ja historjábberošteddjiid, dávjá ovttrasáđiid servviiguin ja servošiiguin. Nu leat mielde sirdime máhtu sámi báikkálaš historjjá ja materiála ja immateriála kulturárbbi birra, ođđa buolvvaide.

Sámedikki čilgehus sámi kulturmuutosuodjaleami birra árvoštallá máhcahit sámi dákkerikkiid Anatomalaš instituhtas sámi museaide universitehtamuseaid bokte. Dán digaštallama eai leat sámi museat vel lokten. Dávviriid dahje hávdemateriálaid máhcaheapmi lea hástaleaddji bargu sihke ehtalaččat, fágalaččat ja resurssaid ektui. Báástede-prošeavtta vásáhusaid ferte dán barggus vuhtiiváldit.

Hástalusat

Sámi museat eai leat nu olu bargan sámi fatnasiiguin, muhto dat lea suorgi mainna lea

dárbu eambo bargat strategalaččat. Sámediggi oažžu 2020 rájes hálddašanoavddasvástádusa dan suorggis, ja de lea lunddolaš lahkalgaid gulahallat ja ovttasbargat ee. sámi museaiguin.

Sámi museaide main leat kulturhistorjjálaš vistit maid oamastit ja/dahje hálddašit earáid bealis, lea hástalusson go lea nu unnán máhttu árbevirolaš sámi huksenvieruid dáfus, ja go rekrutteren lea váilevaš. Norggas gávdnojit fágaoahppovejolašvuodát, muhto lea unnán diehtu daid birra ja rekrutteren daidda lea váilevaš. Leat gal lágiduvvon smávit kurssat, omd. ovttas Várdobáikkiin, muhto dat eai bistte nu guhká ja dain ii oaččo formálalaš gealbbu.

Buot hálddašandásiin kulturmuutosuodjaleamis ja museasuorggis lea fágalaš, organisašuvrralaš ja hálddahušlaš earru. Hástalusson lea ee. ahte dat museat mat oamastit ja/dahje hálddašit sámi kulturmuittuid, visttiid ja fatnasiid, eai beasa ávkkástallat seamma ruhtadanguiguin go priváhta visttiid eaiggádat. Riikkaantikváras leat doarjjaortnegat maid priváhta visttiid eaiggádat sáhttet ohcat, muhto museat mat leat almmolaš ásašusat eai beasa daid ohcat. Priváhta visttiid eai ge dárbbas doallat rabas kulturárbbi gaskkusteami várás, omd huksenvieru hárrái. Boađusin das šaddá ahte kulturhistorjjálaš vistit maid museat oamastit báhcet maŋgelii divodan ja mátasdoallangoluid ruhtadeami hárrái. Dat lea paradoksa go jurddaša ahte museadoaibma vuoruha árbemáhtu ollislaččat, ja gaskkusta dán kulturárbbi olbmuide.

Dál ii leat sámi museain makkárga rolla jus sámi kulturhistorjjálaš dávvirat gávdnojit omd. luondus kulturmuitorregistrerema oktavuodas. Jus gávdno sámi luovosdinga, de atná stáhta dan iežas opmodahkan, ja de ferte dat sáddejuvvot muhtun regionmuseii (omd. Tromssa museai) mas lea hálddašanoavddasvástádus luovos kulturmuittuin, vrd Kulturmuittolága § 12. Sámediggi oaivvilda ahte sámi luovos gávdnosat leat sámiid iežaset kulturárbi, ja daid galgá sámi servodat oamastit ja hálddašit. 2010:s gávdnojedje Raavrhjrevijhkas, Trøndelágas dološ gievte (meavrresgári) bázahusat. Meavrresgári vižže vulos ja dolvo Tráante dieđamuseai daningo dat lea stáhta opmodat Kulturmuittolága olis. Dan ii sáhte sámi musea dego Saemien Sijte hálddašit dahje gaskkustit almmá váseidin šiehtadusa haga. Luovos dávvirat mat ilbmet arkeologalaš roggamiin eai gula dása.

Mihttomearit ja strategiiijat

- Sámedikki hálddašanoavddasvástádus sámi fanasgáhttemis galgá leat lagas ovttasbarggu ja dialogas sámi museaiguin ja eará guoskevaš sámi fágaasahusaiguin.
- Sámediggi vuolgaha barggu ráhkadit fanassuodjalanplána
- Sámedikki hálddašanoavddasvástádus sihke kulturmuittuid ja sámi museaid ektui ferte gehččot oktan, ja dál biddjojit návccat eambo strategalaččat buoridit dán guovtti fágasuorggi ovttasbarggu.
- Sámi museat, main lea sámi kulturmuito-, huksen ja fanassuodjaleapmi oassin iežaset doaimmas, galget oažžut čielgaset rolla dán surggiin.
- Sámediggi ja sámi museat geahččalit ovttas gávnnahtit movt loktet duddjungealbbu sámi huksenvieruid hárrái.
- Oččodit Kulturmuittoláhkii rievdadusa nu ahte sámi museat besset oamastit ja hálddašit sámi kulturhistorjjálaš dávviriid mat gávdnojit kulturmuitorregistreremiid oktavuodas.
- Ráhkadit čuovvolanášši museaid rolla birra sámi kulturmuitosuodjalusas.

8 Immateriála kulturárbi ja árbediehtu

Sámi kulturárbi muitala midjiide geat mii leat, geat mii leat leamaš ja geanin mii dáhttu leat. Danin lea dehálaš áimmahušat dán máhtu, hálddašit dan ja čalmmustahttit dan dakkár vugiin ahte boahttevaš buolvvat besset dan dovddastit ja leat dainna rámis. Sámi museain lea dehálaš rolla sámi kulturárbbi dokumentašuvnnas ja sirdimis.

Sámi oktavuodas lea kulturárbi oassin dálá sámi kultuvrras. Dat praktiserejuvvo ja čađahuvvo árgabeaieallimis, meastta seammaládje go mánggaid buolvvaid dás ovdal lea dahkkon, muhto ankke daiguin heivehallamiiguin ja ođasmahttimiiguin maidda ain lea dárbu.

8.1 Immateriála kulturárbi

Sámediggi lea mánggaid jagiid bargan UNESCO konvenšuvnnain (2003) immateriála kulturárbbi (Intangible Cultural Heritage) gáhttema birra man Norga vuolláičálii 2006:s. Dát konvenšuvdna definere immateriála kulturárbbi ná:

“ Immateriála kulturárbi lea dat praksis, ovdanbuktimat, dovddaheamit, máhtut, gálggat – ja gullelaš instrumeanttat, dávvirat, kulturdávvirat ja kultuvrralaš lanjat maid servodat, joavku ja muhtun oktavuodain ovttaskas olbmot dovddahit iežaset kulturárbbi oassin. Servodat ja joavkkut leat geažos áiggi ođđasis háhkame dán immateriála kulturárbbi mii sirdojuvvo buolvvas bulvii, sihke iežaset birrasa ektui, ja maiddái luondduin ja historjjáin ovttas, ja dat duddjo identitehta ja kontinuitehta (...)” (Dás jorgaluvvon.)

UNESCO lea váldán vuoddu das ahte gávdno čohkkejuvvon kulturárbi mii gullá olmmošvuhtii oppalaččat, ja lea organiserejuvvon immateriála kulturárbbi listočáliheapmái. Listočáliheapmi dáhpáhuvvá našuvnnalaš (inventorying) dásis ja riikkaidgaskasaš dásis (inscriptions of elements). Dán gáhttenbarggus leat NGO:at dehálaččat, sihke čalmmustuhttimis, dokumenteremis, kurssaid/oahpu dáfus, metodihka hábmemis ja listtuid nominašuvdnaproseassain.

Njukčamánu 2020 meannudii Sámediggi guokte ášši mas sámi kulturárbi lei guovddáži. Nubbi ášši lei sámi kulturmuutosuođjaleami čilgehus (geahča kap. 4). Nubbi ges lei ášši 9/20 «*Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvenšuvdna/Samisk immateriell kulturarv og UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv*». Sámedikki dievasčoahkkin mearridii čuovvovačča:

«Sámedikki iešmearrideapmi lea guovddáži sámi kulturárbi áššiin. Sámediggi áigu čuovvulanbarggus sámi immateriála kulturárbbiin ja Unesco konvenšuvnnain immateriála kulturárbbi gáhttema hárrái, oppasámi oktavuodas bargat dáinna lágiin:

1. Ásahit oktasaš sámi immateriála kulturárbbi listu ovttasbarggus Sámi parlamentáralaš ráđiin.
2. Doarjut sámi ii-stáhtalaš organisašuvnnaid (nu gohčoduvvon NGO'aid) geat barget sámi immateriála kulturárbbiin ja vejolaš ohcamiid beassat akkrediterejuvvot Unesco immateriála kulturárbbi konvenšuvnnii.
3. Joatkit barggu sámi immateriála kulturárbbiin báikkálaš, regiounnalaš, nationála (oppasámi) ja riikkaidgaskasaš dásis.»

Manjemus čuoggás dovddaha Sámediggi guovddáš višuvdnan ahte immateriála kulturárbi galgá joatkit leahkimis ealli kulturárbin sihke dál ja boahhteáiggis. Dalle ferte immateriála kulturárbbi čađahit ja sirdit ođđa buolvvaide. Dat lea dábálaččat dáhpáhuvvan árgabeaieallimis, bearrašiin, fuolkegottiin, siiddain ja báikkálaš servodagain. Immateriála kulturárbbi ii sáhte álo gihtii dohppet, muhto dat lea liikká dehálaš ja buotdivnnat.

8.2 Árbediehtu

Árbediehtu lea davvisámegiell doaba mii mearkkaša árbevirolaš kollektiivvalaš máhtu. Sámediggi lea mánga jagi bargan gávnnaht movt árbediehtu galggašii leat relevánta diehtun ja praksisan, ja movt dán dieđu sáhtášii hálddašit. Dása gullá maiddái máhtu ja praksisa sirdin boahhtevaš buolvvaide. Sihke sámi mánáidgárddit, skuvllat, oahppoásahusat, museat ja earát barget árbedieđuin iežaset doaimma siskkobealde.

Sámediggeráđdi lea nammadan bargujoavkku mii galgá hábmet evttohusa árbedieđu boahhtevaš hálddašeapmái. Bargujoavku galgá maiddái evttohit vejolaš ruhtadanortnegiid árbedieđu hálddašeapmái. Vuolggasadjin lea ahte bargujoavkkus lea dialoga guoskevaš oassádalliiguin geat barget dákkár fáttáiguin. Sámi museain leat golbma ovddasteaddji bargujoavkku viđa áirasis. *Sámediggeráđi čilgehus árbedieđu barggu birra* (2016) lea vuodđun dán barggus.

Juohkehaččas sáhtta leat su ipmárdus árbedieđu doahpagis daningo dat sisttisdoallu sihke immateriála ja materiála kulturárbbi ja árbevirolaš máhtu, ja maiddái kulturmuutosuođjaleami main sámi gielat leat hui guovddáži. Danin lea dehálaš ahte iešguđet bealit ovttasbarget

perspektiivvaid ja ipmárdusaid rastá.

Mihttomearit ja strategijat

- Sámediggi áigu čuovvulit dievasčoahkkinášši 09/20 «*Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO immateriála kulturárbbi gáhtten konvenšuvdna*».
- Sámediggi áigu čuovvulit árbedieđu barggu mas sámi museain lea hui guovddáš rolla.

9 Sámi dáiddačoakkáldagat

Dáidda sáhtá mánggaládje sihke hástalit ja gaskkustit ovddeš áiggiid, dálááiggi ja boahhteáiggi. Dáidda sáhtá mollet rájiid ja bárgidit dáidaga ja dáiddaduoji oktii, sihke buolvvaid rastá ja riikkarájiid rastá. Sámi dáidda ja sámi dáiddárat ožžot dađistaga eanet fuomášumi ja dohkkehusa našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Earenoamážit maŋemus 5 jagis leat sámi dáiddárat vásihan hui olu beaggima riikkaidgaskasaččat *Documenta 14* bokte Venezia biennalas Itálias, ja girjemeassuin Frankfurtas Duiskkas. Maiddái Dronnet Sonja Dáiddahállas čájehuvvui 2019:s stuora sámi dáiddačájáhus mas lei sihke norgga, ruota ja suomabeal Sámi dáidda ja man namma lei «*Historier. Tre generasjoner samiske kunstnere (Muitalusat. Golbma buolvva sámi dáiddárat)*».

Sámi dáidda gullá sámi museaid fágasuorgái, juogo dakko dáfus ahte museat hálldašit iežaset dáiddačoakkáldagaid dahje go dollet ovttaskas čájáhusaid ovttas eará dáiddaásahusaiguin ja/dahje sámi dáiddáriiguin. Mis leat guokte sámi musea mat dál barget sámi dáidagiin; Savio-musea Girkonjárdgas mii oamasta ja gaskkusta stuora oasi John Savio dáidagis, ja dasto RiddoDuottarMuseaid dáiddačoakkáldat mii hálddaša Sámedikki dáiddaostinortnega. Dasa lassin lea Árran váldán vuostá Hans Ragnar Mathisena stuora dáiddačoakkáldaga, ja lea huksegohtán dohkálaš magariinnaid, Davvi álbmogiid guovddáš ges pláne váldit vurkkodit Nils Aslak Valkeapää dáidaga. Dain eará sámi museain leat smávit dáiddačoakkáldagat, muhto eai leat daid sirren dábálaš dávvirčoakkáldagas. Boahhtevaš jagiid dáidá leat stuora aksešuvdna ovttaskas dáidagis ja stuorát dáiddačoakkáldagain sihke priváhta ja almmolaš oamastedjiid bealis. Lea jearaldat galgá go leat okta dahje galget go leat eanet dáiddamagasiinnat, namalassii movt galgat organiseret sámi dáiddačoakkáldagaid.

Maŋemus logi jagiid leat sámi dáiddárat čalmmustahtán sámi vuoigatvuođaid, ja mii oaidnit ahte dáidda mángii olaha guhkkelii go sátni. Vaikko sámi dáiddačoakkáldagat leat stuorrát, de ii gávdno sierra sámi dáiddamusea, ja dan leat sámi dáiddárat, sámi servodat ja Sámediggi guhká oččodan ášahuvvot. RiddoDuottarMuseaid ja Davvi-Norgga Dáiddamusea ovttasbargoprošeakta mainna vuite bálkkašumi, «*There is no Sámi Dáiddamusea*» bijai duođas fuomášumi dán váttisvuhtii. «Sámi dáiddamusea» Tromssas šattai hirbmat bivnnohin, ja dat čájeha man dehálaš lea ahte dáčča ášahusat váldet ovddasvástádusa sámi dáidagis. Dainna lágiin šaddet dat relevántan ja áigeguovdilin, dat devdet iežaset servodatrolla ja servodatovddasvástádusa ja doibmet demokratiija ja oaivilovdanbuktima arenan.

Hástalusat

Sámi birrasat ja ášahusat lea maŋemus jagiid bidjan fokusa dasa ahte lea dehálaš gaskkustit sámi dáidaga, ja dialoga bokte dáčča ášahusaiguin, dáiddabirrasaiguin ja museaiguin, de leat sámi dáidaga gaskkustanfálaldagat lassánan veahá iešguđet arenain. Kulturdepartemeantta raporta «*Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge*» (*Guorahallan sámi dáidaga ja kultuvrra birra Norgga arenain*) muitala ahte badjel 60 kulturásahusa main leat jearahallan Norggas, celket ahte sámi dáidda ja kultuvra «(...) dušše guoská sámi publikummii ja ahte ovttasbarggu fertejit sámi oassádallit ja birrasat vuolggahit ». Sámi dáiddárat dovdet hástalusson ahte sii ieža šaddet váldit ovddasvástádusa gaskkustit sámi dáidaga iešguđet arenain riikkas. Dat lea ovddasvástádus maid ášahusat fertejit guoddit ieža. Sámi dáidda ferte árvvoštallot dáidaga árvvu mielde, ja álgoálbmotdimenšuvnna čuovggas. Dasto dáhttu Sámediggi vel cuiget našuvnnalaš ášahusaid ovddasvástádusa gaskkustit olles Norgga dáidda- ja kulturhistorjjá buot dainna mánggabealatvuođain mii das gávdno, ja ovddasvástádusa maid sámi álbmoga stáhtus mielddisbuktá.

RiddoDuottarMuseat hálddašit Sámedikki dáiddaoastinortnega mii lea 350 000 jahkásaččat, lassin hálddahusgoluide. Dáiddačoakkáldat lea magasinerejuvvon gaskaboddosaš lanjaide iige dan leat vejolaš gaskkustit dahje čájáhusláhkáid bidjat. Čoakkáldat boahdá lassánit boahhtevaš jagiid, ja lea dárbbášlaš gávdnat dasa dohkálaš čovdosa. Golggotmánu 2019 válbmanii vejolašvuodaguorahallan Sámi dáiddamusea birra RiddoDuottarMuseaid bealis Kárášjogas . Guorahallan árvvoštallá vejolašvuodaid ođđasa hukset dahje divodit/viiddidit dálá visttiid, ja vejolašvuoda juogadit lanjaid ja doaimmaid dáiddamagasiinnain ja Sámi Vuorkádávviiguin, ja Sámi Dálááiggedáiddaguovddážiin. Das evttohuvvo ahte eat joatkke Sámi dálááigge dáiddaguovddáža ovttasdoaimmain go dat ii leat stáhtaásahus, ja lanjaid juogadeapmi RiddoDuottarMuseain ja Sámi Dálááiggi dáiddaguovddážiin sáhtá mielddisbuktit muhtun formálalaš ja ruđalaš beliid mat eai leat vel čielggaduvvon. Jus dáiddamuseas ja dáiddagalleriijas (gos lea vuovdin) leat oktasašlanjat de sáhttet maid leat hástalusat identitehta dahje eará beliid geažil. Sámi Dáiddačehpiid searvi lea geažuhan stuora dárbbu bisuhit friddja ja sorjjakeahces sáji iežas galleriijadoibmii sámi dáiddabirrasa siskkobealde, almmá musea čanastagaid haga.

Boahhte áigodat (ovdaprošeaktafása) ferte čielggaduvvot, ja Sámediggeráđđi lea bivdán Kulturdepartemeanttas vel ovtta čielggadeami ja goluid rehkenastima iešguđet teknihkalaš variánttain. Vejolaš molssaeavttut leat:

- nu gohčoduvvon 0-molssaeaktu mas ii huksejuvvo ođđa visti
- dálá visti + ođđa oassi
- oassi dálá visttis lassin dálá vistái (mii ovddasta vistti erenoamáš historijá ja činjeami)
- + ođđa oassi mii lea stuorit
- gaikut dálá vistti ja hukset áibbas ođđa

Lea dárbu loktet sámi ásašusaid ja museai dáiddafágalaš gealbbu. Museain dego Várdobáikkis ja Saemien Sijtes leat dahje ožžot ođđa visttiid ja galget huksegoahhtit vuoddočájáhusaid, ja dain berre sámi dáidda leat lunddolaččat mielde gaskkusteamis. Lea gelddolaš, ja dása gáibiduvvo nana fierpmádat ja buorre ovttasbargu eará museaiguin hálddašeami, dutkama ja gaskkusteamis fágalaš čehppodaga dáfus, ja seammás ferte ovttasbargat magasiinnaid ja čájáhusfasilitetaid hárrái.

Sámediggi jurddaša ahte Sámi dáiddamuseas lea bajemus ovddasvástádus sámi museaid dáiddačoakkáldagain dan dáiddagelbbolašvuoda ja boahhtevaš kapasitehta vuodul mii dain lea, muhto sáhttet leat báikkálaš čovdosat ja ovddasvástádusheivehallamat.

Museat leat historjámuitaldeaddjit ja dasa gáibiduvvo nana gaskkustangealbu. Dál lea nammaduvvon ásašusrasttildeaddji bargujoavku mas Sámi dáiddarráđđi ja Office for Contemporary Art (OCA) leat mielde, mii galgá geahčadit vejolašvuodaid loktet dáiddakuráhtorgealbbu sámi kulturásahusain. Ovttasbargu sámi museaiguin livččii buorre. Oanehet áiggi vuollái evttohuvvo ee. álggahit kuráhtorjoavkku mas leat mielde sihke oahppan ja easkaálgi kuráhtorat ja oahpahallit, geat sáhttet bargat ásašusain ja oahppat movt čoakkáldagaid kurere. Guhkit áiggi vuollái ges lea mihtomearrin ásašit oahpahusráiddu sámi kuráhtoriidda mii lea ásašusrasttildeaddji ja mas sámi dáidda- ja oahpahusásahusat leat mielde .

Mihttomearit ja strategijat

- geahččalit oažžut johtui dáiddakuraterenkurssa proševtta, dainna mihttomeriin ahte áiggi vuollái fidnet eanet sámi dáiddakuráhtoriid guoskevaš sámi museaide ja dáiddaásahusaide.
- Sámediggi doarju Deanu ja Várjjet museasiidda barggu ásašit sierra vistti Savio dáiddamuseai Máttá-Várjjagii.
- Sámediggi áigu bargat dan badjelii ahte našuvnnalaš dáčča ásašusat eambo ovttasbarget sámi dáiddáriiguin, ja ostet ja gaskkustit sámi dáidaga oassin iežaset dábálaš doaimmas.
- Sámediggi ja RiddoDuottarMuseat barget dan badjelii ahte sihkkarastet Sámi dáiddamusea plánema ja ruhtadeami.
- Sámi museat barget eambo strategalaččat dáiddačoakkáldagaid hálddašemiin. Lea veara

árvoštallat ásahit sámi dáiddamuseafierpmádaga mii sáhtta ovttasbargat našuvnnalaš dáiddafierpmádagaiguin.

- SámediggiSá áigu ovttas sámi museaiguin ovddidit čuovvolanášši sámi visuála dáidaga birra.

10 Fágalaš museabargu ja gealbu

Sámedikki museapolitihkalaš čilgehus (2013) nannii ahte gáibiduvvo fágalaš ovdáneapmi sihke *Hálddašeamis, Dutkamis, Gaskkusteamis ja Ođasmahttimis* (De 4 F'ene *Forvaltning, Forskning, Formidling og Fornyng*) vai loktet sámi museaid alladet fágalaš dássái. Dan rájes lea dáhpáhuvván fágalaš ovdáneapmi sámi museain mii iešalddis lea proseassa mii lea álohii jođus.

Lea hástalussan nagodit nannet fágalaš barggu garraseappot go doaibmabušeahat leat nu vuollegis dásis. Boahktevaš museaárvoštallamiin sáhtta buorebut čalmmustahttit dan barggu maid museain barget. Dat veahkeha bidjat eambbo fokusa ja eambbo strategalaččat bargat fágalaš museabargguin, ja maiddá oazžut ovdan ekonomalaš dárbbuid.

10.1 Dutkan ja gealbodárbu

Sápmelaččat leat unnán čállán iežaset sámi historjjá. Sámi kultuvra ja historjá lea olu leamaš govviduvvon etnográfalaš perspektiivvas ja olggobeal-perspektiivvas. Dál dáhttu sámi servodat ieš čállit ja dutkat iežas historjjá, muhto lea dárbu loktet sámi museaid dutkankapasitehta.

Sámediggi definere sámi dutkamin dan mii bohta unnimusat juoppá čuoggá vuollái dain:

- sámi diliid dutkan ja/dahje dutkan sámi ulbmiliid várás
- buot dutkan mii lea čađahuvvon sámi ásašusain

Sámi museat leat mielde našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš dutkanprošeavttain ovttas universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin. Mánnga sámi museas gávdno dutkangelbbolašvuohta musea bargiid gaskkas, ja dat bohta nannet sámi kulturárbbi gaskkusteami boahteáiggis. Dat dávista maiddá dan ovdáneapmái mas álgoálbmogat miehtá máilmmi oassálastet. Dálá oarjemáilmmi dieđá hástaluvo ođđa máhttoainnuiguin. Sámis bohta dutkan mii čatnasa árbedihtui ja kultur- ja dáiddahistorjá leat relevántan, muhto maiddá movt gehččiid perspektiiva vuhtiiváldo čájáhusaid, lágidemiid ja dávviriid bokte. Lea sihke vejolašvuohtan ja nanusvuohtan ahte museat doibmet báikkálaš servodagain, dat addá museaide báikkálaš legitimitihta.

Erenoamáš stuora dárbu lea dutkangelbbolašvuhtii mii sáhtta genereret dutkanprošeavttaid, ja ahte vuoruhit digitála čovdosiid, ja eanet einnostahttivuođa vai museaide šaddá vejolaš váldit ovddasvástádusa eanet hálddašanbargguide.

Hástalusat

Vaikko mánnga sámi museas barget dutkit, ja vaikko sámi museain čađahuvvo dutkan ja doppe almmuhit dieđalaš čállosiid, de lea anjke dárbu loktet dutkangealbba.

Norgga stuora dieđalaš museain leat sihke čoakkáldagat ja dieđalaš bargit geat dutket sámi diliid. Dát museat leat Máhttodepartemeantta vuollásaččat, eaige gula Kulturdepartemeantta hálddašeapmái. Danin lea dehálaš Sámediggái bures gulahallat Máhttodepartemeanttain dakkár áššiin mat gusket sámi diliid dutkamii museain. Sámedikkis berre maiddá leat dialoga dieđalaš museaiguin sámi servodaga dárbbuid birra, ja daid ovddasvástádusa birra vaikko eai leat gullevaččat našuvnnalaš museafierpmádahkii. Dat museaehtalaš njuolggadusat mat leat ráhkaduvvome (geahča kap. 8.3 Riikkaidgaskasaš museabargu) leat relevánttat dán gulahallamis.

2020:s ášahuvvui lávdegoddi mii Ráđđehusa bealis galgá addit rávvagiid movt dutkama museain sáhtá viidáset ovdánahtit ja nannet boahhtevaš jagiid. Livččii leamaš givrodahkan jus dán lávdegottis livččii gelbbolašvuoha sámi diliid dáfus, áinnas sápmelaš ovddastemiin.

10.2 Čoakkáldathálddašeapmi

Sámi museain leat goasii 20 000 kulturhistorjjálaš dávvira ja sullii 71 000 gova. Museaid dávvirčoakkáldagat leat iešguđet sturrodagas, muhtuniin moadde čuođi ja muhtuniin fas máŋga duhát dávvira. Dávvirat leat registrerejuvvon dárogillii ja dárogiel namahusaiguin.

Muhtun dávvirat eai leat vel registrerejuvvon dávvirdáhtabásii Primusii eai ge leat almmuhuvvon www.digitaltmuseum.no, mii lea publikumneahttasiidu. Hástalussan lea ahte Primusis sáhtá dušše davvisámegiela geavahit, ja dávviriid ii sáhte nammadit lulli- ja julevsámegillii. Našuvnnalaš ovdánahttinbarggu doaimmahit sámi museat ieža, daningo Primus ii leat heivehuvvon sámi kulturhistorjái ja sámi bustávaide. Maŋjelgo Primus váldá atnui buot gielaide de lea dárbu systemáhtalaččat kvalitehtasihkkarastit registreremiid vai dat ožžot rievttis namaid ja čilgehusaid.

Sámi museain ii leat ovttago dohkálaš fágalaš magariidna dahje areála vuostáiváldit, registreret ja konsereret dávviriid. Jus dat galget sáhttit vuostáiváldit dávviriid, omd. Bååstede-prošeavtta olis, de fertejit ođastuvvot. Árran julevsámi guovddáš ja Várdobáikki sámi guovddáš leat dál rievdadeame visttiid nu ahte dohkkejit fágalaččat. Saemien Sijte galgá maid oazžut magariinnaid ja čájáhuslanjaid ođđa visttis Horjemstangenis. Davvi álbmogiid guovddáš lea plánema rievdadit dálá areálaid. Deanu ja Várjjaga museasiida lea pláneme rievdadit dálá vesteareálaid Várjjat Sámi Museas, muhto dat lea gaskaboddosaš čoavddusin siidii. Deanu museas ja Savio-museas lea ain dárbu magariinnaide ja čájáhuslanjaide. RiddoDuottarMuseain gosa eanas Bååstede-dávvirat galget, eai leat magariinnat vuostáiváldit visot, ja lea dárbu ohcat čovdosa dasa. Sámi dáiddamusea huksen čoavddášii RiddoDuottarMuseaid magariidnadárbbuid (geahča maiddái kap. 6 *Sámi dáiddačoakkáldagat*).

Sámi museain ii leat teknihkalaš konserváhtorgealbu, ja šaddet dan oastit eará sajis. Teknihkalaš konserváhtorvirggit leat ráddjejuvvon, ja beare smávva doaibmabušehtaid geažil ii leat gávdnon dohkálaš čoavddus. Árran julevsámi guovddáš lea mielde ovttago Nordlándda museaiguin geahčadit vejolašvuoda ášahit searve konserváhtorbálvalusa regiovdnii, mii govččašii muhtun oassi dan dárbbus mii lea dakkár gelbbolašvuhtii.

Sámi museain leat oalle unnán kulturhistorjjálaš visttit. Nannen dihte čoakkáldathálddašeami de lea dáhttu ja dárbu nannet fágalaš gealbbu ja fuomášuhttima huksensuodjaleamis. Museat sáhttet de leat resursan ráfáiduhhton ja gáhtten veara sámi visttiid priváhta ja almmolaš eaggádiidda (geahča maiddái kap. 7 *Museat ja kulturmuutosuodjaleapmi*).

10.3 Gaskkusteapmi ja ođasteapmi

Sámi museain leat olu iešguđet gaskkustanfálaldagat iešguđet ulbmiljoavkkuide. Dál lávejit sullii 46 000 guossi sámi museain, muhto livččii vejolaš ain loktet ja govddidit fálaldaga.

Namuhan veara leat moadde ovdamearkka, ee. Davvi álbmogiid guovddáša digitála gaskkusteapmi mearrasámiid birra neahttasiiddus nordligefolk.no ja sosiála mediain ovttago eará sámi ášahusaiguin. Deanu ja Várjjaga museasiiddas leat olu fálaldagat kultuvrralaš skuvlalávka olis maiguin olaha olu ohppiid.

Vaikko sámi museat eanas leat ášahuvvon smávit báikegottiide, de sáhtášii hábmet gelddolaš gaskkustanprošeavttaid maiguin geasuha báikkálaš olbmuid ja turisttaid iešguđet agis. Gaskkustanbargu ferte vuolgat das ahte maid áigu gaskkustit ja geasa, lea namalassii dárbu differensieret fálaldaga. Lea maid dárbu geahčadit iešguđet arenaid gaskkustanvejolašvuodaid; musea siste dahje olggobealde, digitála gaskkusteami, iešguđet almmuhusaid jnv. Publikummain gulahallat interaktiivvalaččat sáhtá maid leat vejolaš, ja ahte doallá rabas maiddái earret kánturáiggi vai geahččit besset oaidnit Bååstede-dávviriid. Livččii maiddái vejolaš ovttago eará dáidda- ja kulturbeliiguin mat sáhttet bohciidahtit

odđa gelddolaš prošeavttaid.

Bargu gaskkusteami ja ođasteami strategalaš ovdánemiin čilgejuvvo maiddá kap. 2: *Museaid servodatrolla*, kap. 6 *Sámi dáiddačoakkáldagat*, kap. 11 *Digitaliseren* ja kap. 13 *Kulturekonomiija*.

10.4 Fágalaš museabarggu mihttomearit ja strategiijat

Kap. 10 *Fágalaš museabargu ja gealbu* kapihttala čoahkkáigeassit čuovvovaš oktasaš mihttomeriguin ja strategiijaiguin:

- Ásahit lagat ja eanet geatnegahtti dialoga sámi museaiguin oktasaš strategalaš barggu birra dutkamis, čoakkáldathálddašeami ja gaskkusteamis, mas maiddái rekrutteren ja gealbolokten sáhttet leat áigequovdilis vuoruhansuorgin.
- Sámedikkis lea dialoga ja ovttasbargu sámi museaiguin vai lokte dutkangealbbu
- Ásahit gulahallama Máhttodepartemeantta vuollásaš museaiguin, universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin vai movttiidahttit studeanttaid dutkat sámi kultur- ja dáiddahistorjjá
- Oččodit eanet almmolaš PhD:id ja movttiidahttit čállit fágabeallelaš árvvoštallon artihkkaliid
- Čuovvulit Sámi dáiddamusea proseassa
- Ráhkadit čuovvulanplánaid sámi museaid magasiidnadárbbuide
- Plánet ovttas sámi museaiguin movt loktet konserváhtorgealbbu
- Geahčadit vejolašvuoda ovddidit regionála konserváhtorbálvalusaid ovttasráđiid dáčča museaiguin
- Nannet sámi huksensuodjaleami gealbbu
- Jahkásaš museaárvvoštallamat addet vuođu buorebut bargat strategalaččat ee. gaskkusteami, dutkama ja čoakkáldathálddašeami hárrái
- Sámediggi láchčá dili gealboloktemii digitála strategiija ja mediastrategiija dáfus
- Nannet fanassuodjaleami gelbbolašvuoda

11 Našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš museabargu

Sihke riikka dásis ja riikkaidgaskasaš dásis digaštallo dál museaid rolla ja ovddasvástádus. Muhtun riikkain geavahit museaid našunalisttalaš propagándas, eará báikkiin leat ges márkanfámur ja ruhtaaddit geat vigget stivret museaid sisdoalu ja barggu. Maiddá našuvnnalaččat leat dakkár digaštallamat, ja museat atnet dehálažžan ahte dat ieža ja servodat muđui digaštallá museaid ovddasvástádusa ja rolla birra. Seammás leat museat čielgasit dovddahan ahte museaid rolla galgá leat demokratiija, čuvgejumi ja mánggabealatvuoda arenan, ja ahte dat galget doalahit gaskka mearrádusdahkkiide.

Go Sámediggi válddi badjelas sámi museaid hálddašeami 2002:s, de dat guorrasii daidda našuvnnalaš museapolitihkalaš čujuhemiide mat leat ee. St.meld.nr.22:s (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* museaođastusas. Sámediggi čuovvulii dan ja boađusin šadde 6 konsoliderejuvnon museasiidda mat dál leat nannejuvvon fágalaš givrodagain ja čielgaset ovddasvástádusain sámi kulturhistorjjá hárrái Norggas.

11.1 Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat

Sámi museasearvi lea Norgga musealihtu ossodat, ja Sámi museafierpmádat lea fágalaš našuvnnalaš museafierpmádat. Buot museat riikkas sáhttet leat miellahttun dán forain. Leat eanas sámi museat mat leat aktiivvat dán forain, ja doaibmabeaktilvuoda dihte leat dat 2017 rájes leamaš ovtastuvvon praktihkalaččat, muhto formálalaččat leat dain ain goabbat rollat, muhto oktasaš stivra. Sámi museasearvi oazžu smávit ekonomalaš juolludusa Norgga musealihtus. Fágalaš museafierpmádaga eai oáččo almmolaš doaibmadoarjagiid, muhto Sámediggi lea válljen nannet Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádaga jahkásaš searvedoarjagiin mii 2020:s lea 423 000 kr. Sámediggi juolluda dán vai dat buorebut galget nákcet doaimmahit sihke museapolitihkalaš ja museafágalaš barggu. Lea dáhttu eambo fuomášuhttit oktasaš prošeavttaid ja fágalaš barggu sámi museaid nannema dihte. Sámediggi gáibida dál ahte Sámi museasearvi ja Sámi museafierpmádat earuhuvvoba

rehketdoalus ja raporteremis. Sámi museasearvi/Sámi museafierpmádat leat dovddahan ahte sáhtá leat hástaleaddjin gullat Norgga musealihtu stivrra ja njuolggadusaid vuollái, seammás go háliidivčče bargat sorjjasmeahttumit. Dássožii orro dát ortnet doaibman.

Lea sávahahtti ahte sámi museain lea stuorát fágalaš ovttasbargu mas maiddá geahčadit vejolašvuoda gaskkustit mánggabealálaš muhto goitge oktasaš historjjá. Oktasaš strategijat márkafievrrideami ja ovdanbuktima dáfus sáhttet veahkehit geasuhit stuorát publikumma, sihke báikkálaš olbmuid ja earáid eanet regionála perspektiivvas, ja maiddá mátkemaaláhusa guovdu.

Sámediggi dáhttu nannet sámi museaid searvebarggu Sámi museasearvi/Sámi museafierpmádaga bokte. Berre áhahuvvot lagas dialoga ja eanet geatnegahtti ovttasbargu Sámi museaserviin/Sámi museafierpmádagain, mas ovttas ohcat vejolaš čovdosiid boahhteáiggi hástalusaid ja vuoruhemiide.

11.2 Našuvnnalaš museapolitihkka

Kulturdepartemeanta galgá ovddidit ođđa museadieđáhusa 2021:s, mas čilge vejolaš dárbbu áhahit ođđa musealága. Galgá maiddá čielggaduvvot lea go dárbu akkrediteret museaid.

Norggas ii leat vel sierra musealáhka, ii ge leat ráddjejuvni das gii sáhtá navdit iežas musean. Olu riikkain leat musealágat, omd. Dánmárkkus mii oáččui musealága 2006:s, ja Ruotas fas bođii fápmui musealáhka 2017:s. Lágat definerejit makkár áhahusat ožžot gohčodit iežaset musean, mat museaid vuođđobarggut galget leat, ja dat regulere dohkkehuvvon stáhtamuseaid doaibmadoarjagiid. Dat nanne maiddá ahte museaid doaimma ja eiseváldiid gaskka galgá leat gaska.

Dán rádjái ii leat Sámediggi ožžon makkárga signálaid das ahte makkár musealáhka Norggas šaddá. Sámediggi lea iešalddis positiiva musealáhkii mii muddešii museaid ja eiseváldiid ovddasvástádusa ja geatnegasvuođaid. Sámediggi áigu váldit vuodu dan prinsihpas ahte sápmelaččat oamastit ja sis lea vuoigatvuohta hálldašit iežaset kulturárbbi. Dat mielddisbuktá ahte sámi museat fertjit oazžut seamma eavttuid ja resurssaid go eará museat našuvnnalaš museafierpmádagas. Konsoliderejuvnon museain lea našuvnnalaš ovddasvástádus gaskkustit ja hálldašit sámi kulturhistorjjá oassin Norgga kulturhistorjjás, beroškeahhtá musea sturrodagas ja bušehtas. Dán ovddasvástádusa leat váldán badjelasáset vaikko leat heajut rámmaeavttut go dain museain mat gullet Kulturdepartemeanta hálldašeami vuollái, ja vaikko de lea heajut vuoddu dahkat buori fágalaš barggu. Dás lea dehálaš cuiget ahte sámi museat ožžot gaskamearálaččat 92 % doaibmaruđain Sámedikkis, ja gielddaid ja fylkkagielddaid ruhtadanoassi lea gaskamearálaččat 8 %. Sámediggi ii leat dássožii ožžon doarjaga dasa ahte stáhtajuolludus sámi museasuorgái lasihuvvo.

Musealáhka ferte unnimusat addit čuovvovaš čujuhusaid ja rámmaid:

- sámi museain lea, sámi álbmoga bealis, ovddasvástádus gaskkustit sámi kulturárbbi oassin álgoálbmotrievttis
- sámi museaide sihkkarastojit einnostahtti ja dássedis rámmaeavttut, ja dat ožžot stáhta ja regionála ruhtadeami seammaládje go eará museat, vrd. Regiovdnaođastusa mihttomeriid
- sámi museaide sihkkarasto museastáhtus iežaset fágalaš doaimma vuodul, beroškeahhtá sturrodagas ja bušehtas
- sámi museaid ovddasvástádus hálldašit sámi kulturmuittuid ja visttiid, dása gullá maid mátasdoallan, heiveheapmi ja gaskkusteapmi oassin Sámedikki hálldašanoovddasvástádusas sámi kulturmuittuid ja sámi huksensuodjaleami olis
- dat ovddasvástádus mii buot Norgga museain lea gaskkustit, hálldašit ja dutkat sámi kultur-, luondu- ja dáiddahistorjjá oassin Norgga historjjás.

Go musealáhkaevttohus ovddiduvvo, de dat boahhtá Sámedikki ja našuvnnalaš eiseváldiid

ráđđádallanšiehtadusa vuollái.

11.3 Riikkaidgaskasaš museabargu

ICOM (International Council of Museums) lea 2007:s definieren musea ná:

“ Musea lea bistevaš ása hus, mii ii leat vuodđuduvvon profihhta nala muhto mii lea bálvalussan servodahkii ja dan ovdáneapmái, ja dat galgá leat publikummii rabas; dat čohkke, áimmahuššá/konservere, dutká, gaskkusta ja čájeha materiála ja immateriála ovdanbuktimiid olbmuid ja sin birrasiid birra studeren-, oahpahuš- dahje guoimmuhanulbmiliin.”

Oallugat oaivvildit dán definišuvnna fertet ođastit, ja ICOM lea bargagoahtán museaefinišuvnna ođastemiin mii sáhtá dohkkehuvvot lagamus jagiid. Ođđa evttohusas deattuhuvvo museaid ovddasvástádus servodagas eambo.

ICOM Norge bargá museaehtalaš njuolggadusaiguin mat heivehuvvojit Norgga museaid dárbbuide. Mánnga musea leat sávvan ehtalaš ráđi ásaheami mii sáhtá bagadallá ehtalaš áššiin. Dán bargus leat maiddái sámi ovddasteaddjit geat leat hábmeme árvalusa mii ovdanbiddjo fargga.

Hástalusat

Hástalussan lea nannet sámi museaid nu ahte dat nákkejit dahkat dohkálaš fágalaš barggu dan stáhtusa vuodul mii dain lea álgoálbmotmusean.

11.4 Mihttomearit ja strategiijat

- Ásahuvvo lagas gulahallan eanet geatnegahtti šiehtadusa birra Sámi museaserviin/Sámi museaefierpmádagain boahhtevaš hástalusaid ja ángiruššamiid birra
- Sámediggi dáhttu dialoga vuodul sámi museaiguin, Norgga musealihtuin, Kulturráđiin ja Kulturdepartemeanttain bargat dan badjelii ahte sámi museat ožžot ekonomalaš nannema mii veahkeha daid dahkat buori fágalaš barggu.
- Sámediggi áigu bargat dan badjelii ahte sámi museaid ekonomalaš ja fágalaš rámmaid prinsihpat, ja vuoigatvuohta ja ovddasvástádus hálldašit iežaset kulturárbbi, nannejuvvo vejolaš musealágas.
- Sámediggi áigu nannet Sámi museasearvi ja Sámi museaefierpmádaga ain eambo nu ahte dat sáhttet eambo deattuhit museaid ovttasbarggu.

12 Oppasámi museapolitiikka

Dušše Norggas leat museat maid sámit, dahje Sámediggi, hálldašit. Ájtte lea sámi kultuvrra váldomusea Ruotas, ja das lea nátionála ovddasvástádus. Siida lea áidna sámi musea Suomas, ja das lea muhtun muddui ovddasvástádus sámi kulturmuittuin. Ii ge Ruotas ja Suomas leat sámi kulturmuittuid sámi hálldašeapmi nu mo Norggas.

Dan barggu vuodul mii Norggas lea dahkkojuvvon *Báástede* proševtta bokte, lea Suoma nátionálmusea mearridan máhcahit Siida Sámi Museii buot dan mánnga čuohte sámi dávvira mat leat sin hálldus. Dan buhtadassan lea Siida geatnegahttojuvvon searvat sámi čájáhusa plánemii Nátionálmuseii ja vejolaččat luoikat dávviriid čájáhussii. Ruota bealde ii leat Sámediggi digaštallan máhcaheami.

Hástalusat

Vaikke vel dan golmma riikka dilli lea veaháš eahpečielggas, de sis leat seamma hástalusat – ahte sámi kulturárbbi berrejit sámit hálldašit ieža, ja ahte sámi servodat galgá oažžut doarvái buori rámmaeavttuid vai sáhtá doaimmahit dán hálldašeami dakkár dohkálaš vuogi mielde mii maiddái ollašuhtá riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid álgoálbmotvuoigatvuodaid vuodul.

Sámi parlamentáralaš Ráđđi lea álggahan *Immateriála kulturárbi Sámis* nammasaš ovdaprošeavtta. Prošeavtta ulbmil lea evttohit mo sáhtá hálddašit oktasaš sámi kulturárbbi ja guđe prinsihpaid ja mekanismmaid berre bidjat vuođđun dakkár oktasaš oppasámi hálddašeapmái. Ovdaprošeakta galgá maiddái evttohit vuogádaga sámi immateriála kulturárbbi gáhttema ja hálddašeami várás mii lea vuođđuduvvon ja man birra leat juhkkovuvvon dieđut sámi servodahkii. Ovdaprošeavtta jođiha Norgga bealde Sámediggi ja dat loahpahuvo juovlamánus 2020. Viidáseappot plánejuvo völdoprošeakta mas immateriála kulturárbbi prinsihpat ja eavttut galget implementerejuvot ja čađahuvvot sámi servodahkii, ja das galgá maiddái ásahuvvot dakkár hálddašanorgána oppasámi dásis mas lea dárbbaslaš legitimizehta oktasaš immateriála kulturárbbi gáhttema ja hálddašeami várás.

Mihtut ja strategijjat

- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu sámi kulturhistorjjálaš dávviriid máhcaheapmái olgoriikkas, deattuhettiin meanuide gullelaš dávviriid.
- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu prošeavttaid oktavuodas mat gieđahallet immateriála kulturárbbi ja árbedieđu.
- Dat golbma Sámedikki ovttasbarget oktasaš ovda- ja völdoprošeavttain oktasaš sámi immateriála kulturárbbi hálddašeami birra.
- Dat golbma Sámedikki ohcet ovttasbarggu dakkár gažaldagaid oktavuodas mat gusket sámi kulturárbbi ovddasvástádussii

13 Organiseren ja ovddasvástádus

Sámediggi lea čuovvulan daid nationála láidestusaid mat bohte 2000-logu álggus, ahte nannet museaid stuorát museaovttadahkan. Mii leat maŋŋá oaidnán ahte mánga hástalus eai leat čovdojuvvon, ja Sámediggi lea bivdán Kulturdepartemeantta evalueret museaodastusa. Stuorradiggi bijai ovdan 2016:s nu gohčoduvvon *Dok. 8 evttohusa* ráđđehussii ahte museaodastus berre ollislaččat árvvoštallojuvot ja ahte museafálaldaga hástalusat berrejit čalmmustahttojuvot. Kulturdepartemeanta vástida ahte boahttevaš museadieđáhus mii geigejuvvon 2021:s, galgá doaibmat evalueremin, ja ahte dat čujuha háltti boahttevaš nationála museapolitiikkii.

Dattetge vásiha Sámediggi ahte museafágalaš bargu lea muhtun muddui nannejuvvon museaodastusa maŋŋá, ja ahte museat leat šaddan čielgasat ja eanet guoskevaš servodatásahussan mat barget árrjalaččat servodatrollaperspektiivvain. Suohkanat eaiggádin leat doalahan iežaset doaibmadoarjagiid, ja eanet deaddu lea biddjojuvvon fylkkasuohkaniid ruhtadanovddasvástádussii.

13.1 Museaárvoštallamat

Jahkásaččat árvvoštallá Norgga kulturráđđi museaid nationála museafierpmádagas, dm. daid geat ožžot doaibmadoarjaga Kulturdepartemeanttas. Kulturráđđi almmuha maiddái museastatistihkaid ovttas SSB:in mat čájehit Norgga museaid earret eará gallededdiid, dávviriid ja jahkebargguid loguid. Sihke museastatistihkka ja museaárvoštallan lea vuođđuduvvon museaid iežaset raporteremiidda, ja bidjet vuođu Kulturdepartemeantta bargui ja vuoruhemiide Stáhtabušehtii.

Eanaš sámi museat sáddejit maiddái dieđuid statistihkkii ja árvvoštallamii, muhto sámi museaid oktavuodas lea dušše museastatistihkka mii guorahallojuvo ja almmuhuvvo. Sámi museat eai árvvoštallojuvo. Sámi museat leat guhkit áiggi dovddahan sávaldaga ahte sin bargu ferte árvvoštallojuvot seamma láhkai go dáža museat ge, maiddá dan dihtii ahte oažžut oidnosii sin dili buorebut. Dan vuodul lea Sámediggi bivdán Kulturdepartemeantta sámi museaid árvvoštallojuvvojit. Sámi museat galget boahtteáiggis árvvoštallojuvot jahkásaččat ja bohtosat almmuhuvvot Kulturráđđi diehtočállosiin. Sámedikkis ja Kulturráđdis lea gulahallan ja ovttasbargu das mo dakkár bargu sáhtá čađahuvvot Sámedikki ovddas. Jagi 2019 doaimma várás áigu Kulturráđđi čađahit álkit árvvoštallama sámi museain, ja 2020 rájes čađahuvo ollislaš árvvoštallan mas dat oainnusmahttojuvvojit ovttas dáža museaiguin.

Ovttasbargu gaskal Sámedikki ja Kulturráđi lokte gaskanas gelbbolašvuoda ja Sámediggi oažžu govddit vuođu iežas bušeahttabargui. Sámi museat sáhttet maid geavahit árvvoštallama go barget vuogádatlaččat sierra doaimmaid fágaovddidemiin.

13.2 Sámi museadoaimmaid organiseren

Ollu báikkiin Sámis lea sámi moriheapmi, seammás go ollu sápmelaččat fárrejit gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide. Ollu báikkiin háliidit sámi ášahusaid, das maiddái sámi museaid. Musea ásaheapmi ja jođiheapmi lea hui gáibideaddji, daid ollu fágalaš, tehnikkalaš ja ekonomalaš hástalusaiiguin maid dat mielddisbuktá. Sámediggi ii háliit ásahtit ođđa museasiiddaid. Vejolaš ođđa museasiidaálgagat fertejit ohcat gullelašvuoda dálá sámi museasiiddaide. Sámedikki jagi 2013 museapolitiikalaš čilgehusas lea celkojuvvon strategiija ahte sámi museat maiddái boahteáiggis galget jođihuvvot ja hálddašuvvot nannejuvvon ovttadagaid rámmaid siskkabealde, mii galgá jotkojuvvot dás duohko.

Doppe gos ii leat ulbmillaš dahje vejolaš organiseret sámi museadoaimma, sáhtta Sámediggi árvvoštallat eará vejolašvuođaid ásahtit museadoaimmaid ovttas dáža museaiguin. Dat ii mearkkaš sámi museadoaimmaid eanet nannema. Sámedikkis ja našuvnnalaččat lea áigumuš ahte maiddái dáža museat váldet ovddasvástádusa sámi kulturhistorijjá gaskkusteamis, dutkamis ja hálddašeamis. Go sámi museadoaimma organiserujuvvon ovttas dáža museaiguin, de sáhttet dáža museat geavadis doaimmahit dakkár ovddasvástádusa. Fylkkasuohkanat sáhttet dán láhkai váldit stuorát ovddasvástádusa sámi kultuvrras, ja nu sii hástaluvojit addit stuorát ekonomalaš doarjaga sámi museaide ja kulturásahusaide, muhto maiddái daidda dáža museaide mat váldet dakkár ovddasvástádusa.

Kulturdepartemeanta lea dovddahan ahte Norgga museaid sáhtta fertet nannet eanet. Sámediggi ii oainne ulbmillažžan nannet sámi museaid eanet. Vásáhusat dán rádjai musea-Norggas lea ahte stuorra gaskkaid geažil lea uhccán ulbmillaš ahte doaimmaguovlu lea menddo viiddis, ferte oainnat váldit vuhtii DBS, fágalaš ávkki, mátkegoluid ja geavatláš barggu. Dan sajis berre movttiidahttit eanet fierpmádatbarggu ja ovttasbargoproševttaid buoridan ja beavttálmahttin dihtii museaid barggu.

Bihtánsámi biras lea dovddahan sávaldaga ahte ieža besset hálddašit iežaset kulturárbbi. Dál gullá dat ovddasvástádus Árran julevsámi guovddásjii, muhto dál ii leat mihkkege beaivválaš museadoaimmaid bihtánsámi guovllus. Sámediggi lea nammadan bargujoavkku mas leat mielde Árran julevsámi guovddásj, Duoddara Ráfe ja Bihtánsámi museasearvi oaidnin dihtii sáhtta go nannet bihtánsámi museadoaimma.

13.3 Nasionála ja regionála ovddasvástádus sámi dáidagis, kultuvrras ja kulturárbbis

Norgga museain ja kulturásahusain berre boahit ovdan ahte Norga lea vuodduuvvon guovtti álbmoga eatnamiidda. Dakkár stuorra ášahusain go Našunálmuseas, Nationaltheatretis, ja maiddái dakkár regionála doaimmaheddjiin go Davvi-Norgga Riemuin ja Norgga dáiddamuseas lea ovddasvástádus sámi álbmogis. Eanet čalmusteapmi sámi kultuvrii nannešii sihke sámi ja dáža ášahusaid ja vuolgahivččii ođđa ovttasbargguid. Danne livččii lunddolaš ahte Sámediggi nammada ovddasteddjiid dáidda stivrraide ja ahte sii ožžot ovddasvástádusa sámi dáidagis ja kultuvrras iežaset doaimmas. Dat lea maid vuohki mo váldit ovddasvástádusa sámi kulturárbbis.

Norgga museat ja Norgga kulturásahusat fertejit strategalaččat oččodit sámi sisdoalu iežaset hálddašeapmái ja gaskkusteapmái. Regiovdnaođastusa vuodul galget ođđa regiovnnat váldit stuorát ovddasvástádusa kultursuorggis, ja danne lea lunddolaš váldit stuorát ovddasvástádusa sámi kulturásahusain.

13.4 Mihtut ja strategiijat

- Sámediggi ja Kulturráđđi ovttasbarget sámi museaid jahkásaš árvvoštallamiin
- Sámediggi áigu gulahaladettiin guoskevaš museaiguin, suohkaniiguin ja Nordlándda fylkkasuohkaniin bargat dan ala bihtánsámi museadoaibma nannejuvvo.
- Vejolaš bihtánsámi museadoaibma ferte ásahuvvot dálá museafágalaš kollegias ja organisašuvnnas, muhto sámi servodagain sámi kulturárbbi eaiggádin.
- Sámediggi áigu movttiidahttit sámi museaid bargat eanet fierpmádagain ja ovttasbargoprošeavttain.
- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte nationála ja regionála museain ja kulturásahusain galgá sámi dáidda ja kultuvra leat oassin sin doaimmain.
- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte oažžut nammadanválddi Norgga museaid ja kulturásahusaid stivrraide.
- Sámediggi áigu doarjut nationála johkasámi kulturguovddáža ásaheami mas Deanu musea lea oassin nationála ánggiruššamis.

14 Sámegielat museain

Sámi museat hálddašit maiddá sámegielaid, mat leat virggálaš giellan Norggas. Sámegielat dovddahit ja sisttisetdolle sámi identitehta, kultuvra ja historjja. Dat leat sátnvuorkkát čiekŋalat máhtui ja ipmárdussii buot oside álbmoga kulturhistorjjas. Nu barget museat, mat beaivválačat barget materiála ja immateriála kulturárbbiin, maiddá gielladimenšuvnnain, seamma láhkai go dáža museat barget kulturhistorjja dárogielat ipmárdusa vuodul.

Sámedikki kultur- ja museapolitihka ferte vuhtiiváldit nationála politihka suorggis. Meld. St. 8 (2018-2019) *Kulturens kraft* čilge nationála kulturpolitihkalaš ulbmiliid main lea čielga servodatfokus, muhto maiddá dárogillii, sámegielaide, nationála unnitlohkogielaide ja mearkagillii. Dakkár doahpagat go demokratiija, hápmašuvvan ja kritihkalaš jurddašepmi, deaivvadansajit, mánggabealatvuohta, kulturárbi, giellanannen ja riikkaidgaskasaš vuotinvuoibmi leat mielde servodatmihtus, mii lea:

«Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett. Eit inkluderende samfunn der kunst og kultur av ypperste kvalitet inspirerer, samler og lærer oss om oss sjølv og omverda.»

(Ealli demokatiija mas buohkain lea friija cealkinvejolašvuohta, ja mas mánggabealatvuohta, ávdnenfápmu ja hutkáivuohta adnojuvvojit árvvus. Čáhkkiis servodat mas buoremus dáidda ja kultuvra movttiidahtta, čohkke ja oahpaha miidjiide iežamet ja olgomáilmmi birra.)

Nationála kulturpolitihkalaš mihtut čilgejit mángga láhkai sámi museaid áigumušaid, doaimma ja mihtuid. Sámi kultuvra, dahje dán oktavuođas sámi museadoaibma, doaimma álgoálbmot- ja unnitlohkooktavuođas mas lea guovddážis dat ahte sámi historjja ja jienat gullojit ja oidnojit.

Meld. St. 8 (2018-2019) *Kulturens kraft* dadjá maid čielgasit ahte:

«Noreg har eit ansvar for å verne og styrkje samiske språk og dei nasjonale minoritetsspråka. (...) Alle borgarar, utan omsyn til språkleg bakgrunn, har ein uomtvistelig rett til å dyrke og bruke morsmålet sitt.»

(Norggas lea ovddasvástáduš das ahte gáhttet ja nannet sámegielaid ja nationála unnitlohkogielaide. (...) Buot borgáriin, beroškehtta gielladuogážis, lea čabučielga vuogatvuohta beassat dikšut ja geavahit iežaset eatnigiela.)

Erohussan lea ahte sámi museat čađahit ovddasmannibarggu sámi museafágalaš doaimmas dannego dáža museadoaimmahat ja nu maiddá standárdat leat hábmejuvnon dárogiea ja dáža kultuvra vuodul. Danne leat museat ja kulturárbeášahusat deatlaš eaktudeaddjin sámegielaid gáhttemii, ovddideapmái ja ealáskahttimii, mas maiddá dáža museat sáhttet leat mielde loktemin dán barggu daid resurssaiguin mat sis leat. Ovdamearkan dasa lea galben sámegielaide.

NAC 2016:18 *Váibmogiella* ii gieđahala njuolggá museaid rolla sámegielaide nannemis. Muhto go evttohuvvojit doaibmabijut oahpahus-, dearvvašvuođa-, justiša- ja almmolaš suorgái, de dat bargu guoská sámi museaide kulturárbeásahussan ja nu dat maid searvvahuvvojit dán bargui. Dat gullet báikkálaš ja regionála sámi infrastruktuurii, ja dat leat ja bohtet ain leat deataleamos veahkkinn ealáskahttimis sámi kulturhistorjjá ja gullelaš gielladimenšuvnna.

Hástalusat

Sámediggi lea *Váibmogiella* čuovvuleapmin lasihan giellagáibádusa buot ásahusaide mat ožžot jahkásaš doaibmadoarjaga. Ásahusat galget čilget mo sii oainnusmahttet sámegielaide iežaset beaivválaš barggus iešguđet doaimmaid ja prošeavttaid bokte, dm. árvvoštallat giellaperspektiivva doaimmas. Sámi museain lea iešguđet giellagelbbolašvuohta. Dattetge lea áibbas deatalaš duođaštit ja gaskkustit sámi kulturhistorjjá rivttes doahpágiiguin, ja go dárbbasuvvo eanet sámegiela máhttu, de fertet sámi museat dan háhkat olggobealde. Dat lea divrras, muhto seammás lea deatalaš dovddastit daid gielladárbbuid mat gáibiduvvojit sámi museain. Danne lea dárbu ángirrit háhkat olbmuid geain lea sihke giella- ja fágagelbbolašvuohta, seammás go ángiruššá siskkáldas gealbudemiin.

Ráđđehus lea gieskat geigen ođđa giellalága. Giellaevttohus deattuha giella kulturguoddin, servodatinfrastruktuurán ja identitehtadovddahemiin, ja ahte lea almmolaš ovddasvástádus gáhttet ja ovddidit sámegielaide. Kulturpolitihka giellapolitihkalaš dimenšuvnna oažžu ođđa giellalága bokte stuorát fokusa. Čujuhuvvo dárbbaslažžan árvvoštallat leat go kulturpolitihkalaš ortnegiin ja doaibmabijuin vuorddekahtes giellalaš váikkuhusat, ja geahččat bearrái ahte gilvvohallan gaskal dároggiela ja sámegiela dássiduvvo (kap.5.4).

Sámediggi lea árvalan ahte nátionála strategiijaid ja ángiruššamiid oktavuodas ferte váldojuvvot vuhtii ahte sámegiela mat galget geavahuvvot ja ovddiduvvot. Dat guoská dakkár kultursurggiide go mediai, girjjálašvuhtii, kulturárba ja nu ain. Dávjá eai leat digitála vuodđovuogádagat ja reaidut heivehuvvon sámegiela čállinmearkkaide ja sámi kulturhistorjái (geahča maiddá kap. 15 Digitaliseren). Danne lea váttis sámi kulturbargiide ja – ásahusaide geavahit ja ovddidit sámegielaide ja čađahit fágalaš barggu buori kvalitehtain. Ovdamearkan dasa lea Nátionálagirjeráju bálvalus arkiivaávdnasiid digitaliseremis. Hástalusas das sámi kulturásahusaide lea ahte sis váilot resurssat arkiivaávdnasiid vuogádahttimii ja registreremii, dm. čađahit vuodđobarggu, ovdalgo dat sáddejuvvojit Nátionálagirjerádju, mii doaimmaha manjimus barggu.

Sámi giellagáldu lea bajimus sámi giellaorgána ja lea Sámi Parlamentárala ráđi (SPR) vuollásaš. Sidjiide lea mearriduvvon lága bokte ahte sii galget gáhttet ja ovddidit sámegielaide kulturárbin ja doaibmat áššedovdi orgánan, ja ahte sii galget earret eará rávvet báikenammageavaheamis. Dainna orgánain sáhtta ohcat eanet ovtasbarggu museafágalaš gažaldagain.

Mihtut ja strategiijat

- Sámedikki *Váibmogiella* čuovvolemii lea gáibádusas ahte ásahusat mat ožžot jahkásaš doaibmadoarjaga, galget bargat sámegielaiguin ja sámegielaide ovddas. Sámediggi áigu eanet ángiruššat gáibádusaiguin ahte sámegiela galget ovddiduvvot museain. *Sáhtta* gáibiduvvot ahte sámegiella geavahuvvo eanet ovdamearkka dihtii gaskkusteamis (omd. almmuhemiin dahje čájáhusain) dahje eará surggiin. Dan ferte geahččat servodatrollaperspektiivvas mii berre eanet deattuhuvvot museaid doaimmas, gč. kap. 3 *Museaid servodatrolla*.

- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte nátionála digitála vuodđovuogádagat heivehuvvojit sámegielaide ja sámi kultuvrii. Ovtasbargu Sámi giellagálduin galgá oččoduvvot museafágalaš gažaldagain.

15 Digitaliseren

Sámi museat dárbbasit buoriid digitála reaiduid fágalaš buori barggu čađaheapmái. Digitála barggu čatnasit dávjá sámegiela geavaheami dárbi. Dan oktavuodas galgá digitaliseren

dustet hástalusa ja doaibmat reaidun dasa ahte buoridit ja álkidit sámi kulturárbbi gaskkusteami, hálddašeami ja dutkama. Ođđa teknologijain lea álkida ovttasbarggu eará museaiguin ja kulturárbeásahusaiguin.

2018:s geigejuvvui *Sámedikki digitaliserenstrategiija* dainna ulbmiliin ahte sámegielat galget leat ealli digitála giellan ja ahte sámi servodagas galgá leat alla digitála gelbbolašvuohta ja buorre digitála fáladat. Váibmogiella deattasta maiddá ahte ferte ángiruššat dakkár digitála vuodđovuogádagaid ovddidemiin main sáhtá gulahallat sámegillii eastadan dihtii ahte uhcibut geavahit sámegiela njálmmálaččat ja čálalaččat.

Hástalusat

Leat muhtun erohusat das mo iešguđet sámi museat geavahit digitála reaiduid. Buot museat geavahit sosiála mediaid vuodđovuogádahkan lágidemiid almmuheapmái. Uhcimus muttus geavahit eanaš museat Primus nammasaš diehtovuodu, ja doaimmahit iežaset ruovttusiiddu. Saemien Sijte doaimmaha sierra diehtovuodu lullisámi kulturmuittuid várás ja Davviálbmogiid guovddáš doaimmaha www.nordligefolk.no neahttaportála mas leat ollu artihkkalaš mearrasámi diliid birra.

Primus nammasaš dávvirdiehtovuoddu lea gieskat nagodan gieđahallat dávvirnamahusaid sámegillii, muhto ain ferte ovddidit reaiddu nu ahte dat sáhtá geavahit lulli- ja julevsámegiela. Dán barggu čađahit sámi museat ieža, go diehtovuoddu álgoálggus ii lean jurddašuvvon sámegielaid geavaheapmái.

Go digitála reaiduid sáhtá geavahit sámegielaide, de dat mearkaša ahte sámi kulturárbbi fas sáhtá namuhit rivttes namahusaiguin. Dan láhkai dat sáhttet fas leat máhtodiehtovuoddu sihke sidjiide geat barget museain, ja sidjiide geat galledit iešguđet digitála vuodđovuogádagaid. Dat beavttálmahtášii museabargguid, loktešii álbmoga duhtavašvuođa museabálvalusaiguin ja ealáskahatášii sámegielaid ja sámi kultuvrra.

Museat Saemien Sijte (NOR), Ájtte (RUO) ja Siida (SUO) leat ožžon Interreg Davvi ja Sápmi-ruđaid prošeaktii «Muittut, mitalusat- the story of the Sámi by the Sámi». Sii galget ovttas Luleju teknihkalaš universitehtain ja University of Lapland gaskkustit sámi kulturárbbi ođđa teknologijain. Sávaldahkan lea ahte prošeakta sáhtášii movttiidahttit eará museaid gaskkustit ođđa vugiiguin.

Stuorra nátionála digitaliserenprošeavttain lea uhccán čalmusteapmi sámi álbmoga dárbbuide, ja ovddiduvvojit dávjá heiveheami haga sámegiela geavaheapmái nu ahte ii sáhte geavahit sámi čállinmearkkaid ii ge sámi kulturárbi váldojuvvo vuhtii.

Mihttut ja strategiijat

- Sámi museat berrejit bargat eanet strategiijalaččat digitaliseremiin doaimma iešguđet dásiin. Digitaliseren lea veahkkeneavvun dasa ahte buorebut sáhttit hálddašit, gaskkustit ja dutkat iežas dábalaš museadoaimmas.

- Sámediggi háliida hástalit ásahusaid ovttasbargat oktasaš digitála prošeavttaiguin mat nannejit dálá ovttasbarggu. Museat sáhtášedje ovttasbargat oktasaš digitaliserenprošeavttain mii čatná oktii sin doaimma dahje čájáhusaid.

16 **Kulturekonomiija**

Sámi museat vásihit ahte eai boađe ođđa ruđat. Sámediggi lea mánggaid jagiid geahččalan nannet sámi museaid bušehtaid, muhto ii leat lihkostuvvan. Norgga kultur- ja ásahussuorgi vásiha ahte bealli boađuin manná bálkkáide, ja ahte golut doaibmavisttiid ja kulturhistorjijálaš visttiid divvumiidda šaddet stuorát ja stuorát. Sii čađahit ollu doaibmabijuid dan várás ahte uhcidit goluid nu go oktasaš hálldahusvuogádagaid ja digitála čovdosiid. Vejolašvuohta fágalaš ovddideapmái ja ođasmahttimii uhciduvvo ekonomalaš dili geažil, ja dárbu iežas boađuide lassána.

Guovddáš eiseváldiid bealis lea čielga vuordámuš dasa ahte kulturásahusat, maiddá museat, galget geahččalit stuorrudit iežaset boađuid. Dát iežas boahtu boahat dábalaččat

prošeavttain ja bileahttadietnasiin. Seammás vurdojuvvo ahte museat galget geasuhit ođđa servodatjoavkkuid ja hábmet gaskkustandoaibmabijuid mat ollet eanebuidda go árbevirolaš museagallededdiide. Nu ahte servodatrolla- ja mánggabealatvuođaperspektiiva stuorru eanet ja eanet museain. Sii hástaluvvojit gaskkustit ođđasat vugiiguin go ovdal, eará vuolggasajiin ja govddit fáldagaiguin. Seammás oaidnit olles servodagas ahte vásáhusat mat čatnasit musihkkii, visuála dáidagii ja lávdedáidagii geasuhit eanet olbmuid, ja sis geat sáhttet bargat strategalaččat dáid šánjeriiguin ovttas digitála teknologijain, lea stuorát vejolašvuohta geasuhit ođđa ja stuorát joavkkuid.

Go čalmmustahtta ealli immateriála kulturárbbi gaskkusteami ja viidáseappot fievrrideami, de dat sáhtta maiddá geasuhit eanet ja vejolaččat ođđa olmmošjoavkkuid. Interaktivitehta, kurssat, deaivadanbáikkiid láhčtin gos kulturguoddit ja -doaimmaheadji sáhttet deaivvadit ja mánáiguin ja nuoraiguin, sáhttet leat muhtun ángiruššansuorggit.

Hástalusat

Sámi dáidda- ja kultursuorgi lea hui áigequovdil, stuorra beroštumiin nátionálalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Sámi dáiddárat geahččalit olahit stuorát márkaniidda ja ožžot eanet ja eanet beroštumi. Sámediggi oaidná ahte stuorát ovttasbarggus gaskal sámi dáiddasuorggi ja sámi kulturásahusaid leat vejolašvuođat. Ovttasbargoprošeavttat sáhttet geasuhit eanet gallededdiid kulturásahusaide, ja seammás movttiidahttit ja nannet sámi dáiddáriid ja kulturbargiid. Dan sáhtta áinnas ovttastahttit digitála teknologija geavahemiin. Dat sáhtášii leat vuohki sámi museaide čalmmustahttit ulbmiljoavkobarggu, seammás go sii leat guoskevažžan servodatoktavuođas ja lasiheamen iežas dietnasa.

Dakkár ovttasbargoprošeavttat gáibidit stuorát fokusa kulturekonomiijii ja hutkás ja kultuvrralaš ealáhusaide. Kulturráđis leat iežas ángiruššamat hutkás ja kultuvrralaš ealáhusaiguin. Dasa lassin leat sii ásahan *Kulturekonomiija* prošeavtta mas kulturásahusat sáhttet eanet ja eanet geahčadit mo sii sáhttet lasihit iežaset dietnasa ovttasbarggu bokte dáiddalaš surggiin, erenoamážit lotnolasat digitála ovddidemiin. Mihttun lea ahte Kulturekonomiija prošeavtta bargamuššan lea hábmet nannejuvvon ja ollislaš ángiruššama kulturekonomiijain, dáiddárekonomiijain ja hutkás ealáhusain. Bargamuššan lea geahččat olles Norgga dáidda- ja kultureallima ekovuogádaga oktasaččat, ja čájehit synergijaide ja guđe symbiosa dáiddárekonomiija, ásahusekonomiija ja hutkás ealáhus ovttastit.

Kulturráđdi lea ásahan ráđdeaddi lávdegotti mii galgá kártet vejolašvuođaid ja hástalusaid dáidda- ja kultureallimis boahhtevaš jagiin. Ulbmilin lea váikkuhit nannejuvvon dáidda- ja kultursuorgái deattuhettiin buoret dietnasa. Sámi ovddasteaddji lea mielde jurddajoavkkus. Dasa lassin doaimmaha Kulturráđdi analysa- ja máhttobuvttadeami kulturárbesuorggis, mii dahká ahte sii álkibut sáhttet geavahit váikkuhangaskaomiid aiddo doppe gos suorggi dárbbut leat.

Mihttut ja strategijat

- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sámi museat ja sámi dáidda- ja kultursuorgi ožžot stuorát oasi kultuvrralaš ja hutkás ealáhusaid nátionála ruđain. Sámediggi háliida ahte várrejuvvojit nátionála ruđat dán áigumuššii, ja háliida ovttasbarggu earret eará Kulturráđiin. Vurdojuvvo dakkár proseassa mas Sámediggi oazžu stuorát formála rolla.
- Sámediggi ásaha prográmmavuđot ángiruššama kultuvrralaš ja hutkás ealáhusain sámi ásahus- ja dáiddasuorggi várás..
- Sámediggi vuordá oktasaš álbotángiruššama ovdamearkka dihtii oktasaš vuovdalemiin ja digitála strategijaiguin.

17 Museadoarjja

Eanaš sámi museain lea maid ovddasvástádus eará surggiin go dušše museas. Sámi museat leat vuosttažettiin fágaásahusat, muhto ollugiin dain lea maiddá kulturvistedoaimma lassin dasa ahte dain lea giellaguovddáš-, dearvvašvuođa-, kulturmuitosuodjalus-, mánáidgárde-, festivála- ja mediadoaimma. Danne addá Sámediggi jahkásaš doaimmadoarjaga, muhto maiddá prošeaktadoarjaga, ollu eará doaimmabijuide.

Go Sámediggi válddi badjelasas sámi museaid hálldašeami, de dajaimet álggu rájes juo ahte sámi museaid ekonomalaš rámmaid ferte nannet, nu mo dat galggai šaddat museaodastusa mielde manjá nannema stuorát fágaásahussan. Dattetge eai vásihan sámi museat dakkár lassáneami, dainna ákkain nationála eiseválddiid bealis ahte Sámediggi ieš ferte vuoruhit daid rámmaid siskkabealde maid sii ožžot. Sámediggi lea vuoruhan sámi museaid mángga jagi, mángii eará sámi doaibmabijuid goasttádussan, ja gávnnaha ahte nationála eiseválddit eai leat ollašuhttán iežaset geatnegasvuodaid.

17.1 Sámedikki doarjagat

Vihtta musea guđa museas ožžot maiddá jahkásaš doaibmadoarjagiid Sámedikkis kulturviessodoibmii. Dát doarjja galgá gokčat dakkár doaimmaid go čájáhusaid ja eará lágideiid. Sámediggi gáibida dál raportta goappašiid doarjagiid ovddas sierra. Museadoarjjaortnega mihttun leat fágalaččat nana sámi museat mat gaskkustit, hálldašit, dutket ja ođasmahttet sámi kulturárbbi. *Sámi kulturviesuid ja kulturgaskkustanáhusaid* doarjjaortnega mihttun lea ahte dat galget leat sámi dáidda- ja kulturgaskkusteami geasuheadji deaivadanbáikin ja arenan. Dát guokte ovtastuvvon doaimma ollašuhttet mángga láhkai museaid servodatrolla. Sámediggi leat buot jagiid atnán čalmmis sámi museaid guovddáš rolla sámi servodagain, ja lea háliidan movttiidahttit dán rolla oassálastin- ja cealkinarenan.

Sámi museat raporterejit ahte sis 2018:s ledje oktiibuot 45,1 jahkeberggu. Sámedikki dábálaš doaibmadoarjja sámi museaide jagi 2020 várás lei 39 850 000 ru. Dalle ii leat mielde doaibmadoarjja Sámi museasearvá/Sámi museafierpmádahkii ja Bååstede-prošektii.

Hástalusat

Hástalussan go ná juogada doarjagiid, lea ahte dat buvttiha lassibarggu museaide ja Sámediggái dáid doarjagiid hálldašeami oktavuodas. Museat fievriddit dakkár joatki goluid go buhtisteapmái, el-rávdnjái jna. iešguđet láhkai dan guovtti ossodahkii ja sáhtá leat hástaleaddjin oaidnit ollisalaš gova. Ii ge dat dávis dan áigumuššii ahte museain galgá leat stuorát servodatrolla ja ahte sii galget lágidi iešguđetlágan doaimmaid iešguđetlágan galledeaddjjoavkkuid várás. Muhtun fylkkasuohkanat juolludit ruđaid museadoibmii, ja eará fylkkasuohkanat fas juolludit ruđaid kulturviessodoibmii.

Sámediggi áigu árvoštallat boahteáiggis ovtastahttit doarjaga museii ja kulturvissui oktan museadoarjjan, muhto váldá veaháš guhkit áiggi rievdatit Sámedikki doarjahálldašeami. Eaktun lea ahte museadoibma vuoruhuvvo hui bajás ášahusaid beaivválaš barggus. Sámedikkis lea hálldašanovddasvástádus sámi museadoaimmas ja dát fágalaš doaimma berre boahit ovdan museaid doaimmas ja Sámedikki boahtevaš bušehtain.

Ášahusain leat muhtumat mat ožžot doaibmadoarjaga doaimmaide dakkár surggiin go giella, dearvvašvuohta, mánáidgárdi, festiválat ja kulturmuitosuodjalus, muhto oktiibuot juogada Sámediggi doarjagiid museaide ja kulturviesuide ná:

Museat	Sámedikki jagi 2020 doarjagat museaide	Sámedikki jagi 2020 doarjagat kulturviesuide	Sámedikki jagi 2020 buohkanas doarjagat museaide + kulturviesuide
RiddoDuottarMuseat	11 645 000	0	11 645 000
Deanu ja Várjjat museasiida	9 516 000	491 000	10 007 000
Davvi álbmogiid guovddáš	2 574 000	1 671 000	4 230 000
Várdobáiki	3 463 000	2 370 000	5 812 000
Árran Julevsámi guovddásj	6 897 000	2 283 000	9 139 000
Saemien Sijte	5 755 000	1 234 000	6 328 000
Gaskamearri	6 641 667	1 341 500	7 983 167
Oktiibuot	39 850 000	8 049 000	47 899 000

Tabealla 1: Sámedikki jagi 2020 doarjagat oktiibuot kulturviesso- ja museapoasttain.

17.2 Fylkkasuohkaniid doarjagat

Stáhta láidestusat leat leamaš ahte stáhtadoarjagat galget leat 60 % - 70 % ja regionála doarjagat fas 30 % - 40 %. Gaskamearálaččat addá Sámediggi 92 % almmolaš doaibmadoarjagiin sámi museaide. Sámediggi lea mánggaid jagiid juohkán eanet ruðaid sámi museaide go dan mii KUD rámmán lea leamaš, muhto dattetge ii leat leamaš doarvái dasa ahte gokčat daid dárbbuid mat sámi museain leat. Dáža museat leat vásihan mealgat stuorát lassáneami Kulturdepartemeantta hálldašeami vuolde.

Vuolábealde tabealla válddaha stáhta (Sámedikki) doaibmadoarjagiid proseantajuogadeami regionála proseantajuogadeami ektui:

Sámi museat (jahkebergguid lohku ruoðuid siste)	Regionála doarjagat 2020 (kulturviesut ja museat)	Stáhta doarjagat Sámedikki bokte 2020	Oktiibuot almmolaš doaibmadoarjagat 2020	Juogadeapmi doaibmadoarjagat Sámediggi 2020	Juogadeapmi doaibmadoarjagat regiovdna 2020
RiddoDuottarMuseat (14)	498 400	11 645 000	12 143 400	96 %	4 %
Deanu ja Várjjet museasiida (14)	498 400	9 516 000	10 014 400	95 %	5 %
Davvi álbmogiid guovddáš (1,6)	550 000	2 574 000	3 124 000	82 %	18 %
Várdobáiki (3)	453 000	3 463 000	3 916 000	88 %	12 %
Árran Julevsámi guovddášj (5)	0	6 897 000	6 897 000	100 %	0 %
Saemien Sijte (7,56)	700 000	5 755 000	6 455 000	89 %	11 %
Gaskamearri	376 967	6 641 667	7 091 633	92 %	8 %

Tabealla 2: čájeha juogadeami gaskal Sámedikki doaibmadoarjagiid ja fylkkasuohkaniid doarjagiid sámi museaide

Sámi museat ožžot gaskamearálaččat 8 % doaibmadoarjagiin fylkkasuohkaniin. Go buohtastahttit muhtun sullii seamma sturrosaš dáža museaiguin, de oaidnit ahte juogadeapmi gaskal stáhta ja regionála ruhtadeami, lea eará lágan:

Jagi 2018 museastatistihkas (jahkebergguid lohku ruoðuid siste)	Regionála doarjagat 2018	Stáhta doarjagat KUD bokte 2018	Oktiibuot almmolaš doaibmadoarjagat 2018	Doaibmadoarjagiid juogadeapmi KUD 2018	Doaibmadoarjagiid juogadeapmi regiovdna 2018
Davvi-Romssa musea (7)	3 304 000	4 100 000	7 404 000	55 %	45 %
Várjjet Sámi Musea (27)	4 379 000	13 770 000	18 149 000	76 %	24 %
Perspektivet nammasaš musea (8)	4 174 000	3 580 000	7 754 000	46 %	54 %
Oarje-Telemárkku musea (18)	5 849 000	6 930 000	12 779 000	54 %	46 %
Gaskamearri	4 426 500	7 095 000	11 521 500	58 %	42 %

Tabealla 3: čájeha muhtun fylkkasuohkaniid doarjagiid dakkár dáža museaide maiguin lea lunddolaš buohtastahttit

Go bidjá bajábealde tabealla vuodđun, de ferte juolluduvvot vel sullii 25 miljon ru. fylkkasuohkanlaš doarjjan sámi museaide ovdalga dat bohtet seamma dássái go dáža museat.

Fágaáigečála *Museumsnytt* guorahalai almmolaš doarjagiid nannejuvvon sámi museaide. Sii gávnnaht ahte doaibmadoarjagiid fylkkasuohkanlaš oassi sámi museaide lea mealgat uhcit go dáža museaide. Dáža museat ožžot gaskal 32 % ja 45 % fylkkasuohkanlaš doarjjan, ja sámi museat fas ožžot gaskal 0 % ja 14 % doaibmadoarjjan (dušše museadoarjagat leat mielde).

Vaikke vel evttohusat kultursuorgái regiovdnaođastusa oktavuodas eai čađahuvvo, de lea deatalaš ahte fylkkasuohkaniid oassi doaibmadoarjagis lea mealgat stuorát go dál. Sámedikki ja fylkkasuohkaniid gaskasaš ovttasbargošiehtadusat gieđahallet dan ovddasvástádusa mii fylkkasuohkaniin lea. Vai geatnegasvuodát sámi kulturásahusaid ektui galget ollašuttuojuvvot, de ferte ovttasbargošiehtadusaid ođasmahttimis boahtit čielgasit ovdan ahte sámi ja dáža ásahusat galget gieđahallojuvvo ovtta láhkai. Stáhta ferte leat čielggas dan ovddasvástádusas mii regiovnain lea sámi ásahusaid ektui.

17.3 Investierendárbu sámi museain

Nu mo válddahuvvo bajábealde, de lea ain stuorra dárbu dohkálaš doaibmadoarjagiidda sámi museaide. Dasa lassin lea dárbu buoridit visteinfrastruktuvrra. Nu mo kap. 10.2 *Dávvirhálddašeapmi* válddaha, de eai leat sámi museain dohkálaš magasiidnaareálat dasa ahte sáhttit čađahit buori fágalaš barggu. Ii leat ráhkaduvvon ollislaš visogovva aiddolaš goluin, muhto dálá meroštallamiid vuodul ferte hukset ođđa magasiinnaid daidda eará museaide dahje viiddidit sin magasiinnaid, erenoamážit oažžun dihtii dohkálaš lanjaid Bååstede ja dáiddačoakkáldagaid dávviriidda.

Saemien Sijte ođđa visti Horjemstangen nammasaš njárggas lea huksejuvvomin. Visti ruhtaduvvo viessoláigoruhadeami bokte ja lea meroštallojuvvon šaddat 1600 m2 sturrosažžan ja máksit 155 miljon ru. Badjelasat váldin lea jurddašuvvon dáhpáhuvvat juovlamánus 2021.

Árran julevsámi guovdásj lea viiddideamen ja rievdadeamen dálá areálaid mii ruhtaduvvo loana bokte. Areálat galget váldit vuostá Bååstede-dávviirid ja čáhkadit fágalaš barggu Hans Ragnar Mathisena dáiddačoakkáldagain.

Várodabáiki sámi guovddáš fárra ođđa vistái Skániin, mii rahppojuvvui guovvamánus 2020. Visteoastin ruhtaduvvui loanain. Sii leat plánemin vuodđočájáhusa ja magasiidnalanjaid ja ruhtadeami dan oktavuodas. Ruhtadeapmi ii leat vel čielggas.

Davvi álbmogiid guovddáš lea plánemin rievdadit vuodđočájáhusa čáhkadan dihtii Bååstede-dávviirid. Sis ii leat dattetge magasiidna masa vuostáiváldit eará dávviirid dahje aktiivvalaččat čohkket dávviirid.

RiddoDuottarMuseat oidnet vejolašvuoda čoavdit magasiidnahástalusaid dainna lágiin ahte luvvet ja viiddidit Kárášjoga ossodaga areálaid, plánejuvvon Sámi dáiddamusea bokte.

Deanu ja Várjjat museasiida háliida fargga čoavdit magasiidnahástalusaid dainna lágiin ahte rievdadit dálá kántorlanjaid magasiinnaide ja vuostáiváldimii. Deanu museai plánejuvvo ođđa museavistti masa galget čáhkát magasiidna, čájáhuslanjat ja siskkáldasstruktuvra dohkálaš ja buori museadoaimmaheami várás. Mihttun lea ahte musea galgá šaddat oassin nátionála johkasámi kulturguovddázis. Saviomusea dárbbasa stuorát ja heivvolaš areálaid John Savio dáidagiid magasineremii ja gaskkusteapmái.

Mihtut já strategijat

-Sámediggi áigu árvvoštallat boahteáiggis ovttaštahtit doaibmadoarjagiid kulturviesuide ja museaide Sámedikki bušehtas. Dat oainnusmahtášii sámi museaid servodatrollabarggu, ja beavttálmahtášii museaid raporterema ja Sámedikki doarjjahálddašeami.

- Sámediggi áigu ovddidit ášši vuordamušaid, rollaid ja ovddasvástádusa birra sámi kulturviesuin ja kulturgaskkustanasahusain

- Sámediggi áigu čujuhit fylkkasuohkaniid ovddasvástádussii sámi museain, maiddá oassin dan ovddasvástádusas maid sii ožžot regiovdnaođastusa vuodul.

- Sámediggi áigu bargat dan ala ahte čoavdit sámi museaid magasiidna- ja čájáhusareáladárbbuid.

Sámediggi lea sádden ášši gulaskuddamii sámi museaide, golmma davimus fylkkasuohkaniidda, Norgga kulturráđđái, Sámi museasearvá/Sámi museafierpmádhkii ja Norgga musealihhtui. Mii leat ožžon 8 árvalusa, mat čuvvot mielddusin áššái. Árvalusain leat ollu fáttát ja hástalusat, ja mitalit ahte museadoaimmas lea fágalaš mohkkáivuolta mii maiddái hástala Sámedikki barggu dán suorggis. Danne ii leat mihttun dán prinsihppaáššis ahte dat galgá leat dievaslaš, ja danne lea boahteáiggis dárbu ášši eanet čielggadit ja ságaškuššat museaid barggu. Sámediggi áigu museasuorggi boahttevaš politihkkaovddideamis váldit ovttas sámi museaiguin ja Sámi museaserviin mielde dáid árvalusaid čoačkimiidda dakkár eará ovddasvástideaddji instánsaiguin go fylkkasuohkaniiguin, Norgga kulturráđiin, Kulturdepartemeanttain ja eará guoskevaš departemeanttaiguin. Dás vuolábealde mii válddahit muhtun árvalusaid maid mii háliidit váldit ovdan erenoamážit.

Dát prinsihppaášši bidjá vuodđun ahte sámi museaid fágalaš váldobargun lea sámi dáidda- ja kulturhistorijá hálddašeapmi, gaskkusteapmi, dutkan ja ođasmahttin. Sámi museat leat sámi servodatduddjoma deataleamos, stargaseamos ja fágalaččat nannoseamos ásausat. Dat eaktuda oktilis digaštallama das mo buoremusat sáhtta hálddašit dán servodatrolla (kap. 5) mas mii háliidit ovttasdoaimmat sámi servodagain ja dan ovddastit, seammás go mii geahččat olggos guvlui. Mo iešguđet ásausat válljejit hálddašit dán servodatrolla, sorjá ollu iešguđet fáktorin, ja vurdojuvvo ahte leat iešguđet čovdosat ja strategijat mat váldet vuodu ásausaidda iešvuodain ja fágalaš stáhtusis. Prinsihppaášši guoskkaha muhtun hástalusaid museaid rolla ja kulturmuutosuodjalusa oktavuodas (kap. 7 *Museat ja kulturmuutosuodjalus*). Árvalusat čájehit ahte ain leat mánga čielggadeami dán suorggis. Danne dárbbášuvvo eanet bargu ja koordineren Sámedikki bealis iešguđet čuolbmačilgehusaide. Boahttevuodas galgá geigejuvvot čuovvulanášši museaid rolla birra sámi kulturmuutosuodjalusas.

Nu mo válddahuvvui kapihttalas 9 *Sámi dáiddačoačkáldagat*, de lea sámi dáidaga hálddašeapmi oalle ođđa fágasuorgi ollu sámi museaide. Danne lea dárbu čiekruđit Sámedikki politihka dán suorggis. Dat bargu dahkkojuvvo ovttas sámi museaiguin ja eará guoskevaš instánsaiguin. Danne galgá biddjojuvvot ovdan čuovvulanášši sámi visuála dáidaga birra.

Sámediggi háliidii álgoálgošaččat ovttastahttit dan guovtti doarjjapoastta *Museat ja Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásausat* (geahča kap. 17 *Museadoarjagat*) daid sámi museaid várás mat ožžot doaimbadoarjaga goappašiid ortnegiin. Áigumuššan lea oazžut eanet fokusa ásausaidda museadoaimmii, mii maid čatnasa museaid servodatrollii. Sámediggi duste daid árvalusaid mat jearahit Sámedikki doarjjaortnegiid rievdeamei, ja danne áigut árvoštallat rievdadit dáid ortnegiid. Sierra ášši galgá maiddái ovddiduvvot mas digaštallojuvvo Sámedikki politihkkaovddideapmi sin várás geat ožžot doarjaga kap 8.3.6 *Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanásausat* ortnega bokte.

Gáldut

- *Bäästede – sámi kulturárbbi máhcaheapmi* 2012 rájes
- Meld. St. 6 (2018-2019) Oppgaver til nye regioner
- Vejolašvuodaguorahallan RiddoDuottarMuseat (RDM) várás. Oktasašlanjat, Sámi musea Kárášjogas. Statsbygg, Oslo (2019)
- Museastatistihkat ja museaárvoštallamat maid Kulturráđđi lea almmuhan
- Norgga Almmolaš Čielggadus 2016:18 Váibmogiella. Evttohus láchkamearrádusaide, doaimmaide ja ortnegiidda mat čatnasit sámegielaide
- Dievasčoačkkinášši 06/07 *Davvi Nordlánda ja Romssa guovlluid museadoaimma oassečielggadus* (2007)
- Dievasčoačkkinášši 021/13 Sámedikki museapolitihkalaš čielggadus 2013
- Dievasčoačkkinášši 67/19 *Sámedikki digitaliserenstrategiija* (2018)
- Dievasčoačkkinášši 09/20 Sámi immateriála kulturárbi ja UNESCO konvenšuvdna immateriála kulturárbbi gáhttema birra (2020)
- Dievasčoačkkinášši 05/20 Sámediggeráđi čilgehus sámi kulturmuutosuodjalusa birra (2020)
- Prop.108L (2019-2020) *Lov om språk (språkløva)*
- Ášši 67/19 *Sámedikki digitaliserenstrategiija*, dohkkehuvvon 6.12.18
- Sámediggi Sámi museaid ulbmil- ja dárboanalysisa (2011)
- Sámediggedieđáhus sámi kulturásahusaidda birra (2013)
- Sámediggedieđáhus alit oahpu ja dutkama birra (2016)
- Selvbestemmelse til besvær, Museumsnytt 3.6.19
- St.meld. Framtidas museum (2008-2009)
- St.meld. Kulturens kraft (2018)

- Čielggadus sámi dáidaga ja kultuvrra birra arenain Norggas, Kulturdepartemeanta (2018)

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 27.08.2020 dii. 15.35